

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KAMUSAL SANAT VE KÜLTÜREL STRATEJİK PLANLAMA İLİŞKİSİ: İSTANBUL
KADIKÖY ÖRNEĞİ**

İŞILAY BESTE BAYRAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL KORUMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET DORUK ÖZÜGÜL**

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KAMUSAL SANAT VE KÜLTÜREL STRATEJİK PLANLAMA İLİŞKİSİ: İSTANBUL
KADIKÖY ÖRNEĞİ**

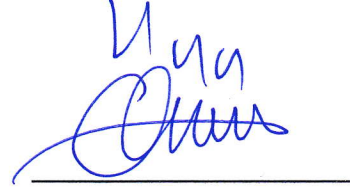
İşıl Beste BAYRAK tarafından hazırlanan tez çalışması 20.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

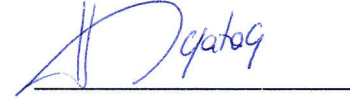
Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

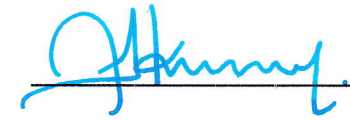
Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hatice AYATAÇ
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Oya AKIN
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Öncelikle çalışmaya karar vermemizin ilk gününden itibaren değerli görüşleriyle hep yanımda olan, desteğini, sabrını, zamanını ve emeğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL'e çok teşekkür ederim.

Tez jürimde olmayı kabul eden, değerli görüş ve önerilerin paylaştan Sayın Doç. Dr. Oya AKIN ve Sayın Doç. Dr. Hatice AYATAÇ'a çok teşekkür ederim.

Kadıköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkililerine ve Sayın Murat KATOĞLU'na vakit ayırıp sorularımı cevaplayarak çalışmamın alan araştırması kısmına katkı sağladıkları için teşekkür ederim.

Her kararımda beni sonsuz destekleyen, yüksek lisansa başvurmam için motive eden, tüm bu süreçte her daim yanımda olan değerli eşim Çağatay BAYRAK'a sabrı, anlayışı, maddi ve manevi desteği için çok teşekkür ederim.

Son olarak ilk günümünden itibaren sonsuz sevgi, güven ve desteğini bildiğim, yüksek lisansa başlamam için beni teşvik eden; tüm eğitim hayatımda ve tez yazım sürecinde maddi ve manevi hep yanımda olan sevgili annem Seher TERCAN'a teşekkür eder, bu çalışmayı ona armağan ederim.

Mayıs, 2019

Işıl Beste BAYRAK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
ABSTRACT.....	xv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Hipotez.....	3
1.4 Tezin Kapsamı ve Yöntemi	3
BÖLÜM 2	
KAMUSAL SANAT KAVRAMI	7
2.1 Sanatın Kamusal Mekânla Buluşma Süreci.....	8
2.1.1 Kamusal Mekânda Sanat	11
2.1.2 Kamusal Mekân Olarak Sanat.....	13
2.1.3 Yeni Tip Kamusal Sanat.....	15
2.2 Kamusal Sanat Türleri	17
2.2.1 Kalıcı Kamusal Sanat Eserleri	19
2.2.1.1 Heykel ve Anıt	19
2.2.1.2 Rölyef (Kabartma)	22
2.2.1.3 Duvar Resmi (Mural, Yüzey Resmi)	25
2.2.1.4 Kent Mobilyaları ve Peyzaj Öğeleri	28
2.2.1.5 Su Öğeleri	29
2.2.2 Geçici Kamusal Sanat Türleri.....	31
2.2.2.1 Performans (Gösteri) Sanatı.....	31
2.2.2.2 Arazi Sanatı.....	34
2.2.2.3 Grafiti	35

2.2.2.4	Medya, Işık ve Ses Yerleştirmeleri	37
2.2.2.5	Açık Alan Sergileri.....	38
2.2.3	Sonuç Ürün Gerekli Olmayan Kamusal Sanat.....	40
2.3	Kamusal Sanat İçin Finansman Yöntemleri	42
2.3.1	Doğrudan Devlet Finansmanı	42
2.3.2	Kamu ve Özel Sektör İş Birlikleri	44
2.3.3	"Sanat İçin Yüzde" Payı Ayırma Yasası.....	45
2.3.4	Finansör Desteği İle Geliştirici Katılımlar	46
2.3.5	Alternatif Fon Kaynakları	47
2.4	Bölüm Değerlendirmesi	48

BÖLÜM 3

KAMUSAL SANAT VE KENT PLANLAMA İLİŞKİSİ.....	50
3.1 Kamusal Sanat ve Kent Planlama İlişkisindeki Dönüm Noktaları	50
3.2 Kamusal Sanat ve Kent Planlama İlişkisi	56
3.2.1 Aidiyet Duygusunu Geliştiren Bir Araç Olarak Kamusal Sanat	58
3.2.2 Kent Ekonomisini Canlandıran Bir Unsurlar Olarak Kamusal Sanat	61
3.2.3 Kent İmgesini ve Kent Kimliğini Güçlendiren Bir Araç Olarak Kamusal Sanat	63
3.2.4 Kent Planlamada Katılım ve İletişimi Geliştirici Bir Araç Olarak Kamusal Sanat.....	66
3.2.5 Dönüşüm Uygulamalarına Özgünlük Katan, Mekânın Geçmişiyle Geleceği Arasında İlişki Kurmaya Yardımcı Bir Araç Olarak Kamusal Sanat.....	68
3.3 Bölüm Değerlendirmesi	71

BÖLÜM 4

KÜLTÜREL PLANLAMA VE KAMUSAL SANAT (KÜLTÜREL STRATEJİ) PLANLARI.....	74
4.1 Kamusal Sanat Strateji Planlarına Bir Üst Çerçeve Olarak Kültürel Planlama.....	74
4.2 Planlamanın Kamusal Sanatla Kesişiminde Yeni Bir Araç: Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planları	83
4.3 Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planı Örnekleri.....	84
4.3.1 CreateNYC, New York Kenti Kültürel Planı	85
4.3.1.1 Planlama Süreci.....	87
4.3.1.2 CreateNYC, New York Kenti Kültürel Planı	87
4.3.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı	98
4.3.2.1 Planlama Süreci.....	98
4.3.2.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı.....	99
4.3.3 Manchester Kültürel Strateji Planı	103
4.3.3.1 Planlama Süreci.....	104
4.3.3.2 Manchester Kültürel Strateji Planı (2010).....	104
4.3.3.2 Manchester Kültürel Strateji Planı 2016 Yılı Güncellemesi.....	109
4.3.4 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı.....	110
4.3.4.1 Planlama Süreci.....	110
4.3.4.2 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı	111

4.3.5	Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı	114
4.3.5.1	Planlama Süreci	115
4.3.5.2	Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı	115
4.4	Kamusal Sanat (Kültürel Stateji) Planlarının Değerlendirilmesi	122
BÖLÜM 5		
TÜRKİYE’DE BİR YEREL YÖNETİMİN KAMUSAL SANAT YAKLAŞIMI: KADIKÖY ÖRNEĞİ		126
5.1	Türkiye’de Kamusal Sanatın Geçmişi	126
5.2	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı’nda Kamusal Sanat Yaklaşımları	131
5.2.1	Çalışma Alanının Seçimi	131
5.2.2	Kadıköy İlçesi ve Tarihçesi	132
5.2.3	Kadıköy Belediyesi	133
5.2.4	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan’daki Kamusal Sanat Yaklaşımı	134
5.2.5	Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Stratejik Plan’daki Kamusal Sanat Yaklaşımı	138
5.3	Kadıköy Belediyesi’nin Kamusal Sanat Yaklaşımının Mülakat Sonuçları Üzerinden İncelenmesi	151
5.4	Kadıköy Belediyesi’nin 2015-2019 Dönemi Stratejik Planlarındaki Kamusal Sanat Yaklaşımının Değerlendirilmesi	155
BÖLÜM 6		
SONUÇ VE ÖNERİLER		158
KAYNAKLAR		167
EK-A		
KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 DÖNEMİNE AİT STRATEJİK PLANLARDA BAHSEDİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ SONUÇ ÜRÜN VE TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRMA ÇİZELGESİ		178
EK-B		
KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 DÖNEMİNE AİT STRATEJİK PLANLARDA GERÇEKLEŞTİRİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ MEKÂNSAL KARŞILIKLARI		180
EK-C		
KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 STRATEJİK PLAN DÖNEMİNDE RASİMPAŞA-OSMANAĞA VE CAFERAĞA MAHALLELERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ ARAZİ KULLANIMI İLE İLİŞKİSİ		182
EK-D		
KADIKÖY BELEDİYESİ’NDE İLGİLİ BİRİMLERLE YAPILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT FORMU		184

ÖZGEÇMİŞ	188
----------------	-----

KISALTMA LİSTESİ

ABD	Amerika Bileşik Devletleri
CIAM	Les Congres Internationaux d'Architecture Moderne
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGE-İ	İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler
İKSV	İstanbul Kültür Sanat Vakfı
İNGEV	İnsani Gelişme Vakfı
MFTA	Materials for the Arts
NEA	National Endowment for the Arts
TAK	Tasarım Atölyesi Kadıköy
TDK	Türk Dil Kurumu
UNDP	United Nations Development Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1	Çalışmanın akış şeması 4
Şekil 2.1	20. yüzyılda kamusal sanatta yaşanan kırılımlar 11
Şekil 2.2	La Grande Vitesse 13
Şekil 2.3	Public Table 14
Şekil 2.4	Tilted Arc 15
Şekil 2.5	Sonuç ürüne göre kamusal sanat türleri 18
Şekil 2.6	Büyük Gize Sfenksi ve Abu Simbel Tapınağı 20
Şekil 2.7	Wall Street Bull ve Fearless Girl 22
Şekil 2.8	Ballerina ve Şişme Ördek 22
Şekil 2.9	Asurbanipal aslan avı rölyefleri 23
Şekil 2.10	Traianus Sütunu 24
Şekil 2.11	Cehennemin Kapıları 24
Şekil 2.12	Lacaux Mağarası Duvar Resimleri 25
Şekil 2.13	Minos'ta Konut İçi Duvar Resimi 26
Şekil 2.14	Sistine Şapeli Freskleri 27
Şekil 2.15	Mural İstanbul Festivali 28
Şekil 2.16	Park Güell ve Telefon Kulübeleri 29
Şekil 2.17	Trevi Çeşmesi 30
Şekil 2.18	Apollon'un Arabası 31
Şekil 2.19	New York'ta Şelale 31
Şekil 2.20	Ölü Bir Tavşana İmgeler Nasıl Açıklanır? 32
Şekil 2.21	In Mourning and In Rage 33
Şekil 2.22	Sarmal Dalgakıran 35
Şekil 2.23	Cool Earl ve Cornbread Tag'leri 36
Şekil 2.24	The street is in play ve Lava Burst 37
Şekil 2.25	The Pool ve Magical Harp 38
Şekil 2.26	Blue Hour 38
Şekil 2.27	Toronto Açık Hava Sergisi 39
Şekil 2.28	Nişantaşı Yaya Sergileri 1 39
Şekil 2.29	Ravioli Projesi 41
Şekil 2.30	Kometli 23 Nisan Resimleri 42
Şekil 3.1	40 Gün 40 Gece Sulukule 60
Şekil 3.2	Hidden Gardens 60
Şekil 3.3	Tilted Arc ve yerine yapılan düzenleme 61
Şekil 3.4	Cow Parade 62
Şekil 3.5	The Angel of the North 66

Şekil 3.6	Light-waves	69
Şekil 4.1	Seattle Su Kıyısı Sanat Planı'na ait hazırlanan mekânsal karşılıklar ve ilişkiler haritaları	98
Şekil 4.2	Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler plan görselleri	102
Şekil 4.3	Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı'nda geliştirilen projeler ve mekânsal karşılıkları	122
Şekil 5.1	Atatürk Anıtı	128

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 3.1	Kamusal sanat ile kent planlama paradigma değişimi ilişkisi..... 56
Çizelge 4.1	Kent planlamanın kültürel boyutları 77
Çizelge 4.2	Yerel yönetimlerin kültürel gelişim stratejileri..... 81
Çizelge 4.3	New York Kent Strateji Planı ile ilişkili kültürel plan ilkeleri..... 88
Çizelge 4.4	CreateNYC Eşitlik ve kapsayıcılık amaçları için oluşturulan hedef ve stratejiler 89
Çizelge 4.5	CreateNYC Sosyal ve ekonomik etki amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 90
Çizelge 4.6	CreateNYC Karşılabilirlik amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler...91
Çizelge 4.7	CreateNYC Mahalli karakter amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 93
Çizelge 4.8	CreateNYC Sanat, kültür ve bilim eğitimi amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 93
Çizelge 4.9	CreateNYC Kamusal alanda kültür ve sanat amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 95
Çizelge 4.10	CreateNYC Kurumlar arası koordinasyon amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 96
Çizelge 4.11	CreateNYC sağlıklı bir kültür sektörü amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler 97
Çizelge 4.12	Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler ve mekânsal karşılıkları..... 102
Çizelge 4.13	Manchester Kültürel Strateji Planı kültürel ayırt edicilik temasına ait hedef ve stratejiler 105
Çizelge 4.14	Manchester Kültürel Strateji Planı topluluklardan ilham almak temasına ait hedef ve stratejiler 106
Çizelge 4.15	Manchester Kültürel Strateji Planı yaratıcı yatırım temasına ait hedef ve stratejiler 107
Çizelge 4.16	Manchester Kültürel Strateji Planı kültürel bağlantılar temasına ait hedef ve stratejiler 108
Çizelge 4.17	Manchester Kültürel Strateji Planı 2016'da güncellenen hedefler ve stratejiler 109
Çizelge 4.18	Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı kimlik teması kapsamında hedef ve stratejiler 111
Çizelge 4.19	Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı fırsatlar teması kapsamında hedef ve stratejiler 113

Çizelge 4.20	Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı yaşayanları onurlandırmak ve yeni ziyaretçiler çekmek teması kapsamında hedef ve stratejiler	114
Çizelge 4.21	Sürdürülebilir Sydney Planı'nda belirtilen kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kamusal sanat projeleri gerçekleştirilmesi prensibi kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler	116
Çizelge 4.22	Kamusal alanlarda Aborjin tarihi ve mirasının tanınması ve onurlandırılmasını sağlamak prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler	117
Çizelge 4.23	Kamusal sanat projeleriyle kent merkezini canlandırmak prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler	117
Çizelge 4.24	Kamusal sanat olanaklarını kolaylaştırmak için paydaşları ve kamu ortaklarını desteklemek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler	118
Çizelge 4.25	Kentin kalıcı sanat eserlerinin, anıtlarının ve anma mekânlarının bakımı ve yönetimini devam ettirmek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler	119
Çizelge 4.26	İletişim, eğitim ve boş zaman aktiviteleri için kamusal sanat projeleri gerçekleştirmek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler	120
Çizelge 4.27	İncelenen kamusal sanat planlarının içerik bakımından karşılaştırılması	123
Çizelge 5.1	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Strateji Planı kültür ve sanat vizyonuna ait projeler	135
Çizelge 5.2	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı Kültürel ve Sanatsal Gelişim amacı kapsamında oluşturulan hedefler ve tasarlanan faaliyetler	137
Çizelge 5.3	Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Güncellenmiş Stratejik Plan Kültürel ve Sanatsal Gelişim amacı kapsamında oluşturulan hedef ve faaliyetler...	139
Çizelge 5.4	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları	142
Çizelge 5.5	Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Dönemine Ait Stratejik Planların ilgili kısımlarının kamusal sanat (strateji) planları kriterleri çerçevesinde incelenmesi	155

KAMUSAL SANAT VE KÜLTÜREL STRATEJİK PLANLAMA İLİŞKİSİ: İSTANBUL KADIKÖY ÖRNEĞİ

Işıl Beste BAYRAK

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL

Kamusal sanat, kamuya ait mekânlarda sergilenen ve gerçekleştirilen sanat çalışmalarının kapsayan bir terimdir. Sanatın kent mekânıyla buluşması ise hem kentlerin değişmesi hem de sanattaki anlamsal dönüşümler sonucu gerçekleşmiştir. Kamusal sanatın 20. yüzyılda yaşadığı bu dönüşümler ile kent planlamada yaşanan paradigma değişimlerinin yapısal ve anlamsal benzerliği göze çarpmaktadır.

Kültürün kentlerin refah artışında ve küresel rekabette önemli bir plan unsuru olarak görme yaklaşımı artarken, kültürün bir bileşeni olan kamusal sanatın kentlerdeki olumlu yöndeki değişimleri hızlandırdığı görüşü de destek görmüştür. Bu durum yerel ve merkezi yönetimlerin doğrudan veya dolaylı olarak kamusal sanatı desteklemesini ve bir plan ögesi olarak değerlendirmesini sağlamıştır.

Bu çalışmada kamusal sanat kavramı geçmişi, türleri ve finansmanı ile derinlemesine incelenmiş, kent planlamayla ilişkisi ve kent mekânına etkileri tartışılmıştır. Kamusal sanatın bir plan ögesi olarak görülme sürecinde seçilen kentlerin kamusal sanat planları literatürdeki tartışmalar ışığında incelenmiş ve sonuçlar çıkarılmıştır.

Kamusal sanat planlarının Türkiye’deki uygulama karşılığının incelenmesi aşamasında yerel yönetim örneği olarak Kadıköy Belediyesi seçilmiştir. 2015-2019 dönemine ait stratejik planlar ile ilgili birim ve kişilerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlarla Kadıköy Belediyesi’nin kamusal sanat yaklaşımı araştırılmış, planlarda bahsedilen hedefler incelenmiş ve değerlendirilmiş, faaliyet raporlarından kamusal sanat uygulamalarının mekânsal karşılıkları belirlenmiştir. Yerel yönetimin bir kamusal sanat planı olmamakla

beraber, Kadıköy’de kamusal sanatın olumlu etkilerinden faydalanmak adına yapılan çalışmalar dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal sanat, kültürel planlama, kamusal sanat (strateji) planı, Kadıköy

**PUBLIC ART AND CULTURAL STRATEGIC PLANING RELATION: İSTANBUL
KADIKÖY CASE**

Işıl Beste BAYRAK

Department of City and Regional Planning

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Doruk ÖZÜGÜL

Public art is a term includes artworks which exhibited and performed in public spaces. The meeting of the art and the urban space has occurred both as a result of the change of cities and the semantic transformations in art. The semantic and structural similarities in transformation of the public art in 20th century and the paradigms in urban planning are exceptional.

While the approach of culture as an important plan element in the increase in the prosperity of cities and global competition has increased, the view that public art, which is a component of culture, accelerates the positive changes in the cities has been supported. This has enabled local and central governments to directly and indirectly support public art and evaluate it as a plan element.

In this study, the terms history, types and finance of public art are examined closely, are discussed relation to urban planning and effects to the public sphere. The public art plans of the cities, which were determined in the process of being seen as a planning element of public art, were examined in the discussions of the literature and the results were drawn.

Kadıköy Municipality has been selected to examine the implementations of public art plans in Turkey. In the last management period (2015-2019), the approach of Kadıköy Municipality towards public art has been researched from local government's strategy plans and semi-structured interviews', public art goals has been examined and public arts works location in Kadıköy have been determined in maps through action plans.

Despite of lack of public art (strategy) plans of local government, the efforts made in order to take advantage of the positive effects of public art in Kadıköy are remarkable.

Key words: Public art, cultural planning, public art (strategy) plan, Kadıköy

1.1 Literatür Özeti

Kamusal sanat, kamusal alanda sergilenen sanat uygulamalarını kapsayan, özellikle Anglosakson literatürde tanımlanan ve tartışılan bir kavramdır. 20. yüzyılda sanatsal akımların sürelerinin yüzyıllardan on yıllara ve hatta daha kısa süreye inmesi, teknolojik gelişmeler, kavramsal sanatın doğuşu, kabul görülüşü ve sanatsal ifade biçimlerinin çeşitlenmesi sanatın (müze, galeri gibi kapalı mekânları tanımlayan) *beyaz kutudan* [1] çıkışını sağlamış, sergi mekânları arasına kamusal alan da katılmıştır. Kentin ve sanatın yaşadığı yapısal ve içeriksel dönüşümlerle kamusal mekânda sergilenen eserlerin mekânla ve insanla ilişkisi farklı özellikler geliştirmiştir.

Kamusal sanat uygulamaları süreç içinde heykeller, rölyefler, duvar resimleri (mural), su öğeleri gibi çoğunlukla mekânda kalıcı, geleneksel eserleri [2], [3] kapsamının ötesinde, performansları, kısa süreli açık hava sergilerini, festivalleri, medya araçlarını, kent mobilyalarını [4] ve sonuçta bir eserin üretilmesinin zorunlu olmadığı yeni tip kamusal sanat çalışmalarını [5] içerecek biçimde genişlemiştir.

Kamusal sanatın yaşadığı yapısal ve anlamsal dönüşüm incelendiğinde, kent planlama pratiğindeki paradigma değişimleriyle yapısal ve zamansal kesişimler ile benzerlikler tespit edilmiştir. Tıpkı kent planlama gibi kamusal sanatta da Kwon [6]'a göre üç temel değişiklik yaşanmıştır.

Kent mekânıyla ilişkisini arttıran kamusal sanat; mekânın algılanışı, değişimi ve dönüşümüyle de yakından ilişki kurmuştur. Kamusal sanatın kent mekânına ve kent(lilerin) yaşamına etkileri literatürde özellikle 1990 sonrası araştırma konusu olmuş,

uygulamaların mekânda yarattığı etki ve meydana getirdiği değişiklikler birçok araştırmacı tarafından tartışılmıştır [7], [8], [9].

Sanat, kültür kavramının bileşenleri arasındadır. Kültürün kentlere değer katan bir öge olarak değerlendirilmesi yaklaşımı sanayisizleşme süreciyle hız kazanmış, küreselleşme yarışında öne çıkmak isteyen kentler için kültür (ve bir bileşeni olan sanat), planlama pratiğine dâhil edilmiştir [10], [11], [12]. Kamusal sanatı bir plan ögesi olarak görme yaklaşımı özellikle İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya’da yaygındır.

Kamusal sanat Türkiye’de cumhuriyetle birlikte yaygınlaşmış, erken dönem uygulamaları kamusal sanatın uzun süre anıt ve heykel olarak algılanmasına neden olmuştur. Çeşitli girişimler ve uygulamalarla, bu algının kırılmaya çalışılması devam eden bir gayrettir.

Bu çalışmada kamusal sanatın önemli bir plan bileşeni olduğu ve planlı biçimde gerçekleştirilmesi gerekçesinden hareketle kamusal sanat ve kültürel planlama kavramlarına ek olarak kent planlama süreçleriyle ilgili sıklıkla tartışılan ve atıfta bulunulan literatürdeki başlıca çalışmalar incelenmiş, kavramsal temel bu çalışmalardan edinilen bilgilerle oluşturulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Bu çalışmada kamusal sanat kavramına ait tüm bileşenler ile kent mekânıyla ilişkisi incelenmiş, kamusal sanatı bir plan ögesi olarak değerlendiren kentler içinden seçilen örneklerde bu ilişkinin boyutları araştırılmıştır. Literatürden elde edilen bilgiler ve yapılan çıkarımlar doğrultusunda Türkiye’de seçilen bir yerel yönetimin mevcut kamusal sanat-planlama ilişkisine dair güncel yaklaşımın ortaya konması amaçlanmıştır.

Literatürde kamusal sanat dair kavramsal bilgilerin derinlemesine incelenerek bir araya getirildiği, kent planlama ile kamusal sanat ilişkisinin tarihi kırılımlar ve strateji planları üzerinden incelendiği çalışma sayısı azdır. Yabancı ülke yerel yönetimlerinin kamusal sanat planı oluşturma yöntemlerinin incelenmesi ve yapılan çıkarımlar, kamusal sanat ve planlama ilişkisi bakımından Türkiye’deki yerel yönetimler için de yaygın bir çalışma alanı oluşturulması bakımından etkili olması beklenmektedir. Bahsedilen yanlarıyla özgünlük değeri ve yaygın etki niteliği taşıyan bu çalışmanın güncel planlama pratiğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3 Hipotez

Bu çalışma kapsamında aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır:

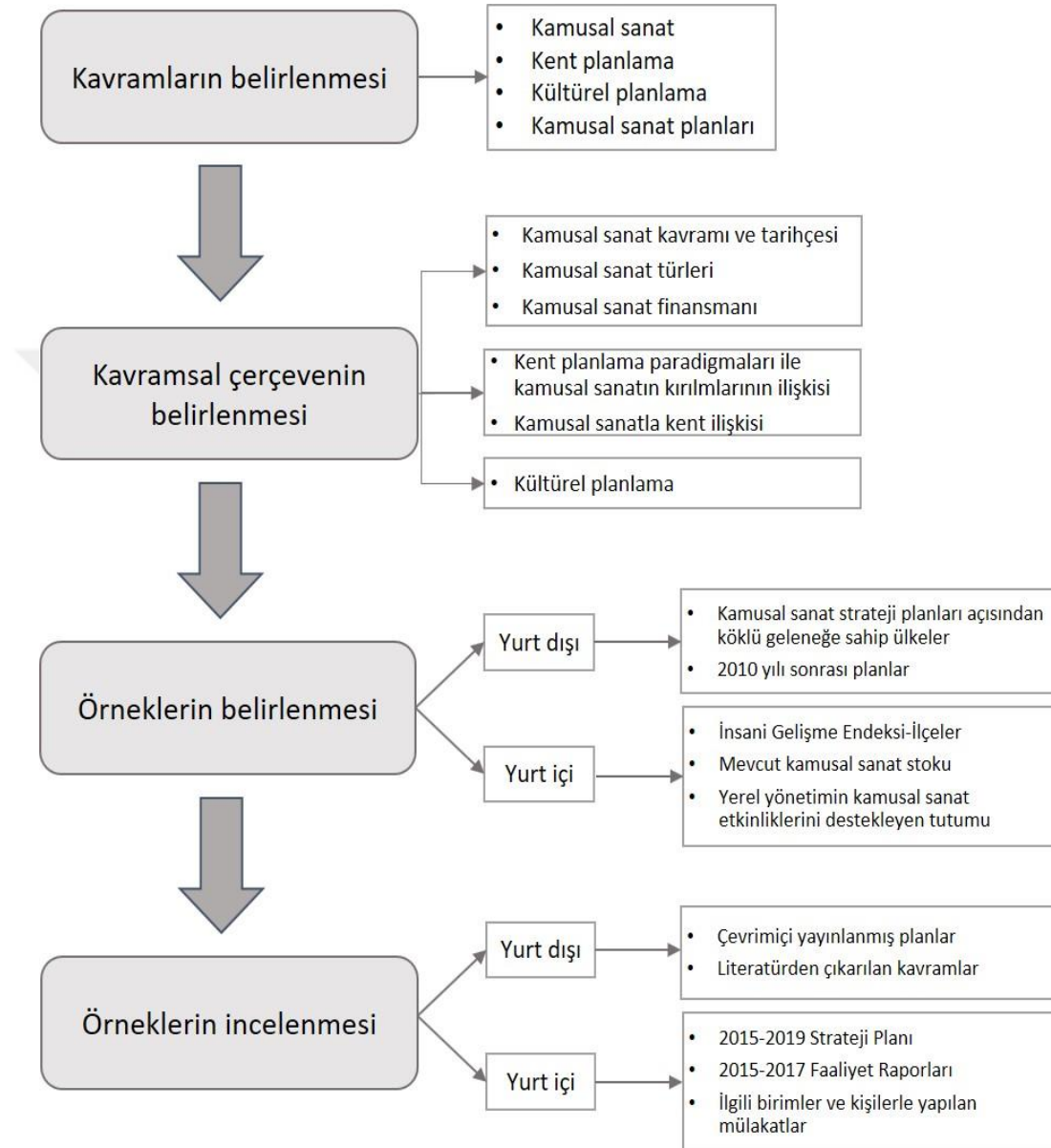
- Sanatın kamusal mekânda yaşadığı yapısal ve anlamsal dönüşüm nedir?
- Sanatsal ifade biçimlerinin çeşitlenmesi kamusal sanatı nasıl etkilemiş/değiştirmiştir?
- Kamusal sanat ve kent planlama kavramlarının kesişiminden ne tür sonuçlar çıkarılabilir? Bu kesişim sonrasında kamusal sanat ile kent ve planlamanın ilişkisi ne yönde ilerlemiştir?
- Kültürün planlamanın ögesi olarak kabul edilme süreci nasıl başlamıştır ve nasıl devam etmektedir? Kültürün bir ögesi olarak sanat, yerel yönetimler tarafından plan unsuru olarak nasıl değerlendirilmektedir?
- Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planları ne tür bileşenler içerir ve bu planlar planlama açısından ne tür amaçlara hizmet eder?
- Yabancı ülke örneklerinde görülen kamusal sanat planı yaklaşımı Türkiye’de seçili yerel yönetim özelinde (Kadıköy Belediyesi) nasıl karşılık bulmaktadır?
- Kadıköy’de kamusal sanatın mekânsal izdüşümlerinden ne tür sonuçlar çıkarılabilir?

Yukarıda sorulan sorulara aranan cevaplar, çalışmanın iskeletini oluşturmaktadır. Tartışılan bu sorular ışığında kamusal sanatın geçirdiği dönüşümlerin, dünyada ve Türkiye’de esas plan ögesi olarak kamusal sanat kavramına dair yaklaşımların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu sorular çerçevesinde çalışmanın hipotezi "kent ve sanatın buluştuğu ara yüzlerden biri olan kamusal sanat uygulamaları ancak planlamayla (kamusal sanat strateji planlarıyla) yönlendirildiğinde; (1) daha etkin ve yerele katkısı yüksek, (2) daha katılımcı, (3) mekânsal bağı daha güçlü kurulmuş çözümlere ulaşılabilir." olarak belirlenmiştir.

1.4 Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın başlangıcı sanat ve kent peyzajı ilişkisini sorgulamaya dayanmaktadır. Bu kapsamda iki geniş araştırma evrenine ait kavramların daraltılması adına kavramların kesişim kümelerindeki literatür araştırılmış ve kamusal sanat kavramına ulaşılmıştır.

Çalışma, literatür taraması ve kavrama dair tartışmaları içeren kavramsal bölümler, örnek kamusal sanat strateji planı incelemeleri ve Türkiye’de örnek alan incelemesinden oluşan üç temel kısımdan meydana gelmektedir. Şekil 1.1’de çalışmanın literatür taraması ve örnek incelemesi aşamalarına ait akış şeması görülmektedir.

Şekil 1.1 Çalışmanın akış şeması

Birinci bölümde bu çalışmanın konusunu oluşturan kavramsal çerçeveyi aktaran literatür özetinden bahsedilmiş, araştırma sorusu, amaç, kapsam ve yöntem tanımlanmıştır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi ikincil veri değerlendirme türü olan literatür taramasına dayanmaktadır. Şekil 1.1’de de özetlendiği gibi *kamusal sanat*, *kent planlama*, *kültürel planlama*, *kamusal sanat planları* anahtar kelimeleriyle yerli ve yabancı kitaplar,

makaleler ve tezler taranmış, sanat işleri, raporlar ve planlar incelenmiştir. Güncel tartışmaları ortaya koymak adına ise 1990 ve sonrasında yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. İkinci bölümde literatürden faydalanılarak kamusal sanat kavramı tarihçesi, türleri, finansmanı yönünden incelenmiştir. Üçüncü bölümde kent planlama paradigmaları ile kamusal sanatın yaşadığı yapısal ve anlamsal kırılımlar ilişkilendirilerek, kent mekânı için kamusal sanatın ortaya koyduğu anlamlar tartışılmıştır. Kentle sanatın ilişkisi incelenirken literatürdeki tartışmalardan faydalanılmış, konularla ilgili görüşler ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde planlamanın (görece) yeni bir ögesi olan kültürel planlama ve ilişkili olarak kamusal sanat planı kavramları irdelenmiş, seçili örneklerle ait planlar üzerinden güncel yaklaşımın ortaya konması hedeflenmiştir. Oluşturulan kavramsal çerçevenin uygulama alanını görmek adına üç farklı ülkeden (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya) seçilen beş kentin kamusal sanat planları literatürden çıkarılan kavramlar ışığında aynı strüktürde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu örneklerin seçiminde kamusal sanat strateji planları açısından köklü bir geleneğe sahip ülkeler esas alınmış, güncel yaklaşımları görmek içinse 2010 yılı sonrasında kamusal sanat (kültürel strateji) planı hazırlayan kentlerin planları değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye’de kamusal sanatın geçmişi irdelenmiş ve önceki bölümlerde ortaya konulan bilgiler doğrultusunda İstanbul İli Kadıköy İlçesi örnek alan olarak ele alınmıştır. Bu ilçenin örnek alan olarak seçim sürecinde İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler araştırmasında Türkiye’de ilk üç içinde 2. sırada yer alması [13], mevcut kamusal sanat stoku ve yerel yönetimin kamusal sanat etkinliklerini destekleyen tutumu temel yönlendiriciler olmuştur. Yerel yönetimin kamusal sanat yaklaşımını ortaya koymak adına amaç ve hedefler Kadıköy Belediyesi’nin kamuya açık strateji planlarından çıkarılmış, kamusal sanat eylemlerinin dökümü için faaliyet raporları incelenmiş, yerel yönetimin kamusal sanat yaklaşımını öğrenmek için de ilgili müdürlük yetkilileri ve belediye sanat danışmanı ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir (EK-D). Faaliyet raporları ve diğer kaynaklardan son stratejik plan döneminde yapılan kamusal sanat çalışmalarının mekânsal izdüşümlerini içeren çizelgeler ile mekânsal karşılık ve arazi kullanımıyla yer seçimi ilişkisini belirlemek adına haritalar oluşturulmuştur.

Altıncı ve son bölümde tüm çalışma değerlendirilmiş ve çıkarımlar yapılmış, incelenen alana ait çıkarımlar derlenmiş ve incelenen yurtdışı örnekler ile yurtiçi örnek karşılaştırılmıştır.

KAMUSAL SANAT KAVRAMI

Kamusal sanat resmi müzeler ve galerilerde yer almayan sanat çalışmalarını kapsayan çatı bir terim olarak kullanılmaktadır [14]. Bu bölümde ilgili literatürden faydalananak kamusal sanatın farklı tanımları ele alınmakta, geçmiş ve çatı terim olmasını sağlayan sanat türleri sınıflandırılmakta, gerçekleştirilmesi için gerekli olan finansman modelleri incelenmektedir.

Miles [2] geleneksel olarak kamusal sanatı müzeler ve sanat galerilerinin dışında insanların erişimine açık mekânlardaki sergi ve heykellerin yanında duvar resimleri, arazi sanatı, yere (mekâna) özgü sanat (*site-specific art*), döşeme tasarımı, kent mobilyaları, performans sanat pratikleriyle sanat yapma veya yerleştirmeler olarak tanımlarken, Seçkin [15] iki ya da üç boyutlu objelerin yanı sıra her türlü performansın, geçici düzenlemelerin, film gösterilerinin, müzik dinletilerinin ve sokak tiyatrolarının da kamusal sanat olarak değerlendirilebileceğini söyler.

Akkar Ercan [16] farklı sanat türlerini içinde barındıran çok boyutlu ve çok terimli bir anlatım biçimi olarak kamusal sanatın kamusal destekler, özel kurum bağışları ve sanatçının kendi kaynaklarıyla yapılabileceğini; erkin gücünü yansıtabileceği gibi, erke karşı bir mücadele aracı olarak da kullanılabileceğini söylemektedir.

Erdoğan [17] kamusal sanatın izleyiciyle özgür ve sansürsüz bir bağlantı aracı olarak, sunulan kamusal mekânların yanı sıra, yapı cephelerinin, duvarların ve kepenklerin da birer sergi mekânı olarak değerlendirebileceğini söyler. Metro istasyonlarına, meydanlara ve önemli kamusal binalara yerleştirilen legal uygulamalar haricinde, “sokak sanatı” olarak adlandırılan kentsel alanlarda otoritelerin izinleri dışında yapılan uygulamaların da kamusal sanat ürünleri arasında olduğunu belirtir.

Kamusal sanatın başlıca amacı bireylerin kendilerini anlamlandıracakları (görsel veya kurgusal, mekânsal, ruhsal veya hayali) alanlar yaratmak ve izleyiciyle bütünleşmektir [18]. Kamusal sanat yerleştirildiği mekânla ilişki geliştirirken izleyiciyle beraber üretilebilir veya yalnızca sanatçının kendini ifade etme yolu da olabilir [16].

2.1 Sanatın Kamusal Mekânla Buluşma Süreci

İnsanların duygu ve düşüncelerini biçimlerden yararlanarak belirtmek isteği tarım devrimi öncesine dayanmaktadır. Yerleşik hayata geçilmesinden sonra kurulan medeniyetler olan Eski Mısır, Mezopotamya, Uzak Asya ve Orta Amerika uygarlıklarında duvar resimlerine, heykellere, rölyeflere ve su öğelerinin kullanımına rastlanmaktadır. Kamusal alanda sanat eserleri ise (ağırlıklı heykeller olarak) Antik Yunan'dan itibaren görülmektedir. Roma Cumhuriyet döneminde halka açık meydanlara anma amaçlı gerçek kişilerin heykelleri dikilmeye başlanmış, İmparatorluk döneminde imparatoru simgeleyen heykeller tüm ülkeye yayılmıştır [19].

Rönesans ve sonrasında kentleri süslemede, 19. yüzyılda Avrupa kentlerinin dönüşümünde etkili olan Haussman Uygulamaları'nda, kentlerde yaşanabilirliği arttırmak adına başlayan Güzel Şehir Hareketi'nde de kamusal alanda sanat eserleri kullanılmıştır [18].

Endüstri devrimiyle hayatın her alanında yaşanan değişim sanat için de geçerli olmuştur. Sanatçılar zayıflayan aristokrasi sebebiyle saray içinden ayrılıp, halkın içinde yaşamaya başladıkça eserlerindeki konular ve anlatım teknikleri değişmiş, bu değişiklikler farklı akımların doğmasına neden olmuştur [20]. 19. yüzyıl sonunda Empresyonistlerden (izlenimcilerden) başlayarak gelişen soyutlama eğilimiyle sanatçılar (özellikle resimde) görüneni yansıtmaya yaklaşımından vazgeçmeye başlamışlardır [21].

Sanatın modern anlayışla özerkliğini ilan etmesi sanatçıları eserlerinde özgürleştirmiştir. Bu özgürleşmeyle önceki dönemlere göre kısa sürelerde hızlı, çeşitli ve tanımlanabilir süreç ve üsluplar ortaya çıkmaya başlamıştır [22]. 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren çağın genel değişim hızıyla orantılı olarak sanattaki değişim süreci hızlanarak sanat akımlarının egemenlik süreleri yüz yıldan on, hatta beş yıla kadar düşmüştür. Aynı zaman dilimi içinde tek egemen sanat akımı anlayışı değişmiş ve birbirinden keskin çizgilerle ayrılamayan akımlar eş zamanlı görülmüştür [23].

I. Dünya Savaşı sonrası yeni dünyanın inşası için sanatsal bir dil kullanım isteğiyle kamusal sanat sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin, 20. yüzyılın öncü akımlarından Rus Konstrüktivizminde, (Ekim Devrimi sonrasında) toplumun ihtiyacı olarak görülen fiziksel ve entelektüel gereksinimleri sanatçıların soyut ve sade bir görsel dille ifade edebileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda topluma ve kolektif ruha yönelik yaşam alanları yaratılması, yeni toplumun devrim sonrası hedeflenen görünümüne ulaşması için mimarlık, mühendislik bilgileri ve kitle iletişim araçları sanatla birlikte kullanılmıştır [21].

Almanya’da ise 1920’lerde sanatçılar Bauhaus Okulu bünyesinde bir araya gelerek sanatın toplumsal zeminde anlam ifade eden bir olgu olması için çalışmalar yapmışlardır. Sanatın modernleşme süreci olarak görülmesiyle, dönemin bilimsel ve teknolojik gelişmelerini malzemeye birleştiren sanatçılar için klasik sanat geçmişte kalmış, yeni dönemin seri ve standart gerektiren özelliklerinin sanatta karşılığı aranmıştır [21].

Geleneksel malzeme kullanımının dışına ilk çıkılan akım olarak kübizmle yüzlerce yıllık sanat geleneği yıkılarak yeni bir biçim dili yaratılmıştır. Günlük yaşamda kullanılan sıradan malzemeler birer sanat nesnesi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Nesnelere alışılan işlev ve anlamlarının ötesinde yeni anlamlar yüklenmesi ve kavram olarak değerlendirilmesi Dada(izm)¹ Hareketi’yle birlikte belirginleşmiştir [24].

Dada hareketi sanatsal ifadeye yeni tekniklerin ve malzemelerin girmesine katkı sağlamıştır. Kübizmle sanata giren kolaj, asamblaj, montaj gibi teknikler geliştirilmiş, objenin kullanım alanı, anlamı genişlemiş ve değişmiştir. Man Ray ve Marcel Duchamp’ın deneysel çalışmalarında müzelerin sanat tapınağı olma özelliğini yıkmak adına seri üretim endüstriyel nesneler sergilenmiştir [24].

Endüstriyel ve hazır yapım nesnelerin kullanımı, biçimin işleve dönüşümünü sağlamıştır. Bu dönüşüm ise sanatın bir obje ve bir mekânla sınırlanamayacağı fikrine dayanan kavramsal sanatı² başlatmıştır. Kavramsal sanat çalışmaları yaşanan sosyal çevrenin

¹ Endüstri çağının ve I. Dünya Savaşı’nın insanlar üzerinde yarattığı çöküntü, ekonomik güçlerin çağdaş burjuva yaşamını ayakta tutma çabaları, sermaye ve emek arasındaki çatışma sonucunda 1916’da *Kabare Voltaire*’de (Zürih) sanatçıların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan dada hareketi tüm toplumsal ve estetik değerlere, hatta zamanla kendisine de karşı çıkmıştır [24].

² Kavramsal sanat, hangi malzeme, nerede ve nasıl kullanılırsa kullanılsın, sanatın bir obje ve bir mekânla sınırlanamayacağı, bir fikir sunacağı kabulüne dayanmaktadır. Joseph Beuys’un *sosyal heykel* çalışmalarıyla sanata ve sanat üretimine getirdiği yaklaşımlarla sonuç ürün önemini yitirmiştir. Sanatın

geleneklerinden sıyrılan, belirli kalıpları yıkan, yeniden düşünmeyi sağlayan ve her an her yerde karşılaşılabilecek çalışmalardır [24].

Yaşanan tüm bu algısal ve yaklaşımsal değişimler sergi mekanının da sorgulanmasının önünü açmıştır. Genellikle kiliselerin ve sarayların duvarlarını, evleri ya da beyaz kutu olarak adlandırılan [1] müze, galeri vb. kapalı alanları süsleyen eserlerin kamusal mekânlarda sergilenmesiyle, sanat (ve sanatçılar) toplumun farklı kesimleriyle ilişki kurmaya başlamıştır. Farklı materyaller ve sunum biçimleri sayesinde sanatın halkla buluşması kamusal sanatla gerçekleşmiştir.

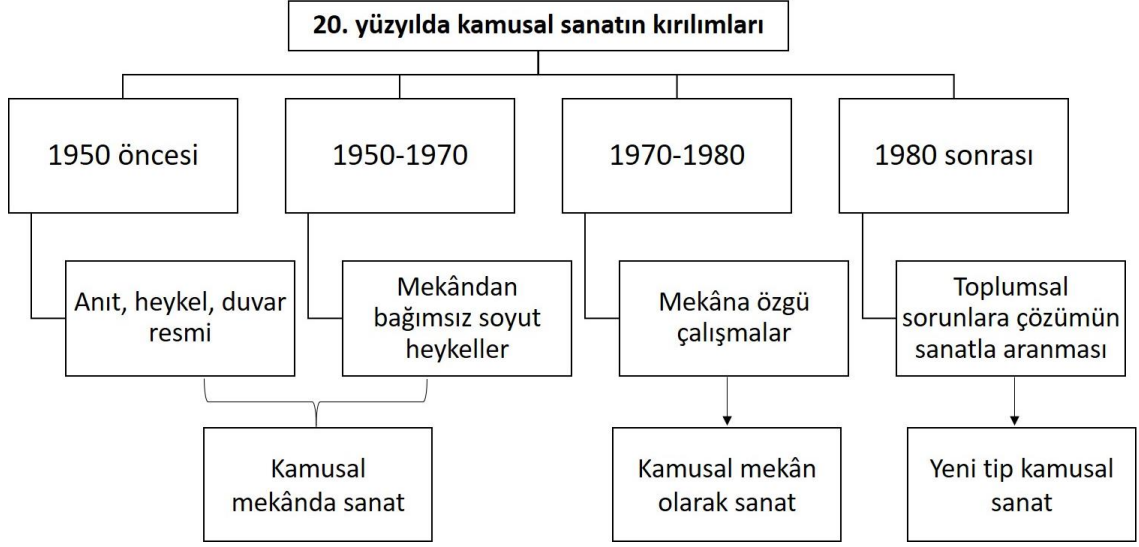
1950'lerden itibaren asamblaj, mekân düzenlemesi, oluşum (*happening*), performans sanatı, çevre ve arazi düzenlemeleriyle mekânın sınırları sorgulanmış, dış mekânla artan ilişkiyi ortaya koyan ve eserlerin sergi alanlarını değiştiren çalışmalarla mekân-izleyici-eser-(ve hatta) sanatçı ilişkisine dayalı yeni bir anlayış oluşmuştur [25].

Kwon'a göre 20. yüzyılda sanat, kamusal alanda üç temel aşamadan geçmiştir. Bunlar;

- Kamusal mekânda sanat (*art in public places*) kamusal mekânı dekore etmek ve görsel açıdan zenginleştirmek için özellikle devlet binaları ve iş merkezlerinin meydanlarını modernist soyut heykellerle donatma yaklaşımı,
- Kamusal mekân olarak sanat (*art as public spaces*) parklar, meydanlar, mesire alanları vb. yerlerde obje odaklılıktan çıkılarak mekân bilincini içeren, farklı meslek disiplinlerinin bir arada çalıştığı, sanat, mimari ve peyzajın iç içe geçtiği uygulamalar,
- Yeni tip kamusal sanat (*art in the public interest veya new genre public art*) yapısal çevrenin tasarlanması yerine marjinal ve dezavantajlı grupların sosyal sorunlarının öne alan toplumsal programlar veya organizasyonlardır [6].

20. yüzyılda kamusal sanatın yaşadığı kırılımlar, yaklaşık tarihleri ve benimsenen sanat yaklaşımları Kwon'un [6] yaptığı sıralama çerçevesinde Şekil 2.1'de şemalaştırılmıştır:

sadece sanatçı tarafından değil, herkes tarafından yapılabileceği anlayışı kavramsal sanatın yarattığı dönüşümü işaret etmektedir.

Şekil 2.1 20. yüzyılda kamusal sanatta yaşanan kırılımlar (Bu çalışma için Işıl Beste Bayrak tarafından üretilmiştir.)

2.1.1 Kamusal Mekânda Sanat

Kentlerin algılanmasında sanat eserleri tarihi ve mekânsal olarak önemli yer tutmaktadır. Kamusal mekânda sanat estetik bir varlık olarak sunulmasına rağmen öznesinin biçimsel, hacimlerinse mekânsal ilişkileriyle ideolojik bir yöne sahiptir [2].

Yasa Yaman [26] evrensel olarak önemli olan uygarlıklara ait imgelerin, insanlık tarihi açısından önemli olan devlet büyüklerinin, askerlerin, soyluların, din adamlarının, kaşiflerin, sanatçıların heykel ve büstlerinin siyasi erk tarafından hatırla(t)mak, halkın bilinçlenmesine katkı sağlamak gibi amaçlarla kamusal alanlarda sergilendiğini söyler. 1870'den 1920'e kadar Avrupa ve Amerika'daki birçok kentin sokaklarına, meydanlarına ve parklarına bu yaklaşımla heykeller ve büstler üretildiği, zafer kemerleri ve savaş anıtlarının kamu binalarını süslediği görülmektedir [2].

Kamusal sanatın Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşması Daniel Burnham ve Frederick Olmsted'in 1893'teki Chicago Fuarı için yaptıkları anıtsal eserler ve çevre düzenlemesine tarihlendirilebilir. 1929'daki ABD'deki Büyük Buhran sonrasında tüm toplumla beraber etkilenen sanatçılara maddi kaynak sağlamanın yanı sıra işgücünü yönlendiren kamu ve özel kuruluşlar tarafından da pek çok proje üretilmiştir. Bu projeler arasında bulunan Yeni Düzen (*New Deal*) ekonomiyi düzenleme programı dahilinde, sanatçıların iş sahibi olması adına devletin sponsorluğunda eserler sipariş edilmiştir [27].

II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle yıkılan Avrupa kentlerinin yeniden inşası sürecinde kamusal alanlara sanat eserlerinin yerleştirilmesinde devlet desteği görülmektedir. 1951'de Birleşik Krallık'ta yapılan Britanya Şenliği kamusal sanatın halkla bağlantısının kurulmaya başladığı ilk örnek olarak görülmektedir [2]. Savaş sonrasında Avrupa ülkeleri, ABD ve Kanada kamusal sanat uygulamalarını çeşitli fon kaynaklarıyla finanse etmeye başlamışlardır. Sağlanan fonlarla modern sanatı toplumla tanıştırma ve kaynaştırma, tanımsız kamusal alanların işlevlendirilmesi, kentlerin güzelleştirilmesi ve tanıtımı adına eserler kamusal alanda sergilenmiştir.

1970'lere kadar olan süreçte kamusal sanat, Kwon'un [6] bahsettiği *kamusal mekânda sanat* yaklaşımı doğrultusunda müzeler ve sanat galerilerindeki örneklerin büyütülmüş replikaları ve modernist heykeller olarak kamusal alanda görülmektedir. Bu süreçte genelde erkek sanatçıların eserleri sergilenmiş, eserlerin ölçek veya boyutu dışında konumlandırıldığı mekânla ilişkisi kurulmamıştır. Eserlerin tasarımı ve üretimi yerleştirildiği mekândan bağımsız olmuştur [6].

Bu dönemde genellikle devlet finansmanı ile yapılan kamusal sanat çalışmaları modernist anlayışta ve genelde soyut biçimli heykeller ve anıtsal yapılarla kent peyzajının şekillenmesinde etkili olmuştur. Sergi mekânından bağımsız olarak kurgulanan bu eserler, kentsel bellek hatırlatıcısı öğeler olarak kamusal mekânlarda sıklıkla görülmektedir.

Bu dönemin simge eserleri arasında, Amerikan Ulusal Sanat Vakfı (NEA) tarafından "Kamusal Mekânda Sanat Programı" dâhilinde siparişle yaptırılan ilk kamusal sanat eseri, Michigan'ın büyük bir endüstri kenti olan Grand Rapids'deki *La Grande Vitesse* (Yüksek Hız) heykelidir [6]. Alexander Calder tarafından 1969 yılında yapılan, 13 metre boyunda, çelikten üretilmiş parlak kırmızı renkteki modernist heykel mekânın sembolü durumundadır [28] (Şekil 2.2).

Şekil 2.2 *La Grande Vitesse*, Alexander Calder (1969), Michigan, ABD

1970'lerin başlarında kamusal mekânda sanat yaklaşımı için tartışmalar artmış, yapılan eserlerin kentlerin güzelleştirilmesine etkisinin ve estetik katkısının az olduğu eleştirmenler ve sanatçılar tarafından söylenmeye başlamıştır. Müzelerin uzantısı olarak kentsel alana yerleştirilen sanat eserlerinin halkla bağının kurulamadığı iddia edilmiştir.

2.1.2 Kamusal Mekân Olarak Sanat

Kamusal sanat eserleri fizikî erişilebilirlikte, çevresi için tamamlayıcı ve toplum için önemli bir rol oynamak üzere tasarlanmasına rağmen modernist soyutlamanın yaygın kullanılması sebebiyle mekânın kullanıcısı olan izleyiciler için anlaşılmaz, ilgi çekmeyen ve anlamsız bulunmuş ve topluma erişememiştir. Bu soruna çözüm olarak mekân ve kullanıcı öncelikli eser üretimi anlayışı önem kazanmıştır [6].

Kamusal sanatı mekâna özgü gören bu yaklaşımda sanat yapıtının daha erişilebilir, sosyal olarak sorumlu ve mekânı daha kamusal hale getirmeye yönelik önemli bir öge olduğu savunulmaktadır. 1974'te NEA'nın güncellediği kamusal sanat kılavuzunda kamusal sanat eserleri için mekâna uygunluk şartı getirilmiştir. Sonrasında çeşitli sanat kuruluşları da mekânsal birliktelik ve uyumlu tasarım ilkesini kamusal sanat eserlerine şart koşmuşlardır [6].

1970'lerin sonlarında NEA kamusal sanat eserlerinin çeşitleri arasına geçici medya, arazi sanatı, ışık gösterileri gibi geleneksel olmayan sanatları da dâhil ederek değişen sanatsal trendleri desteklediğini göstermiş ve mekâna özgü bu eserlerle halkın ilişki kurması hedeflenmiştir. Bu yaklaşımsal değişimin sonucunda kamusal sanat heykel odaklı olmaktan çıkmış, mimari ve/veya peyzajla daha anlamlı bir ilişki kurmaya başlamıştır.

Eserler yerleştirilecekleri mekânların yükseklik, derinlik, doku gibi çevresel özellikleriyle düşünölmüş, çoğunlukla da minimalizm akımının etkisinde tasarlanmışlardır [6].

Sanatçılar eserlerinde antropoloji, sosyoloji, psikoloji, doğal ve kültürel tarih, mimari ve şehircilik, bilgisayar mühendisliği, politik teori ve felsefe gibi farklı disiplinlerden beslenmenin yanı sıra moda, müzik, reklamcılık, film ve televizyon gibi popüler kültür öğelerinden faydalanmışlardır [6].

Bu yaklaşıma ait örnekler okullar, hastaneler, hayvanat bahçeleri, kiliseler, meydanlar gibi kamusal alanlarda görölebilmektedir. Kent heykelleri sokak mobilyası, mimari konstrüksiyon ve peyzaj öğesi olarak sıklıkla kullanılmıştır. Kamusal sanatın topluma karşı sorumluluğu doğrultusunda fiziksel ihtiyaçlar karşılanırken, yaklaşımda sanat ve faydanın birleşiminin ön planda tutulması sebebiyle sanatçılar, mimarlar ve şehir plancıları bir araya gelmişler, iş bölümü yaparak çalışma ekipleri oluşturmuşlardır [6]. 1978-1979 yılları arasında NEA'nın sağladığı fonla yapılmış olan Scott Burton'un *Public Table* heykeli Princeton Üniversitesi'nin bahçesinde sergilenmektedir. Burton'un Rus konstrüktivizminden esinlenerek yaptığı beton heykelin bir kent mobilyası olarak kullanımı ve kullanıcıyla etkileşime geçmesi istenmiştir [29] (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 *Public Table*, Scott Burton (1978-1979), Princeton Üniversitesi, ABD

Kamusal sanat eserlerinin tamamı öngörölen beğenileri alan bir süreç yaşamamıştır. Örneğin 1981'de sanatçı Richard Serra'nın New York'taki Federal Plaza'ya yerleştirilen *Tilted Arc* isimli eseri bu binada çalışanların tepkisini çekerek kaldırılmıştır (Şekil 2.4). Bu durum kamusal alanda sanatçının mimariyle uyumuna dair başarısızlığın dönüm noktası olarak görölmektedir [6].

Şekil 2.4 *Tilted Arc*, Richard Serra (1981), New York, ABD

1980’lerde kamusal sanat için NEA’nın sanat sponsorluğu ve finansman sağlamasının sanatçıların eserlerindeki özgünlüğü engellediği düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Sanatçılar ve eleştirmenler sanat eserlerinin mekânla ilişkisini tartışmaya açmışlar, bu tartışmalar “*mimari ve kentsel tasarımdan bağımsız ve mekânla iletişimi düşük olan eserlerin sanatsal açıdan daha estetik değerde*” olduğu anlayışını tetiklemiştir. Mevcut kentsel mekânlarda kamusal sanat için yeni yöntemler araştırılmaya başlanmıştır [6].

2.1.3 Yeni Tip Kamusal Sanat

1960’lardan itibaren sanat yapıtı geleneksel biçiminden ve sergi mekânından kopmuştur. Kamusal mekânın buluşma yeri olma özelliği kişinin öznel olarak deneyimlediği bir mekân olma özelliği de kazanmıştır. Sanat pratiklerinin farklılaşması neticesinde kamusal sanatta deneyim mekânları olarak da adlandırılabilen yeni bir izleyicilik kavramı (ve izleyici kitlesi) oluşmuştur [30].

1980 sorasında bireysel çalışmaların haricinde topluluklarla beraber çalışan sanatçılar, çalıştıkları kişilerin gelişen bilişsel ve örgütsel becerilerine katkı sunmayı deneyimlemişlerdir. ABD’de özellikle kadın hareketinin hız kazanması sanatçıların feminist ve diğer marjinal gruplarla ilgilenmelerinin yolunu açmış, sanatçıların dünyayı sanatla değiştirme hayalleri çerçevesinde bu gruplarla yapılacak çalışmalarda katılımın önemi ortaya çıkmaya başlamıştır [4].

Sanatçının deneyiminin görsel bir obje olarak ortaya çıktığı geleneksel sanatın aksine, performans sanatı ve kavramsal sanat sayesinde süreçle sanatın ayrılması, deneyimin önem kazanmasını sağlamıştır [5]. 1980’lerde hız kazanan bu yeni süreci Suzanne Lacy

“yeni tip kamusal sanat” olarak tanımlarken, Mary Jane Jacobs “süreç temelli kamusal sanat” olarak tanımlamakta, Michael Brenson ise “komünite temelli sanat” olarak isimlendirmektedir [31]. İsimler farklı olmakla beraber işaret edilen deneyim ve katılımcı yaklaşımdır. Bu çalışmada Lacy’nin tanımı esas alınmaktadır.

Sanat çalışmaları olgunlaştıkça sanatçıların ilgisi üretilecek eserden çok mekânın tarihsel, ekolojik ve sosyolojik yönlerine kaymıştır. Sanatçılar mecazi ve soyut yaklaşımlarla izleyicilerin de ilgisini çekecek sanatsal çalışmalar kurgulamışlardır [5]. Yeni tip kamusal sanatta evsizlikten yağmur ormanlarının yok edilmesine, aile içi şiddetten AIDS’e toplumu ilgilendiren konular toplumsal eleştiriyle devamlı bir süreç olarak işlenmektedir [2].

Yeni tip kamusal sanatın temelini katılımcıların bir araya gelmesiyle kurulan iletişim ortamı ve sanatın doğasına dair yeni sorular sorulması, ortaya çıkan sonuçlar oluşturmaktadır [5]. Sanatın kabulleniş sorunları sorgulanırken, sanatçı ve izleyici ilişkisi temelinde, (kadına karşı şiddet, çevre sorunları, toplum kimliği ve belleği gibi) çağın sorunlarını konu edinen yeni tip kamusal sanatta, sanat üretim süreci önemli görülmektedir [31].

Yeni tip kamusal sanatın özelden genele giden sürecinde Lacy [5] sanatçının deneyimleyen, bilgi veren, analiz eden ve eyleme geçen olarak görüldüğünü söyler. Bilgi vermekten deneyim edinmeye kadar geniş bir aralıkta çalışan sanatçı, bilgi toplayan kişi rolünü de üstlenmektedir. Topladığı bilgileri sanatla analiz ederken sosyal bilimler, felsefe gibi alanlarla ilişki kurar, estetik algının şekil ya da anlamından daha teorik bir kavramsal süreci deneyimler. Katılımcılarla iş birliği yapar, sosyal düzeni ve kurumları anlar. Yaşadığı deneyimin sonunda değişimin öncüsü olarak sanatçı eyleme geçen kişiye dönüşmüştür.

Form ve içerik bakımından deneyelliğin ön planda olduğu bu süreçte kamu ve sanat arasındaki bağ ilişkisiyle kurulmaya çalışılmaktadır. İzleyici, yeni tip kamusal sanatta kimliği, belleği ve/veya etnisitesiyle sanat üretiminin odak noktası ya da doğrudan katılımcısıdır [31].

Yeni tip kamusal sanat birçok insanın yaşamında sanatı olanaklı kılmanın yanı sıra sanatsal üretim ve demokratik katılımı birleştirmektedir. Kavramsal ve toplumsal birtakım sorunları içeren katılım sürecinde, bu sorunların herkesin kendi açısından

irdelenmesi gerekliliğiyle, sanatçı ve katılımcı arasında oluşan eşitlik yeni tip kamusal sanatın temelini oluşturmaktadır. Kavramdaki kamu kelimesi hem üretici hem de süreci deneyimleyen olarak kişiyi işaret etmektedir. Yeni tip kamusal sanatta sonuç ürünün bir sanat eseri olması gerekli değildir [32].

Yapılı çevrenin ve çevreyi algılama süreçlerinin değişimi kamusal sanat uygulamalarının süreç içinde çeşitlenmesine neden olmuştur. Sanatçılar kamusal alanlarda yalnızca eser veya fikir sunan kişi olmanın ötesinde izleyiciyle etkileşime geçmişler, toplumun farklı kesimlerinin sesini duyurmaları için yeni yollar açmışlardır. Günümüzde kamusal sanat yalnızca sergilenen bir eseri kapsamamakta, toplumsal ve ekonomik sorunların da tartışılabilirdiği bir platform olarak kullanılmaktadır.

2.2 Kamusal Sanat Türleri

Sanatsal ifade türleri tarih boyunca çeşitlilik barındırmaktadır. Sanayi Devrimi'yle hızlanan teknolojik gelişmeler, medya araçlarının çeşitlenmesi, değişen toplum yapısı ve algılama biçimleri kamusal sanatta da karşılık bulmuş, kamusal sanatın mekânla ilişkisi doğrultusunda sergi ürününün çeşitliliği artmıştır.

Remesar kamusal sanat eserlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır [3]:

- Kentin tarihini yeniden kurmak için kullanılabilecek binalar, resimler ve objeler,
- Benzersizliği ve çevresindeki yapılardan estetik açıdan farklı yapılar (özel yapılar ölçeği)
- Anıtlar, kent için önemli gerçekler, imgeler, sembol ve kişileri hatırlatan heykeller, yapılar, çeşmeler,
- Heykeller ve diğer süs öğeleri, kentin peyzajını geliştiren büstler, dikilitaşlar, levhalar,
- Kent mobilyaları, kent içinde yön bulmaya yardımcı yönlendirme levhaları, kent içi aydınlatmalar ve trafik ışıkları, kiosklar, çeşmeler, saatler, çöp kutuları, doğal hayatın hatırlatıcısı kent içi bitkisel peyzaj öğeleri,
- Kamusal alanlarda yapılar arası boşluklar arasında kent içinde konum bulmaya yardımcı peyzaj öğeleri, anıtlar, sokak hayvanları, insanlar ve araçlar.

Lippart ise değişen paradigmlar doğrultusunda Remesar'dan farklı olarak kamusal sanatı aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır [4]:

- Dev ekranlar, radyo yayınları, posterler, posta kartları vb. medya araçlarının kamusal alanda kullanımı sanatsal içerik barındırabilir.
- Yere özgü sanat genellikle ortak çalışmaya dayalı, çalışılan topluluğun geri plandaki özelliklerini veya mevcut durumu göz önünde tutarak yapılmaktadır. Dış mekândaki geçici çalışmalar genellikle toplumun tarihinden bahsetmektedir.
- Performanslarla mekânların ve bu mekânda yaşayanların kimlik, tarih ya da deneyimleri ortak çalışmalarla bir araya getirilir.
- Çevresel farkındalığı arttırmak, mekânın doğa tarihine uygun mekânlar oluşturmak, kirliliği azaltmak için de sanat araç olarak kullanılabilir.
- Yerel ya da uluslararası konularda sanatın öğreticiliği kullanılmaktadır. Yollarda, parklarda ve binalardaki işaret levhaları mekânın kullanım özelliklerini belirtmekle birlikte tarihi ve kimliği ile ilgili de bilgi verebilir.

Kamusal sanat eserlerinin sınıflandırması literatürde yaklaşımlar arası farklılıklar içermektedir. Sonuç ürün bakımından literatürdeki çalışmalardan faydalanarak kamusal sanat türleri Şekil 2.5'te belirtilen şekilde sınıflandırılmıştır:

Şekil 2.5 Sonuç ürüne göre kamusal sanat türleri (Bu çalışma için Işıl Beste Bayrak tarafından üretilmiştir.)

2.2.1 Kalıcı Kamusal Sanat Eserleri

Kalıcı kamusal sanat eserleri mekândan bağımsız tasarlanan veya mekâna özel yapılan geleneksel sanat öğelerinin yanı sıra kamunun kullanımına sunulan kent mobilyalarını, su ve peyzaj öğelerini de kapsamaktadır. Sonuç ürün olan sanatsal öğe mekânda kalıcı olarak durur. Mekânın parçası, çoğu zaman da tanımlayıcısı olmuştur.

2.2.1.1 Heykel ve Anıt

Heykel TDK Güncel Türkçe Sözlükte *“Taş, tunç, bakır, kil, alçı vb. maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup pişirilerek biçimlendirilen eser, yontu, statü”* [33], anıt ise *“Önemli bir olayın veya büyük bir kişinin gelecek kuşaklarca tarih boyunca anılması için yapılan, göze çarpacak büyüklükte, sembol niteliğinde yapı, abide”* olarak tanımlanmaktadır [34]. Kuban [35] fiziksel eser olan anıtları *“toplumların hatırlamak istedikleri kişi ya da olayların imgesel gösterimi ve/veya yapıldığı çağda işlevsel ancak günümüzde o çağın hatırlatıcısı olan yapılar”* olarak tanımlamaktadır.

Görsel sanatların önemli bir bileşeni olan heykellere ilk defa ilkel figürler olarak Üst Paleolitik dönemde (yaklaşık MÖ 50,000-10,000) rastlanmaktadır. Hammaddesi genellikle hayvan dişleri, kemik, geyik boynuzu, fildişi, deniz kabukları ve çeşitli taşlar olan döneme ait heykeller (çoğu kez doğurganlık ve bereketi yansıtmaları açısından bu biçimde yapıldığı düşünülen, abartılı karın, kalça ve göğüslerle sembolize edilen kadın figürleri olan) Venüsler ve hayvan heykelleridir [36].

Kuban’a göre [35] insanlığın hatırlamak istedikleri ilk şey ölüm ve ölümleri olmuştur. Tarım devrimi sonrasında katmanlı toplum yapısında yönetici sınıflar güç kazandıkça hatırlanma isteği artmıştır. Bu doğrultuda anıt mezarlar, heykeller ve yapılar yaptırılmış ve inanışlar çerçevesinde bu yapıların çevreleri ve iç mekânları heykellerle donatılmıştır.

Eski Mısır’da firavun ve saray maiyetinin heykelleri anıtsal yapıların içinde ve çevresinde konumlandırılmıştır. Ayrıca inançlarında önemli olan tanrı ve tanrıçaların heykelleri ve mezar koruyucu olarak Sfenks heykellerine rastlanmaktadır [20] (Şekil 2.6).

Şekil 2.6 Büyük Gize Sfenksi ve Abu Simbel Tapınağı, Mısır

Antik Yunan ve Helen şehir devletlerinde tanrıların halkın arasında yaşadıkları inancı doğrultusunda tapınakların içi ve çevresi heykellerle donatılmıştır. Hint kültüründe Buda, Çin kültüründe imparator ve askerleri, Güney Amerika'da ise mitolojik canlıların heykelleri görülmektedir [20].

Hristiyanlığın yayılışıyla sanat algısında ve eserlerde değişim görülmüştür. Antik Yunan'da başlayıp Roma İmparatorluğu döneminde devam eden ideal insan odaklı ve erki (yönetici, imparator, tanrı) yücelten sanat anlayışı, Hristiyanlığın yayılmasıyla İncil sahnelerinin betimlenmesi olarak değişmiştir. Kilisenin gücünün artmasıyla³ heykellerin azaldığı görülmektedir [20].

Rönesans'a kadar heykellerin kamusal alanda sergilenmesine sık rastlanmamaktadır. Genellikle konut, saray gibi özel veya kilise, belediye binası gibi kamusal yapıların içi ve çevresinde konumlandırılan heykeller bu mekânlara erişebilen azınlıklar tarafından görülebilmıştır. 15. yüzyılda Klasik Antik Çağı yeniden canlandırma arzundan doğan yeniden doğuş hareketi olan Rönesans'la kilise odaklı yaşayış biçiminden insan ve akıl odaklı anlayışa geçilmiş [19], kamusal alanda sayısı hızla artan heykeller yerleştirildikleri çevreyle beraber kurgulanmaya başlanmıştır [20] (Şekil 2.7). Bu dönemde organik forma karşı, düzenli ve estetik bir kent yaratma çabası ideal toplumu yaratmanın anahtarı olarak görülmüştür. Tasarlanan kentlerin oluşturulan meydanlarında dönemin tekniklerini göstermesi adına heykeller yerleştirilmiştir. Bu akım yalnızca Roma, Floransa gibi şehirlerde kalmamış, diğer Avrupa şehirlerini de etkilemiştir.

19. yüzyıla kadar üretilen anıt ve heykellerin çoğunun ülke tarihini ilgilendiren başarılarla ve zaferlere atfen yapıldığı görülmektedir. Tarihi anlam ifade eden olayları betimleyen

³Ortodoks kilisesi heykeli yasaklamıştır [20].

anıt heykellerin işlevi ülke toplumuna geçmişini hatırlatmak ve heykeli yapılan kişilerin öldükten sonra da bellekte ölümsüz olmalarını sağlamaktır. Çağın ve ulusların önemli kişilerinin heykellerinin meydanlara konulmasının bir devlet görevi olarak benimsenmesi heykelin halk arasında yer alan bir sanat dalı olarak görülmesini sağlamıştır. 19. yüzyıl sonrasında ise anıt heykellerin yanı sıra belirli bir anı canlandıran heykeller de görülmeye başlanmıştır [20].

20. yüzyılda savaşların yıktığı kentlerin yeniden inşasında meydanlar, parklar ve açık kamusal alanlarda heykeller sıklıkla kullanılmıştır. Özellikle devletlerin desteklemeleriyle çağdaş sanat ve zanaat işlerinin kent meydanlarına, kamu binalarına, kurumsal plazalara, park ve bahçe festivallerine, okullara, hastanelere, tren istasyonlarına ve evlerin dış duvarlarına yerleştirilmesinde artış yaşanmıştır [2]. Kamusal alanda heykellerin kente estetik ve sosyal katkıları dikkate alınmıştır.

Genellikle devlet ödenekleriyle kamusal alanda konumlandırılan heykel ve yerleştirmelerin kamu harcamaları arasında olması neoliberal yönetim anlayışının yükselişiyle birlikte tartışmaları beraberinde getirmiş, eğitim, sağlık, konut gibi temel ihtiyaçlarda bütçe daralmasına gidilirken anıt heykel ve yerleştirmeler için ödenek ayrılması birçok çevre tarafından eleştirilmiştir [5].

Günümüzde heykeller kamusal alanlarda başlıca görülen kamusal sanat çeşidi olma özelliğini sürdürmektedir. Anıt heykeller yerini genelde soyut eserlere bırakmıştır. Kaidesinden bağımsız, değişken ölçeklerde görülmekte ve hatırlatıcılık dışında da kompozisyonlar içermektedir. Şekil 2.8’de (erkek egemen) Wall Street’in simgeleri arasında olan 1989 yapımı boğa heykeli ve *Korkusuz Kız (Fearless Girl)* heykeli görülmektedir. 2017 Kadınlar Günü’nde kadın gücüne, cinsiyet eşitsizliğine ve mekânın erilliğini tartışmak adına yerleştirilen *Korkusuz Kız*, önceki imge olan boğa heykelinin verdiği mesajı bozduğu gerekçesiyle, boğa heykelinin sanatçısı Arturo Di Modica’nın talebi doğrultusunda kaldırılmıştır [37].

Şekil 2.7 *Wall Street Bull*, Arturo Di Modica (1989) ve *Fearless Girl*, Kristen Visbal (2017), New York, ABD

Mekânın tanımlanmasında ve anlamlandırılmasında önemli görülen heykeller ve anıtlar kentlerin turizm ve tanıtımında da önemli roller üstlenmektedirler. Lynch [38] heykellerin mekânın algılanabilirliğini arttıran referans noktaları olduğunu söylemiştir.

Kamusal sanatta yaşanan yaklaşımsal değişimler sonrasında heykeller kalıcı olma özelliğinden kurtulmuştur. Günümüzde farklı ve alışılmadık malzemelerin kullanıldığı, mekânda geçici olarak sergilenen çağdaş heykeller görülmektedir. Bu durum kamusal sanatın kalıplardan sıyrılarak mekânla ilişkili, ancak bağımsız olabilme özelliğini vurgulamaktadır (Şekil 2.9).

Şekil 2.8 *Ballerina*, Jeff Koons (2017), New York, ABD ve *Şişme Ördek*, Florentijn Hofman (2011), Sydney, Avustralya

2.2.1.2 Rölyef (Kabartma)

Rölyef, TDK Güncel Sözlükte “*Kil, alçı, taş vb. işlenebilir gereçleri girintili çıkıntılı yüzeyler durumunda biçimlendirerek yapılan eser*” olarak tanımlanmaktadır [39]. Işığın girintiler üzerine yaptığı gölgelerden ve değişik zamanlarda değişik görüntüler vermesinden faydalanılarak yapılan bir teknik ve bu teknikle üretilen eserlerdir [40].

Rölyefte resme ait bazı özellikler heykel yapım teknikleriyle bir araya getirilir. Doğrudan taş üzerinde olmanın yanında ahşap, metal, seramik, pişmiş toprak, alçı, fildişi gibi malzemelerden hazırlanan levhaların üzerine uygulanabileceği gibi, anıt, mezar taşı; mobilya, çerçeve, müzik aletleri, sikke gibi birçok kullanım eşyasında da kullanılmaktadır [41].

Tarihte ilk rölyefler mühürler, vazolar gibi kişisel ürünlerde aslan, boğa, yaban keçisi ve insan figürleri olarak görülmektedir. Farklı krallıklarda efsanelerin ve başarıların anlatımında mitolojik hayvanların (aslan başlı kuş gibi) betimlendiği örnekler de bulunmaktadır. Asur krallığında orduya ait bilgiler duvar rölyeflerinden görülmektedir. Asur kralı Asurbanipal'ın sarayının duvarlarında savaş başarıları, ele geçirdiği ganimetleri ve aslan avı detaylı olarak anlatılmıştır (Şekil 2.10). Babil Kralı II. Nebukadnezar döneminde de renkli rölyeflerde boğalar, efsane canavarlar gibi figürler kentten geçen yabancıları korkutmak için bina cephelerinde kullanılmıştır [20].

Şekil 2.9 Asurbanipal aslan avı rölyefleri (MÖ 668 – 631), British Museum, İngiltere

Hititlerde tanrıların kutsanması amacıyla kayaların düzleştirilmesiyle elde edilen yüzeylere rölyefler ve hiyeroglif yazıtlar yapılmıştır. Mimariyle birlikte uygulanan heykel ve rölyeflerde figüratif öğeler (sfenksler, aslan, tanrı, melek, kral, dini törenler, savaş ve şölenler) kullanılmıştır [40].

Eski Mısır, yapılarının anıtsal olması, heykel, rölyef ve duvar resimleriyle diğer uygarlıklardan ayrılmaktadır. Rölyeflerin süsleme olarak kullanılmasından çok, ölen kişinin hayatını ve zenginliğini anlatarak ölümsüz hayatına bilgi verme amacı bulunmaktadır [40]. Rölyef ve heykel, mimariden bağımsız olarak ortaya çıkmış, firavun ailesi ve yönetici zenginlerin mezarlarının rölyeflerle süslenmesi bu sanatın gelişmesini sağlamıştır. Mezar duvarlarındaki ilk dönem rölyefleri ölen kişinin hayatını anlatırken, sonraki dönemlere ait olanlarda tarihi olayların anlatımı da görülmektedir [20].

Antik Yunan, Helen şehir devletleri ve Roma İmparatorluğu döneminde rölyefler altarlar (sunaklar) ve anıtsal yapıların cephe süslemelerinde görülmektedir [20]. Antik Yunan'da daha çok mitolojik konular işlenirken, Roma'da günlük hayat konu olarak işlenmiştir. Romalılar tarihi olayları anlatmak için öykülü kabartma denilen bir tür kullanmışlardır. Roma'da bulunan Traianus Sütunu'nda, İmparator Traianus'un kahramanlıkları konu edilmiştir [40] (Şekil 2.11).

Şekil 2.10 *Traianus Sütunu* (113), Roma, İtalya

Rölyefler Türk, Hint ve Çin kültürlerinde de görülmektedir. Selçuklu Devleti'nde kapılarda yazılar ve çeşitli figürlere, Hint kültüründe tapınaklarda Buda figürüne sıklıkla rastlanmakta, Çin İmparatorluğu'nda iç mekânlarda renkli rölyef örnekleri bulunmaktadır.

Hristiyanlığın yayılmasıyla beraber günah, cennetten kovulma, çarmıha gerilme gibi dinsel öğeler içeren rölyefler kiliselerin kapıları, duvar payeleri ve alınlıklarında görülmeye başlanmıştır [40]. Rönesans sonrasında rölyeflerin mimari bir öğe olarak kullanımı azalmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında malzeme ve üslup çeşitlenmesi rölyeflerde de görülmektedir [42]. Rodin'in *Cehennemin Kapıları* rölyefi, 20. yüzyılın başlangıcında bu çeşitlenmeye ait kabul edilmektedir [43] (Şekil 2.12).

Şekil 2.11 *Cehennemin Kapıları*, Rodin (1917), Paris, Fransa

Rölyefler 20. yüzyılın başlarında Kübizm ve Konstrüktivizm akımlarının etkisiyle yeniden popülerleşmiştir [42]. Modernist sanatçılar tarafından yeniden kullanılan rölyef günümüzde farklı malzemeler ve tekniklerle karışık olarak görülmektedir.

2.2.1.3 Duvar Resmi (Mural, Yüzey Resmi)

Duvar resimleri iç ve dış mekânların yüzeylerine, duvar ve tavanlarına, sıva üzerine doğrudan yapılan resimlerdir. Yaygın teknikleri yaş alçı yüzeye sulu boya olarak uygulanan *fresk*, kuru alçı yüzeye yumurta akı, bal, yapıştırıcı veya suyla uygulanan *tempera* ve *yağlıboya*dır. Bu tekniklerin yanı sıra duvar yerleştirmesi, seramik, mozaik ve plastik boyalarla yapılan çalışmalar da görülmektedir [44].

İlk duvar resimlerine insanların ilk barınma alanları olan mağaralarda duvarlara ve kayaların üzerlerinde rastlanmıştır. Zerzan [45] bu resimleri insanın doğa üzerindeki ilk etkisinin izleri olarak yorumlamaktadır [45]. Mağara duvarlarına parmak bastırarak çizilmiş geometrik desenler ve hayvan silüetleri ilk duvar resimleri olarak kabul edilmektedir. Dünyanın bilinen en eski resimleri Batı Avrupa'da paleolitik çağın sonuna tarihlenen at, boğa, bizon, geyik, dağ keçisi, mamut ve öküz resimleridir. Ayrıca hayvan ve insan figürlerinin birleştiği (*terianthrop*) çizimler bu dönemin az görülen ancak önemli bir resim ögesi olarak kabul edilmektedir. Mağara resimlerinin en ünlüleri İspanya'daki Altamira ve Fransa'daki Lascaux (Şekil 2.13), Niaux ve Les Eyzies mağaralarındadır [36].

Şekil 2.12 Lacaux Mağarası Duvar Resimleri, Fransa

Yerleşik hayata geçilmesi sonrasında da duvar resimlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Duvar resimleri konusunda üslubu en belirgin olan uygarlık Eski Mısır'dır. Rahipler ve yönetici sınıfa ait birçok duvar resmi bulunur. Ancak bu resimler anıt mezarların içlerinde olmaları

sebebiyle kamuya açık değildir. Firavunların tüm maiyetiyle birlikte gömölme adetinin değişmesiyle, mezar içlerinde geçmiş hayatının hatırlatıcısı olarak duvar resimleri kullanılmıştır [46]. Asur ve Sümerlerde de yöneticilerin günlük hayatını anlatan duvar resimleri konut ve saray içlerine yapılmıştır.

Batı'da ilk duvar resimleri Minos Uygarlığında görülmektedir (Şekil 2.14). Antik Yunan'dan günümüze ulaşan örnekler bulunmamakla birlikte, bu dönemin yazılı eserlerinde duvar resimlerinden bahsedilmiştir. Roma İmparatorluğu'nda benzer biçimde duvar resimleri saraylara ve kentin zenginlerinin konutlarına yapılmıştır [44]. Duvar resimlerinde peyzaj, mitolojik öğeler ve günlük hayattan sahneler konu olarak işlenmiştir.

Şekil 2.13 Minos'ta konut içi duvar resmi (MÖ 1500 civarı)

Hindistan'da duvar resimlerinde Buda'nın yanı sıra çeşitli efsanelere ait ve dini figürler görülürken, Çin ve Japonya'da duvarlarda ve paravanlarda motifler, çiçek desenleri, hayvanlar ve peyzaj unsurları kullanılmıştır [20].

Erken Hristiyanlık döneminde hikayelerin ve kişilerin tasvirinde fresk tekniği, okuma yazma bilmeyen halkın İncil öğretilerini resimlerden öğrenmeleri amacıyla kullanılmıştır. Bizans'ta da yapıları mozaik ve fresklerle bezeme geleneğine devam edilmiştir [46].

14. yüzyılın ünlü fresk ressamı Giotto'nun Padova ve Assisi'de kilise ve bazilikalara yaptığı dini içerikli duvar resimleriyle gelişen mekân anlatımı, figürlerdeki kişilik ifadeleri ve kompozisyon bütünlüğü sonrasında gelen ressamlara esin kaynağı olmuştur. Rafaello'nun Vatikan Sarayı'na, Michelangelo'nun Sistine Şapeli'ne yaptığı (Şekil 2.15), Masaccio'nun *Cennetin Bahçesinden Kovulma* ve Leonardo Da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* gibi dini içerikli duvar resimleri İtalyan Rönesansı'nın ünlü duvar resimleridir [44].

Şekil 2.14 Sistine Şapeli Freskleri, Michelangelo (1508-1512), Vatikan

Duvar resimlerinin kamusal alanla buluşması Sovyet Rusya’da Ekim Devrimi’nden sonra Lenin’in “burjuva sanatına karşı proleter kültürün inşa edilmesinin gerekliliği” yaklaşımı doğrultusunda gerçekleşmiş, sanat devrimin ve sosyalist fikirlerin destekçisi olarak görülmüştür [47]. Devrim liderlerini ve halkı içeren duvar resimleriyle devrim fikirlerinin yayılması amaçlanmaktadır.

Uzun süre saray, konut içleri ve kiliseleri süsleyen bir sanat olarak kalan duvar resimleri, Leger, Matisse, Miro gibi sanatçıların büyük kamu binalarına ve kültür yapılarının dış duvarlarına gerçekleştirdikleri uygulamalarla yeni bir aşamaya geçmiştir. Amerika’da Büyük Buhran sonrası işsiz kalan sanatçılara iş vermek adına oluşturulan Federal Sanat Projesi’yle ülke çapında okullar, hastaneler, kütüphaneler, postaneler ve idari binalar gibi yapıların dış cephelerine duvar resimleri ismarlanmıştır [44]. Bu proje kapsamında yapılan 400 adet duvar resminde Amerikan toplumunun yapısı, günlük hayatın tasviri, kültür ve tarihi konular işlenmiştir. Sanatçıların büyük kısmı sosyal hayattaki eşitsizlikleri, fakir insanların yaşadığı şartları, işçilerin hayatını, faşizmi ve savaş tehditlerini kompozisyonlarında ele almışlardır [27].

1960’larda artan çevre bilinci ve çeşitli grupların seslerini duyurma çabaları çağdaş duvar resmi hareketini hızlandırmıştır. Birçok yerel yönetim de bu hareketi desteklemekte, kent içindeki duvarların dekoratif amaçla resimlendirilmesini finanse etmektedir [44]. Günümüzde de duvar resimleri kamusal alanlarda sıklıkla görülmektedir (Şekil 2.16).

Şekil 2.15 Mural İstanbul Festivali, Çeşitli Sanatçılar, İstanbul

2.2.1.4 Kent Mobilyaları ve Peyzaj Öğeleri

İnsanların ortak alanlarda duydukları gereksinimleri karşılamak adına kentlerde çeşitli öğelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu öğelerin başında gelen kent mobilyaları kent içi kamusal mekânlarda kullanılan yer döşemeleri, aydınlatma elemanları, oturma ve dinlenme elemanları, çöp toplama elemanları, duraklar, sınırlayıcılar ve koruyucular, çeşmeler, havuzlar, telefon kabinleri, heykeller, kiosklar, trafik levhaları, yönlendirme ve bilgilendirme işaretleri, çocuk oyun elemanları, spor elemanları, kentsel umumi tuvaletler, bisiklet durakları, park otomatları gibi kentsel donatı elemanlarını kapsamaktadır [48].

Tarihte ilk kent mobilyası olarak Roma İmparatorluğu döneminde rastlanan mil taşları, at olukları ve bağlama kazıkları görülmekle beraber, bu dönemden önce de kent mobilyalarının var olduğu düşünülmektedir [49]. Sanayi Devrimi'nden sonra kent mobilyaları gereksinime istinaden çeşitlenmiştir. 1920'lerde kent mobilyalarının gelişimini daha sağlıklı değerlendirebilmek adına İngiltere'de seçim kriterlerinin belirlenmesi, dil birliğinin sağlanması ve kalite standartlaştırılması çalışmaları başlamıştır. Kentsel alanların kullanımının artmasıyla ihtiyaçlar doğrultusunda çözümler geliştirilmiş; araç trafiğinin artması yol kaplamaları, işaretler, duraklar gibi öğelerin kullanımını ortaya çıkarmıştır. Teknolojinin gelişmesi de telefon kulübeleri, reklam panoları, ışıklı işaretler gibi öğelerin kullanımına imkân sağlamıştır [48].

Kent mobilyalarının kentsel peyzajı etkileyen önemli öğeler olması sebebiyle kent içinde kullanılan canlı materyallerle ilişkisinin düşünülerek tasarlanması ve konumlandırılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Kent mobilyalarının tasarımı ve yer

seçim kriterleri interdisipliner bir yaklaşım içermelidir. Bu anlamıyla sanatsal estetikle tasarlanıp ilişkilendirilmesi kamusal sanatla ilişkisini ortaya koymaktadır (Şekil 2.17).

Şekil 2.16 Park Güell, Gaudi (1900-1914), Barcelona, İspanya ve Telefon kulübeleri, Londra, İngiltere

Günümüzde yerel yönetimler kent mobilyaları tasarımlarında kamusal sanat çalışmalarını desteklemekte ve mekânın ihtiyaçları doğrultusunda kullanılacak mobilyaların tasarım kriterlerini belirlemektedir. Kanada, Birleşik Krallık, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kentler için bu kriterleri içeren hazırlanan tasarım rehberleri bulunmaktadır. Fiziksel mekân biçimlendirilirken, kimlik ve karakter oluşturulması için kamusal sanatın önemi göz önünde tutularak yapılan tasarımlarda sanat objesinin mekâna uygunluk, peyzajla ilişki, bakım kolaylığı gibi kriterleri de sağlaması istenmektedir.

2.2.1.5 Su Öğeleri

Su canlı yaşamı için en temel gereksinim olması sebebiyle yerleşimler için yer seçiminde önemli bir kriteridir. İlk yerleşimler içilebilecek, temiz su kenarında ve/veya çevresinde konumlandırılmıştır. Hayati ve ticari öneminin yanında su, kentlerin mekânsal kalitesini arttırmada da kullanılmaktadır.

Eski Mısır'da bahçelerin içinde formel suni havuzlar, Babil ve Asur'da hem sulama hem de rekreatif özellikte su kanalları, İran'da fiskyeli süs havuzları, Roma İmparatorluğu'nda ise anıt biçimli çeşmeler, avlularda ve konut içlerinde süs havuzları sıklıkla kullanılmıştır. Orta çağda manastır bahçelerinde su hem işlevsel (sulama), hem de estetik özellikle

kullanılmış, aynı dönemde kalelerin çevresinde kazılan hendeklerde kullanılan sudan koruyucu olarak da faydalanılmıştır.

İslam kültüründe su dikdörtgen biçimli havuzlar, fıskiyeler ve şadırvanlarla önemli bir görsel ve fiziki bir elemandır. Bahçelerde birbirine bağlı havuzların küçük çağlayanlar oluşturmasıyla suyun ses etkisinin artışı sağlanmıştır. Uzak Doğu'da su öğeleri bahçe tasarımlarının dengeleyici bir unsuru olarak görülmüş, akıcı su öğelerinin kayalarla beraber kullanımı hem kontrast yaratılmış hem de suyun ses etkisinden faydalanılmıştır.

Rönesans'la birlikte su öğeleri heykellerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Dönemin kent planlama yaklaşımında önemli görülen meydan düzenlemelerinde, su öğeleri mitolojik öğeleri barındıran kompozisyonları içeren kaskatlı süs havuzları olarak görülmektedir (Şekil 2.18). Çeşmeler ise işlevden çok dekoratif öğe olarak görülmektedir.

Şekil 2.17 Trevi Çeşmesi, Nicolo Salvi (1762), Roma, İtalya

Barok dönemde Rönesans fikirlerinin uygulanması için gerekli maddi altyapı ve yönetimin merkezileşmesiyle birlikte inşa edilen saraylarda su önemli bir eleman olarak kullanılmıştır. Park ve bahçelere verilen önem artmıştır. Ancak bu parklar ve bahçeler halkın girişine kapalı, sadece soyluların erişimine açıktır. Klasik Fransız parkının yaratıcısı olarak görülen, Versailles Sarayı'nın da düzenleyicisi olan, André Le Nôtre suyun tasarım öğesi olarak kullanımını önemsemiş, yapılan park veya bahçede çok sayıda kullanılacak çeşme ve havuzların kaskatlı ve fıskiyeli olmasını gerekli görmüştür. Ayrıca Le Nôtre su öğelerini optik illüzyon yaratmada da sıklıkla kullanmıştır [50] (Şekil 2.18).

Şekil 2.18 *Apollon'un Arabası*, Charles Le Brun (1668-1671), Versailles Sarayı, Fransa

Sanayi devrimi sonrası modernist yaklaşımlar doğrultusunda su öğeleri kent içlerinde meydanlarda, parklarda ve sanatsal yerleştirmelerde sıklıkla kullanılmıştır. Günümüzde dış mekân enstalasyonları ve performanslarında ses, ışık ve suyun beraber kullanıldığı çağdaş sanat çalışmaları sıklıkla görülmektedir (Şekil 2.20).

Şekil 2.19 *New York'ta Şelale*, Olafur Eliasson (2008), New York, ABD

2.2.2 Geçici Kamusal Sanat Türleri

Geçici kamusal sanat türleri belirli bir mekân için tasarlanan veya tasarlanmayan, mekânda geçici bir süre gösterilen ve uygulanan eserleri kapsamaktadır. Kavramsal sanatın yarattığı sanatsal anlatım çeşitlenmesi, diğer sanatsal akımlar ve teknolojiye gelişmeler geçici türlere ait eserlerin sunumunu arttırmıştır. Geçici kamusal sanat eserleriyle mekânın algılanması değiştirilebilmekte, mekâna yeni işlevler ve anlamlar katılabilmektedir.

2.2.2.1 Performans (Gösteri) Sanatı

Performans (gösteri) sanatı sahne olsun ya da olmasın, bir kavram veya konu doğrultusunda, önceden belirlenmiş veya planlanmış bir eylemin sanatçı tarafından sahnelenmesidir. Kitleye yönelik bir eylem olması sebebiyle sonuçları her zaman tahmin

edilememekte ve yönlendirilememektedir. Sanatın sonuç nesnesi sanatçının kendisi (özne), sanatçı tarafından belirlenmiş bir başka kişi ya da gruplar olabilmektedir. Performansta her yer sahne olabilir, sanatçı belirlediği bu ortamda (açık ya da kapalı mekân, galeri, sokak gibi) topluluk önünde, olayı gösteriye dönüştürerek biçimlendirir [51].

Performans sanatı geleneksel sanatta da sıklıkla kullanılan öge olan *bedeni* tuvalden ve taştan dışarı çıkarmıştır. Sanatçının izleyicilerle etkileşime geçmesiyle sanat ve toplum arasındaki sınırların yok edilmesinde performans sanatı kullanılmaktadır [52]. Performans sanatçıları insan bedenini (feminist yaklaşımla da ilişkili olarak) cinsiyet, cinsellik, ırk, etnik köken, üreme hakları, kadın-erkek eşitliği, sosyal problemler, politik sorunlar, şiddet, güzellik gibi konuları merkeze alarak sorgulamış ve sorgulayıcı mesajlarını iletmenin aracı olarak değerlendirmişlerdir [53].

Performans sanatı provası ve tekrarı olmamasıyla yaşama en yakın olan sanat biçimidir. 1960'lı yıllarda artan bu sanat biçimi, 1970'li yıllarda geniş bir sanatsal harekete dönüşmüştür. Performans sanatı (tıpkı kavramsal sanat gibi) kapitalist sistemin sanat yapıtını meta durumuna getiren anlayışına bir tepki olarak görülmüştür. Performansların amacı müzelerde koruma altına alınıp elden ele dolaşamayacak bir sanat türü aracılığıyla çok daha geniş kitlelere ulaşabilmektir [51]. Şekil 2.21'de kavramsal sanatın öncüsü Joseph Beuys'un 1965'te Düsseldorf'daki performansından bir fotoğraf görülmektedir.

Şekil 2.20 *Ölü Bir Tavşana İmgeler Nasıl Açıklanır?*, Joseph Beuys (1965), Düsseldorf, Almanya

Performans sanatı ilk ortaya çıktığından günümüze performans sanatçıları mekânı farklı şekillerde ele almışlardır. Mekân kimi zaman bedeni sınırlayan ve aşılması gereken bir

engel olarak görülürken, kimi zaman da varlığı kabullenilmiş ve onun sınırlarına uyularak hareket edilmesi gereken bir olgu olarak değerlendirilmiştir [54].

Kamusal alanda yapılan performans gösterileri sanatçı ve seyirci etkileşimi açısından önemli olmanın yanı sıra sanatçının bahsetmek istediği konunun geniş kitlelere yayılmasına da yardımcıdır. Performans esnasında izlemek için gelenlerin ve anlık bulunan bireylerin katılımı sağlanabilmektedir. Şekil 2.22’de Suzanne Lacy ve Leslie Labowitz’in 1977 yılında gerçekleştirdikleri *In Mourning and In Rage* (Yasta ve Öfkede) isimli performans gösterisinden görsel öge görülmektedir. Performans Los Angeles’ta bir seri katilin cinayetlerine kurban giden on kadın için yapılmıştır. Şiddetin feminist analizinin alternatif bir yorumunu içeren performansta, halka açık bir mekânda kadın örgütleri, mağdur aileleri ve belediye meclis üyeleri bir araya gelerek, öfke ve kederin kamu vicdanında görünür kılınmasını hedeflemişlerdir. Performansta altmış motosikletli kadın cenaze konvoyu olarak kent konseyine ilerlerken, 19. yüzyıl yas kıyafetleri giyen ve öldürülenleri temsil eden kadınlar cenaze aracından inmişlerdir. Kent konseyinin önünde her bir siyah kostümlü kadın, kadınlara karşı şiddet biçimlerini duyurmuş, kadın korusu da “Kız kardeşlerimiz anısına savaşıyoruz” tiradını söylemişlerdir. Performanstan bölümler yerel medyada ve eyalet çapında haberlerde de gösterilmiştir [55].

Şekil 2.21 *In Mourning and In Rage*, Suzanne Lacy ve Leslie Labowitz (1977), Los Angeles, ABD

Kamusal alanda gerçekleştirilen performanslar kamusal sanatın bir türü olarak kabul edilmektedir. İzleyici yalnızca bu rolde kalabileceği gibi katılımcı olarak performansa destek de verebilmekte, sanatçının mesajını iletmesinde bir araç olma rolünü de üstlenebilmektedir.

2.2.2.2 Arazi Sanatı

1960'larda sosyal değişim talepleri, sivil toplum hareketleri, ırk, cinsiyet, kültür eşitliği arayışlarının etkin olduğu sokaklardan beslenen sanatçılar, galeriler ve müzelerin dört duvar arasındaki sanat sunumunu eleőtirmek ve çeşitlendirmek adına alternatif mekânlar aramışlardır. Aynı dönemde hippie kültürünün doğayı kutsayan ve doğal yaşamı önemseyen yaklaşımının öncülüğünde bozulmuő peyzajlara yeni anlamlar katmak, gelecek nesillere iz bırakmak ve manzarayı mekâna dnőtrme adına yeni arayışlar doğrultusunda Arazi Sanatı (*Land Art*) ortaya çıkmıştır [21].

20. yüzyılın ikinci yarısında olumsuz etkileri daha çok hissedilmeye başlanan endüstriyel gelişmeler ve teknolojik hızın tehlikeli boyutlarını düőünmeye çağırarak arazi sanatı doğayı görünür kılan, doğaya dair bilinç uyandırmayı amaçlayan ve teknoloji karşısında doğayı kutsayan bir yaklaşımın ürünüdür [56]. Arazi sanatıyla ilgilenen sanatçı ve toplulukların çevresel adalet, sürdürülebilir enerji, mimari ve zirai uygulamalar, yoğun Őehirleőme ve ekonomik ayrışma önemli gördüğü konular arasındadır [57].

Arazi sanatı birçok sanat akımıyla yakın ilişki içindedir. Bunlar arasında geometrik Őekiller içermesi sebebiyle minimalizm, kısa süreli yapılması sebebiyle happening, sanatçının doğayla doğrudan ilişki kurmasıyla performans sanatı bulunmaktadır. Sonuç rn değil, eserim üretim süreci önemli kabul edilmektedir. Mekâna özgü gerçekleştirilen arazi sanatında sonuç ürün genellikle fotoğraf olarak izleyiciye aktarılır [21].

Gllerin, çöllerin, kumsalların, dağların yeni manzaralar yaratmak adına birer zemin (*yeni birer sanatsal topoğrafya*) oluşturduğu görsellik odaklı örneklerin yanı sıra, görselliğin arka planda kaldığı, doğanın kendisine doğrudan iyileőtirici müdahaleler yoluyla gerçekleştirilen ve *ekolojik sanat* olarak nitelendirilen örnekler de vardır. Arazi sanatı içinde sanatçıların gezileri, yürüyüőleri gibi eylemlerle tanımlanan performatif nitelikli çalışmalar da yer almaktadır [21].

Arazi sanatının önde gelen isimlerinden Robert Smithson'un 1970 yılında Büyük Tuz Gölü'ndeki *Sarmal Dalgakıran* (*The Spiral Jetty*) yerleőtirmesinde siyah kayalar, tuz kristalleri ve toprak materyal olarak kullanılmış, gln merkezinde olduğu söylenen efsanevi bir burgatan esinlenen devasa bir spiral oluşturulmuştur [21].

Şekil 2.22 *Sarmal Dalgakıran*, Robert Smithson (1970), Utah, ABD

2.2.2.3 Grafiti

Grafiti Yunanca yazmak (*graphein*) kökeninden gelen, İtalyanca çizmek, kazımak anlamına gelen *sgraffio* kelimesinden türeyen, düz bir yüzeye yapılan çizimlere ve yazılara verilen isimdir. Antik Mısır'dan, Roma İmparatorluğu'na kadar eski kentlerin yapı cephelerinde grafiti benzeri duvar yazısı ve resim örnekleri bulunmuştur [58].

Günümüzde grafiti kelimesi “*resim çizmek yoluyla mesaj vermek, iz bırakmak, karalamak*” anlamını taşımaktadır. Mesaj verme amacıyla politik içerikte, herkesin görebileceği şekilde yazılan paraflar, bireysel sloganlar veya cümlelerin formlar aracılığıyla yüzeylere aktarılmasıdır [59]. Grafiti kendi referansları, dilleri ve formlarıyla geniş bir konudur. Suç olarak görülebilen ya da geleneksel sanat dünyasının dışındaki yöntemlerin kullanıldığı ifade biçimidir [58].

Grafiti antik çağlara kadar tarihlendirilmesine rağmen, toplumda görünür hale gelmesi 1960'lı yılların sonu ve 1970'lerde olmuştur. New York ve Philadelphia'da ortaya çıkan grafiti 1970'li yıllarda yaygınlaşmıştır [59]. İlk zamanlarda politik mesajların verilmesinde ve çetelerin bölgelerini belirlemesinde bir araç olarak kullanılan grafiti, yıllar içinde bireyselleşerek kalabalık içinde kendini duyurmak isteyen yazarların kentin çeşitli yerlerine imzalarını (Taki 183, Cool Earl vb.) atmaları olarak yeni bir form kazanmıştır (Şekil 2.24). Fark edilmek isteyen yazarların daha fazla renk ve değişik yazı tarzları kullanmaya başlamalarıyla yeni tarzlar ortaya çıkmaya başlamış, grafik öğelerin artmasıyla grafiti basit bir duvar yazısından bugün bilinen haline dönmüştür [60].

Şekil 2.23 *Cool Earl* ve *Cornbread* Tag'ları, Philadelphia, ABD

Grafitinin New York'tan tüm dünyaya yayılması 1980'lerde olmuştur. Popülerliği arttıkça daha gençler birbirleriyle grafiti yoluyla iletişim kurmuş, bu anlamıyla grafiti sosyal bir iletişim platformu olarak işlev kazanmıştır. Avrupa sanat camiasında da yer bulan grafiti zamanla farklı kıtalarda yaygınlaşmış, böylece farklı stiller gelişmiştir. Çeşitli benzerliklere rağmen yerel kültürel ve sosyal koşullar, değerlerle grafitiler biçim değiştirmeye, kendi ifade biçimlerini almaya başlamış, kültürel çalışmalarda da yer bulmaya başlayan grafiti sokak yaşamını kitlelere taşımıştır [59].

Grafitinin birden çok çeşidi bulunmaktadır. Grafiti çeşitlerinden paraf (*tag*) yazarların seçtiği lakapların (*nick name*) yüzeylere marker⁴ kalemle aktarılmasıdır. Duvar yazısı (*piece*) isim, harf veya çiziklerdir, spreyl boya ve marker en sık kullanılan malzemelerdir. *Stencil* metal, kâğıt, karton gibi malzemelerden kesilerek oluşturulan kalıpların boyanmasıyla ortaya çıkan görüntülerdir, hızlı ve kolay uygulandığı için yaygın olarak kullanılmaktadır. Etiket (*sticker*) kesilmiş kağıtların üzerine paraf ve/veya desen çizilen yapıştırmaya hazır grafiklerin yüzeylere uygulanmasıdır. *3B* Tebeşir Sanatı kaldırımlara tebeşirle çizilen resimler belli açılardan bakılınca üç boyutlu resimlermiş izlenimi vermektedir [59] (Şekil 2.25).

⁴ Bir çeşit tahta kalemi

Şekil 2.24 *The street is in play*, Banksy (2013), New York, ABD, *Lava Burst*, Edgar Mueller (2008), Geldern, Almanya

2.2.2.4 Medya, Işık ve Ses Yerleştirmeleri

Hızlanan teknolojik gelişmeler insanların günlük hayatlarını değiştirirken sanat üzerinde de etkili olmuştur. Teknolojinin artan kullanımıyla sanata yeni anlamlar, yeni tanımlar getirilmesi gerekmiştir. Yeni teknolojiler sanatın sınırları zorlamakta, anlatımın yepyeni biçimlere bürünmesine yol açmakta ve kesin, çoğulcu ve renkli bir dönüşüm yaratmaktadır [61].

Sanatçıların sanatsal ifade yöntemleri arayışında teknolojiden de faydalanılmaktadır. Eserlerde kullanılan karışık teknik ve malzemeye teknoloji de eklenmiştir. Işık ve ses öğeleri kapalı alanların yanı sıra sanatın kamusal mekânlara açılmasıyla buralardaki öğelerde de kullanılmaktadır. Kamusal alanda medya, ışık ve sesle yapılan yerleştirmeler genelde geçici olup; ses, su, heykel, kent mobilyası gibi öğelerle iç içe kullanılabilmektedir.

Sanatçı Jen Lewin'in birçok ülkede sergilenen *Havuz (The Pool)* isimli interaktif çalışması ışık ve teknolojinin kamusal sanatta kullanımına örneklendirilebilir. Üzerine basıldığında basış hızı ve basıncına göre renk değiştiren panellerden oluşan ışık havuzu, tek kişinin panellerde gezisinde farklı renklere sahipken, birçok insanın kullanımında ise renk cümbüşü olarak hem kullanıcılarda hem de izleyicilerde mekânın algılanması ve kullanımının farklı bir yönünü göstermektedir [62] (Şekil 2.26). Aynı sanatçının *Sihirli Arp (Magical Harp)* isimli çalışmasında da kamusal alana kurulan düzeneğin altından geçildiğinde arp tellerine dokunmuşçasına ses çıkmakta, deneyimleyen eserin kurulduğu kamusal alanda arp çalabilmektedir [63] (Şekil 2.26).

Şekil 2.25 *The Pool* (2016), Colorado ve *Magical Harp* (2016), Jen Lewin, California, ABD

2016 yılında Baltimore’da kurulan *Mavi Saat (Blue Hour)* isimli eser için çevresinde yapılan etkinliğin yoğunluğuna göre renk değiştiren dev ışık prizmaları kurulmuştur. Mekânda yüksek aktivite olduğunda prizmalar üzerinde maviden kırmızıya (gün doğumu ve gün batımının renkleri) renk geçişi olurken, az kullanımda prizmalar mekânda yaşanan etkileşimi mors alfabesi ile yansıtmakta ve kullanıcılarla iletişim kurmaktadır [64].

Şekil 2.26 *Blue Hour*, New American Public Art (2016), Baltimore, ABD

2.2.2.5 Açık Alan Sergileri

Biçim ve içerik bakımından çeşitlenen sergi mekânları ve sanatsal anlatım yöntemleri sayesinde seyircilerle önceki yüzyıllardan farklı bir iletişim kurma imkanına sahip olan sanatçılar, çeşitli etkinliklerde eserlerini kamusal alanlarda sergilemişlerdir. Sanatçıların açık mekânlarda sergiledikleri geçici fotoğraf, enstalasyon, ışık, dijital pano gibi uygulamalar açık alan sergilerinin kapsamındadır. Bu sergilerde toplumun sanatla yaklaşması, sanatsal algı ve görme biçimlerinin gelişmesi sağlanabileceği gibi sanatçı ve kentin tanıtımı için de bu sergiler önemli görülmektedir. Birçok kentin önemli cadde ve meydanlarında sanat inisiyatiflerinin öncülüğünde açık alan sergileri yapılmaktadır [65].

Kanada’da 1960’tan günümüze her yıl gerçekleştirilen Toronto Açık Hava Sergisi’ne farklı disiplinlerde sanatçılar katılmaktadır. Belediye binasının meydanına kurulan, her yıl değişik temada hazırlanan sergide katılımcılar çağdaş sanatla tanıştırılmakta, sanatçılar ve küratörlerle iletişime geçmeleri sağlanmaktadır. 2018 Toronto Açık Hava Sergisi’nde katılımcılar 350’den fazla sanatçının eserlerini görme, çeşitli atölyelere katılma gibi etkinliklere dahil olmuşlardır [66] (Şekil 2.28).

Şekil 2.27 Toronto Açık Hava Sergisi, Çeşitli Sanatçılar (2017), Toronto, Kanada

Türkiye’de 2002 yılında Fulya Erdemci küratörlüğünde gerçekleştirilen *Nişantaşı Yaya Sergileri 1: Kişisel Coğrafyalar, Küresel Haritalar* açık hava sergisinde küreselleşmenin merkezi olan kentlere sosyal, kültürel ve kentsel müdahalelerin belirlenmesi hedeflenmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin katkılarıyla gerçekleştirilen sergide Nişantaşı sokakları, bina cepheleri, kaldırımlar, kafeler ve vitrinler günlük yaşamın içine katılmıştır. Nişantaşı’nda kamusal yaşantıya dair çalışmaları içeren sergi sanat eserlerinin kent mobilyaları ve günlük objeler ölçeğinde sergilenmesiyle kamusal sanatın anıtsal ölçek algısını kırılması amaçlanmıştır [67] (Şekil 2.29).

Şekil 2.28 *Nişantaşı Yaya Sergileri 1*, Çeşitli Sanatçılar (2002), İstanbul

2.2.3 Sonuç Ürün Gerekli Olmayan Kamusal Sanat

Bölüm 2.1.3'te de bahsedilen yeni tip kamusal sanatta, diğer sanat türleri ve akımların aksine, eser üretimi sonuç olarak görülmemektedir, sanatın tasarım ve üretim süreci önceliklidir. Bu süreç sanatçının salt kendisine ait olmamakta, katılımcı ve izleyicilerle etkileşim ön planda tutulmaktadır.

Yeni tip kamusal sanat toplumsal açıdan sanatın yeniden tanımlanmasını sağlayan, günlük hayatın sosyal, ekonomik, fiziksel vb. meselelerine sanatsal bir yaklaşım getiren bir olgu olarak görülmektedir. Bu sebepten gerçekleştirilen işlerin farkındalık yaratması, sınıfsal ayrım gözetmeden her kesime ait olması ve gerçek sorunlara yakın durabilmesi beklenmektedir. Yeni tip kamusal sanatın oluşumuna konu olacak meseleler ekonomik ve sosyal bakımdan daha az gelişmiş yerlerde, çok daha büyük çeşitlilikte görülmektedir. Bu yaklaşımıyla yeni tip kamusal sanat, geleneksel sanat anlayışı için bir sosyal duyarlılık projesi olarak algılanmıştır [68].

Yeni tip kamusal sanat farklı ülkelerde özgün yaklaşımlarla gerçekleştirilmektedir. Sanatçılar Brett Bloom, Marc Fisher ve Salem Collo-Julin'in Chicago'da kurdukları sanatçı grubu *Temporary Services*, günlük hayatta kullanılan kamusal mekânlarda sosyal ve küresel içerikli projeler yürütmektedir. Caddelere gelişigüzel bırakılmış, duvarlara yapıştırılmış ilk etapta dikkat çekmeyen afişler, çocuklar ve sanatçılar tarafından inşa edilmiş ağaç evler, halk kütüphanelerine cezaevindeki mahkumlara nasıl davranıldığını resmeden kitapların bağışlanması gibi projelerle sorunlara dikkat çekmişler ve farkındalık sağlamışlardır. Çalışmalarında içerik ve süreç sanatsal estetiğin önündedir. Gerçekleştirdikleri işlerden biri olan *Ravioli⁵ Projesi*'nde Tayland, Chicago, Boston, San Francisco'da, katılımcılarla yapılan çalışmada yapılan ravioli resimleri sokaklara, ağaçlar, banklar, caddeler gibi kamusal alanlara bırakılmış; sanatın erişilebilir kılınması ve izleyicilerin sanat eseri ve sergilenişi hakkındaki öngörülerini sorgulamaları amaçlanmıştır [68].

⁵ Bir çeşit İtalyan mantısı

Şekil 2.29 *Ravioli Projesi*, Temporary Services (2004), Chicago, ABD

Chicago'daki farklı bir yeni tip kamusal sanat projesi olan *MessHall* yaratıcıları tarafından deneysel bir kültür merkezi olarak tanımlanmaktadır. Sergiler, tartışmalar, film gösterimleri, atölye çalışmaları, konserler, kamusal kampanyalar gibi birçok etkinliğe ev sahipliği yapan oluşumda görsel sanat, siyaset, yaratıcı kentsel planlama, ekolojik tasarım gibi konularla ilgilenenlerin bilgi alabilecekleri ve iletişim kuracakları bir ortam sağlanması hedeflenmektedir [69]. MessHall galeri/müzelerle iş birliği içinde olmayan (veya olamayan) sanatçıların ürettikleri işleri sergilemeleri için alternatif bir mekân olarak bir yandan izleyici/katılımcı bulmakta zorlanan sanatçıların seslerini duyurmalarına olanak sağlarken, diğer yandan da gelen mahalle sakinleri, küratörler, sanatçılar gibi farklı çevrelerden insanları bir araya getirmektedir. Böylece sanatçı ve izleyici eşit şekilde ortak bir amaç etrafında katılımcı olmaktadır [70].

Türkiye'de de yeni tip kamusal sanat çalışmaları yapılmıştır. İstanbul'da devam eden *Oda Projesi* bu çalışmalardan biridir. Mekânlar ve ilişkiler üzerinden düşünmek; mekân kurmak, var olan bir şeyi mekânla ilişkilendirmek gibi çeşitli deneyimleri sanatın ve gündelik hayatın içinde eritmeyi amaçlamaktadır. Özge Açıkkol, Güneş Savaş ve Seçil Yersel'in 2000 yılında oluşturduğu sanatçı kolektifi olan Oda Projesi Galata'da kâr amacı gütmeyen bağımsız mekânlarında birçok projeye, buluşmaya ve harekete ev sahipliği yapmıştır. Oda Projesi'nin mahalle sakinleriyle beraber gerçekleştirdiği projelerden biri 2000 yılında yapılan *Kometli 23 Nisan Resimleri*'dir. Mahallenin çocukları ressam Komet'in adının çeşitli yazma biçimlerinden oluşan tuvaler üzerine resimler yapmışlar, bu resimler 23 Nisan'da bir bando eşliğinde mekânın bulunduğu Şahkulu Sokak'tan Tünel, Galatasaray, Taksim istikameti boyunca taşınmıştır. Komet'in de üzerinde

“Momet” yazan bir tuvaliyle katıldığı etkinliğin sergisi bir gün sürmüş, daha sonra Oda Projesi’nin mekânında üç hafta süreyle devam etmiştir [71].

Şekil 2.30 Kometli 23 Nisan Resimleri, Oda Projesi (2000), İstanbul

2.3 Kamusal Sanat İçin Finansman Yöntemleri

Gerekli fonun sağlanması kamusal sanat programlarının temelidir. Kamusal sanat için finansman yaratmada yöntemler ülkeler nezdinde değişiklik göstermekle beraber ortak finansman modelleri doğrudan devlet finansmanı, özel şirketler ve kişilerden gelen bağışlar, kamu ve özel sektör iş birlikleri, sanat için vergi payı ayırma yasaları, finansör desteğiyle geliştirici katılımlar ve alternatif kaynaklardır [72].

2.3.1 Doğrudan Devlet Finansmanı

Kamusal sanat için doğrudan devlet finansmanı ülkelerin yönetim şekli ve kurum örgütlenmesi bakımından değişiklikler göstermektedir.

ABD’de kültür bakanlığı benzeri bir yapı bulunmadığı için kamusal sanata tek bir elden finansman sağlanmamaktadır. Bunun yerine devlet kâr amacı gütmeyen sanat gruplarına yaklaşık %7 oranında yatırım desteğinde bulunur. NEA kamusal sanatın en büyük fon sağlayıcısı olmakla beraber, doğrudan devlet finansmanının çoğu diğer federal, eyalet, bölgesel ve yerel kurumların birleşiminden sağlanmaktadır. Sanat finansmanı ile ilgili hükümet kararları yöneticiler tarafından değil, alanında uzman kişiler tarafından yönlendirilmektedir. NEA ile eyalet ve bölgesel sanat ajansları sanatın finansmanında ortaktır. Destek alan her eyalet sanat ajansı hibelerin uygun biçimde kullanılması için eyalet çapında, ilgili eyalet için önemli olduğu tespit edilen amaç ve faaliyetleri kapsayan projeler geliştirmektedir [73].

ABD yerel yönetimlerinde sanat ajanslarına sağlanan fonlar önemli görülmektedir. Ülke çapında kentler, kasabalar, eyaletler ve bölgelerde faaliyet gösteren yaklaşık 5.000 yerel sanat ajansı bulunmaktadır. Sanat ajansları konseyler, komisyonlar veya kent birimleri olarak görev yaparlar ve NEA, devlet sanat ajansları, belediye bütçeleri ve özel bağışlar gibi çeşitli kaynaklar tarafından finanse edilirler. Yerel ajanslar hibe programlarına ek olarak, kültür ve sanatın desteklenmesi için farklı kaynakların yaratılmasına da destek olmaktadır. Yerel sanat ajansı sanatçılar için atölyeler düzenler, yerel sanat grupları için pazarlama çalışmalarını koordine eder, sanat üzerine çalışmalar ve yayınlar yapar. Ayrıca kültür turizmi çalışmalarına destek vermekte, halka açık gösteriler, festivaller, sergiler düzenlemekte, kamusal sanat programlarını denetlemekte ve yerel kültür merkezi kurmaktadır [73].

Birleşik Krallık' ta kamusal sanat uygulamalarına genellikle yerel yönetimler tarafından fon sağlanmaktadır. 2008'deki ekonomik kriz sonrasında fon için ayrılan paylarda düşüş görülmüştür. Mali Araştırmalar Enstitüsü'nün yaptığı araştırmaya göre 2009-2010 yıllarında yerel yönetimlerin kamusal sanat için harcamaları %20 oranında düşmüş, 2014-2015 yılları arasında ise büyüme ve nüfus artışı dikkate alındığında bu düşüş %23 olmuştur [74].

2010-2015 yılları arasında kültür sanatın geliştirilmesi ve desteklenmesi, tiyatrolar ve halk eğlenceleri, müzeler, galeriler ve kütüphane hizmetleri için İngiltere'deki konseyler tarafından yapılan toplam harcamanın 1,42 Milyar Sterlin'den 1,2 Milyar Sterlin'e (%16,6 oranında) düştüğü tespit edilmiştir. Sanat ve kültür harcamalarındaki azalma miktarı kentler arası değişiklik göstermektedir, örneğin Londra'da 2010 ile 2015 yılları arasında %19'luk azalma gerçekleşmiştir [74].

Avrupa Birliği'nde kamusal sanat finansmanında hükümet desteği için kültür kurumları ve sanatçılar, faaliyetlerinin (politikacılar ve devlet kurumları tarafından) öngörülen nitel ve nicel standartlara uygun olduğunu göstermek ve açıklamak zorundadırlar. Devlet desteğiyle fon sağlamanın avantajı desteğin doğrudan başvuran kişiye ait olmasıdır [75].

Avustralya'nın iki idari bölgesinden olan Güney Avustralya'da kamusal sanat çalışmaları doğrudan devlet desteklidir. Başvuru doğrultusunda 15,000-80,000 Avustralya Doları aralığında sanatçılara hibe fon desteği sağlanmaktadır [76].

2.3.2 Kamu ve Özel Sektör İş Birlikleri

Mevcut ve devam eden kamusal programlarının kullanması için gerekli fon kamu ve özel sektörün iş birliğinde de gerçekleştirilebilir. Bu iş birliği kentsel yeşil alanlar, dinlenme, oyun ve rekreasyon alanlarının tasarlanması, bu mekânlar için yönlendirme işaretleri ve kentin atıl alanlarının sanatçılar eliyle değerlendirmesini sağlayarak kentin algılanmasını değiştirmekten, müzelerin ve galerilerin kentteki açık alan sergilerine desteklerine ve kamuya ait binaların kamusal sanat için sergi mekânı olarak kullanılmasına kadar geniş bir uygulama alanını kapsamaktadır [72].

ABD’de kamusal sanat fonlarında vakıflar boyut ve kapsam bakımından önemlidir. 2009 verilerine göre vakıf sanat fonlarının yaklaşık %48’ini on vakıf oluşturmuş, kalan fonlar dağınık kaynaklardan gelmiştir. Kamusal sanata fon sağlayan vakıflar yalnızca büyük şirketlere ait değildir. Küçük, özel veya aile vakıflarından da sanata önemli miktarda fon sağlanmaktadır. ABD’de hukuki ve kurumsal çevreler bu vakıf sayısını ve çeşitliliğini desteklemektedir. Kurumların destekledikleri projeler farklılıklar göstermektedir, bazı kurumlar daha çok ana akım eserleri veya projeleri desteklerken, bazıları avangart çalışmaları destekleme konusunda uzmanlaşmışlardır. Küçük vakıflar karşılanmamış topluluk ihtiyaçlarını belirleme ve bunları ele alma konusunda uygun olmanın yanında, belirlenen ihtiyaçlara yetersiz kalmış projeler için ek finansman kaynaklarının belirlenmesine de yardımcı olmaktadır [73].

ABD’de 1936’dan beri şirketlere kamusal sanatı desteklemeleri için vergi indirimleri verilmektedir. Sanat harcamalarının neredeyse çeyreği 50 Milyon Dolar’ın altında gelir elde eden küçük şirketlerin kurumsal bağışlarından gelmekte, bu bağışların %90’ı yerel sanat organizasyonlarına harcanmaktadır [73].

Son yıllarda maddi desteğe ihtiyaç duyan birey ve kuruluşlar için toplu çabayı tanımlamak adına *kalabalık fonu* adı verilen alternatif bir sanat destek yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu fon genellikle mikro bağışçılardan ya da çevrimiçi bir platform aracılığıyla yapılan çok sayıda küçük bağıştan oluşur. Kalabalık fonu ayrıca vatandaş gazeteciliği, siyasi kampanyalar ve bilimsel araştırma gibi etkinlikleri desteklemek için de kullanılmaktadır [73].

Birleşik Krallık' ta yerel yönetimler kamusal sanatın başlıca finansörü olmakla beraber tek kaynağı da değildir. Yerel yönetimler ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini daha ileri götürecek faaliyetlerde stratejik yatırımlar yapmak ve yeni fon kaynakları bulmak için kültür sektörü dışından başka aktörlerle birlikte çalışabilmektedirler. Sanat ve kültür etkinlikleri için kurumlar, ülkenin kültürel omurgasını oluşturan portföye düzenli olarak finansman sağlayan İngiltere Sanat Konseyi'nin desteğini isteyebilir. Sanat Konseyi fon desteğinin yanı sıra kültür sektörüne ve yerel yönetimlere ait iyi uygulamaları paylaşmak ve kapasite oluşturmak adına da önemli bir role sahiptir [74].

2.3.3 “Sanat İçin Yüzde” Payı Ayırma Yasası

Sanat Öncelikleri Programı olarak da adlandırılan *Sanat İçin Yüzde* yasası, kamusal alanlarda daha geniş kitlelerin sanat bilinci kazanması adına büyük ölçekli kalkınma projelerinin proje maliyetlerinin bir kısmının kamusal sanat eserleri için ayrılmasıdır. Bu yüzde ülkelere göre değişmekle beraber genellikle %0,5-2 aralığındadır, ancak çoğunlukla %1 ödenek ayrılmaktadır [77]. Birçok ülkede değişen oranlarla sanat için yüzde uygulamaları gerçekleştirilmektedir.

Uygulamanın amacı kamusal sanat projeleri için finansman akışının sağlanmasını garanti altına almaktır. Uygulamayla geniş yelpazede fon elde edebilmek için kaynak sağlanırken, aktörlerden yasal olarak ödeme alınabilmekte ve kent halkının farklı mekânlarda kamusal sanat projeleriyle tanışması adına fırsatlar yaratılabilmektedir. Uygulamanın varlığına rağmen finansmanın yeterli olmaması durumunda kamusal sanat konseyleri sermayeyi güçlendirmek için özel sektörle iş birliği yapabilmektedir [78].

ABD'de federal hükümet veya eyalet yönetimleri, genellikle birincil otorite olarak, yapılacak projeyi, çalışacak sanatçıyı ve fonun nasıl kullanılacağını belirlerler [77]. Ancak yasanın uygulanmadığı durumlarda da sanat için kaynak yaratmak adına eyaletler arasında farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin Houston'da Kültür ve Sanat Konseyi kentteki otellerin vergilerinden sanat için pay almakta, New Orleans Sanat Konseyi düzeli fon akışını sağlamak adına kamusal sanat projeleri için kamu-özel sektör iş birlikleri kurmakta, Phoenix Kamusal Sanat Programı kamusal sanat için gereken fonu kentin genel amaçlı fonları, kamu-sanat fonları, piyango gelirleri, bölgesel ve federal

hibeler yoluyla finanse etmekte, San Diego’da turizm gelirlerinden faydalanılmaktadır [72].

Büyük Britanya Sanat Konseyi 1989’da Sanat İçin Yüzde uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulamada kalkınma alanlarında veya büyük kamusal mekânlarda, proje yatırımcılarının cesaretlendirilmesi ve yeni yapılarda sanat, zanaat ve süslemelerden gelecek masrafların azaltılması hedeflemiştir. Ulusal bir girişim olarak yasa kamusal sanat çalışmalarına yardımcı olmak ve yapıli çevrede kaliteyi sağlamak için basit bir fonlama mekanizması olarak geliştirilmiştir [78].

1992’de Sanat Konseyi bu uygulamanın kapsamını genişleterek yenileme ve geliştirme projelerinde kamusal sanatı özel sektör ve diğerk kurumların birlikte üstlenmesini desteklemiştir. Bu uygulama kapsamında ilk çalışma 1993’te Teignbridge Yerel Planı’nda gerçekleştirilmiştir. Sanat için yüzde uygulaması özellikle Teignbridge’de önemli çalışmalar yapılmasına yardımcı olmuş, plancılar, mimarlar ve sanatçıların beraber çalışmasıyla kaliteli tasarımlar ve ayırt edici özellikte yerel mekânlar tasarlanmıştır [78].

Avustralya’nın iki idari bölgesinden Batı Avustralya’da 1989’dan itibaren sanat için yüzde payı uygulaması gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Merkezi yönetim tarafından kentlerde yapılacak kalkınma projelerinin bütçelerinin (2 Milyon Avustralya Dolar’ına kadar) %1’i kamusal sanat için fon olarak kullanılmaktadır [79].

2.3.4 Finansör Desteğı İle Geliştirici Katılımlar

Bir kentte sanat için yüzde uygulaması olmadığında ya da yeterli finansman sağlanamadığında, yerel yönetimler özel sektörle beraber çalışarak kamusal sanat için fon sağlayabilmektedir. Kamusal sanat etkinliklerinin toplumun farklı kesimleriyle ilişki kurabilmesi adına sponsor olmak, firmalar için de tanıtım fırsatı olarak görülmektedir [72].

Kamusal sanat için gerekli desteğı sağlamak için finansörleri projelere dahil etmenin yanı sıra sanatın dahil olduğı çeşitli teşvik çalışmaları yapılabilmektedir. Örneğın firmanın kent içinde talep ettiğı bir araziye yerleşim izni verilirken, proje alanı içinde kamusal sanat çalışmaları olması gerekliliğı şartı koyulabilmekte, toplam inşaat maliyetinin %1’ini kamusal sanat harcamaları için ayıran kalkınma projelerine bire bir (1:1) inşaat taban alanı verilebilmektedir [72].

Bir kişi ya da şirket kâr amacı gütmeyen bir sanat kuruluşuna bağış yaptığında yapılan bağış tutarında vergi indirimi alabilmektedir. Bu uygulama ABD’de önemli bir sanat destekleme biçimidir [73].

Avrupa Birliği’nde kültür kurumları bireylerden veya özel kuruluşlardan bağışlar yoluyla fon sağlayabilmektedir. Bu bağışlar para, iş veya zaman şeklinde olabilmektedir. Avrupa tarihine bakıldığında geçmişte sanat hamilerinin sağladığı bu finansman biçiminin günümüzde vakıflar tarafından devam ettirildiği görülmektedir. Anglosakson geleneğine hakim olan bu finansman biçiminin günümüzde de yükseliş eğiliminde olduğu belirtilmektedir [75].

Avrupa Birliği’nde devlet desteğinin önemli bir biçimi de kültür kurumları veya destekçileri için vergi indirimleridir. Devlet bu kurumlar için daha düşük bir katma değer vergisine izin verebilmekte veya kültürel finansörler büyük oranlarda vergi indirimleri alabilmektedir. Devlet özel girişimlerin yüzde kaç vergi ödeyeceğini doğrudan kontrol edememekte, ancak kültür kurumları ve destekçileri için bu miktar hesaplanırken tavan bir oran belirleyebilmektedir [75].

2.3.5 Alternatif fon kaynakları

ABD’de kamusal sanat için diğer fon kaynakları sanatçıların ev ya da stüdyo olarak kullandıkları boş binalardan alınan vergiler, mahalle kampanyaları, parkmetrelerden elde edilen gelirler, otel ve motellerden alınan vergi payları, kamu arazilerinin satışından elde edilen pay, NEA’dan hibe fonları, ülke havuzundan fonlar, yerel yönetimler, tarih kurumları ve komisyonları, yerel firmalar, ulusal şirketlerin yerel şubeleri, kamu hizmetleri, sanat konseyleri ve danışma kurulları, müzeler ve sanat merkezleridir [72].

Avrupa Birliği’nde pazar aracılığıyla da finansman oluşturulabilmektedir. Kültür kurumları ve sanatçılar eserlerini serbest piyasada satabilirler, buna eserlerin sponsorlu anlaşmalardaki şirketlere satılması da dahildir. Piyasada cazip görülen bu düzenlemede kültür kurumlarının karşı tarafın ödemek istediğini tedarik etmesi anlayışı hakimdir [75].

Kamusal sanat fon kaynaklarının arttırılması için yukarıda bahsedilen yöntemler dışında yapılabilecek alternatif çalışmaların bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Kent parkları ve kamusal alanların bakımı ve yönetimi için yapılan vakıf bağış fonlarına kamusal sanatın eklenmesiyle bu bağışlar sanat eseri seçimi, sürecin gelişimi ve sürdürülmesi için kullanılabilir,
- Büyük ölçekli aktivite ve festivallerin kamusal sanat için vergilendirilmesi sağlanabilir. Örneğin otel ve motellerin vergileri ilgili etkinlik süresince kamusal sanat fonuna aktarılabilir ve bu fonla yapılacak eserler etkinlikten önce/sonra gösterilebilir,
- Tarihi yenileme ve devlet vergisine uygun kredili projeler geliştirilebilir,
- Kendi bölgesindeki topluluklara uygun kamusal sanat projeleri için fon sağlayabilecek meclis üyeleri belirlenebilir,
- Fon sağlayacak kişilere kamusal sanatın pazarlama aracı olabileceğini gösteren projeler geliştirilebilir,
- Bağışlarla vergi indiriminden faydalanılacağına belirtilmesi yararlı olabilir [72].

2.4 Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde kamusal sanatın geçmişi, türleri ve finansmanı literatürdeki bilgiler ışığında derlenmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında kamusal sanat insanın yerleşik yaşama geçmesi ve yaşadığı çevreyi biçimlendirmesiyle başlayan, yaşanan teknolojik gelişmelerle ivmelenen ve kamuya ait mekânlarda sergilenen sanatsal çalışmaları kapsayan bir kavram olarak özetlenebilir. Sanatın geçirdiği dönüşümler ve teknolojik gelişmeler farklı uygulama türlerinin ortaya çıkmasını sağlamış, sanatçıların sanatı, ürünü ve kalıcılığı sorgulamaları kamusal sanatta da farklı anlatım biçimlerinin oluşmasını sağlamıştır.

Anımsatma, bilgi verme ve estetik katkı sağlama özellikleriyle yaygınlaşan kamusal sanat özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra kentlerin yeniden biçimlendirilmesinden, mekânlara anlam ve kimlik kazandırmaya kadar geniş bir perspektifte kullanılmış; 1980'lerin sonundaysa toplumun "ötekilerinin" sesinin duyurulmasında doğrudan etkili olan bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu dönüşüm estetik bir nesnenin faydaya evrimine işaret etmektedir.

Kamusal mekânın sanat için kullanım süresinde de değişiklikler görülmektedir. Erken dönemde mekâna kalıcı olarak kurgulanan sanat objesi, günümüzde bu bağını

koparmıştır. Eserler geçici süreyle kamusal mekânlara yerleştirilebilir, hatta sanatçılar sanatı sonuç değil süreç olarak görerek izleyiciyle paylaşabilir. Kamusal sanat eseri yerleştirileceği kamusal mekâna özel olabileceği gibi, tüm kamusal alanlar tek bir mekân olarak görülerek aynı sanat objesi (veya konsepti) farklı kentlerin kamusal alanlarında sergilenebilmektedir.

Kamusal sanatın kentlerdeki olumlu anlamdaki değişimleri hızlandırdığı görüşü yerel ve merkezi yönetimlerin doğrudan veya dolaylı olarak kamusal sanatı desteklemelerini sağlamıştır. Bu destekler dönemin ekonomik yaklaşımlarıyla doğrudan ilişkilidir. Özellikle 1980 sonrasında kamusal sanatın finansmanı değişmiş ve finans kaynakları çeşitlenmiştir. Devlet doğrudan finansör olmanın yanı sıra özel sektörle yapılan ortaklıklar ve/veya özel sektöre sağlanan kolaylıklarla (vergi indirimleri vb.) sanat için gerekli fon devam ettirmektedir.

Kamusal sanatta bahsedilen bu değişimlerin, eserlerin sergi mekânı olan kentlerin yaşadığı dönüşümlerden bağımsız olduğu düşünülemez. Sanatın yaşadığı algı değişiminin tetikleyicisi olan Sanayi Devrimi ve sonrasındaki toplumsal değişimlerin izleri kent mekânlarında görülmektedir. Bu mekânların oluşturulmasında başat aktör olan kent planlama pratiği de benzer yaklaşımsal değişimler yaşamıştır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde kentlerin planlanması süreci ve planlamada yaşanan yapısal değişikliklerin kamusal sanatın yaşadığı kırılımlarla bağı kurulacak, kamusal sanatın kentteki izleri ve kent mekânında yarattığı etkiler açıklanacaktır.

KAMUSAL SANAT VE KENT PLANLAMA İLİŞKİSİ

Mimarlık, kent planlama ve peyzaj mimarlığı disiplinleri kentlerin ve yapıları çevrenin yaşanabilirliği ortak hedefine yönelirken her koşulda değişmez tek bir doğru veya yöntemi esas almamakta; aksine değişen anlayış, kavramsallaştırma ve yöntemlere göre yaklaşımlar yeniden belirlenmektedir. Modernist kent planlamadaki paradigma değişimleri ile önceki bölümde detaylı olarak anlatılan kamusal sanattaki yaklaşımsal değişimler, bu iki saha üzerinde benzer izdüşümlere işaret etmektedir. Bu bölümde kent planlama yaklaşımındaki değişimler ve oluşan kırılımların kamusal sanatla kesişimi irdelenmekte, kamusal sanatın kente etkileri ve katkıları tartışılmaktadır.

3.1 Kamusal Sanat ve Kent Planlama İlişkisindeki Dönüm Noktaları

Kentlerin yer seçim kriterleri coğrafya ve içinde bulunulan çağa göre değişiklikler göstermekle beraber ilk yerleşimlerden itibaren halkların kendilerine ait bir yerleşim düzeni bulunmaktadır. Bu doğrultuda kent planlamanın ilk izleri yerleşik hayat sonrasında görülmektedir. Mezopotamya medeniyetleri, Eski Mısır, Yunan şehir devletleri gibi organize topluluklar için yer seçiminde tarıma elverişlilik, korunabilirlik, savunulabilirlik, suya yakınlık gibi kriterler ön planda tutulmuştur. Toplumsal hiyerarşi çoğunlukla konut ve yapıların kent içindeki konumlarından anlaşılmaktadır. Orta çağda kapalı toplum yapısı ve güvenlik önceliğiyle surlar içinde kale kentler kurulurken, Rönesans sonrasında kentlerde mimari öğelerin birbirleriyle ilişkisi estetik bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Buhar gücüyle çalışan makinaların üretim alanında yaygınlaşmasıyla başlayan Sanayi Devrimi tüm insanlığın yaşantısını doğrudan etkileyen bir olaydır. Harvey [80], Sanayi Devrimi'nin yarattığı değişimi, devrimin kendisini de içeren aydınlanma projesinin sonuç

ürünleri arasında görmektedir. Aydınlanma projesinin başat ürünü olan modernizmin getirdiği yaratıcı yıkım, her alanda çağın ruhunu kavramanın ötesinde çağı değiştirme sürecine işaret etmektedir [80]. Gerçekleşen algısal değişim insanın dâhil olduğu tüm alanlarda izlenmektedir.

Yönetim ve üretim şekillerindeki, ekonomik ve sosyal yapıdaki hızlı değişimler yaşam alanlarının değişimini hızlandırmıştır. Yaşanılabilir ve savunulabilir mekân seçimi Sanayi Devrimi'ne kadar devam etmiş; ancak üretim biçimlerinin değişmesiyle hammaddeye yakın kurulan üretim tesislerinde çalışanların, fabrikalara yakın yerlerde yaşamaları gerekliliği binlerce yıldır var olan seçim kriterlerinde köklü bir değişim yaratmıştır.

İlk etapta Sanayi Devrimi'nin yarattığı sorunlara çözüm bulmak için kentlerin fiziksel şartlarının iyileştirmesi için bir araç olarak görülen kent planlama yaşanan koşullara paralel gelişim göstermiştir. Fiziksel koşullara yapılan müdahaleler bir süreden sonra eksik kalmış, yeni yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmiştir. Kent planlamada yaşanan paradigma dönüşümleri literatürden incelendiğinde çeşitli yaklaşımlar göze çarpmaktadır. Bu yaklaşımlar ortak olarak kent planlamaya dair kuramları *klasik planlama*, *(geniş) kapsamlı rasyonel planlama* ve *stratejik (mekânsal) planlama* olarak yazında ele almaktadır.

19. yüzyılda kent planlamada ağırlıklı olarak Sanayi Devrimi'nin yarattığı olumsuz koşullara çözüm getirmek ve sağlıklı yaşam koşulları oluşturmak amaçlanmıştır. Kent hayatını yaşanılabilir kılmak, göçler sonrasında gelenlere sağlıklı ortamlar sağlamak öncelikli konular olarak ele alınmış, ülkelerin ihtiyaçlarına göre farklı yaklaşımlar benimsenmiş ve uygulanmıştır [80]. Özellikle hızlı sanayileşmenin olduğu ülkelerde bu dönemde yaklaşım çalışanların barınma mekânlarına dair sorunlarını çözme, işgücü kaybını düşürme, verimi arttırma ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesidir. Planlama yazınında *klasik planlama* olarak adlandırılan bu dönemde fiziksel temelli bir planlama anlayışı bulunmaktadır.

Taylor [81] bu dönemi fiziksel çevrenin planlanması, tasarlanması ve projeleştirilmesi (*blueprint planning*) olarak özetlemektedir. Klasik planlamada mekânın fiziksel planlanması ve tasarımı üzerinde durularak, daha iyi bir kentsel gelecek elde etmek fikri ön plandadır. Planlama alanının bütün olarak görülerek düzenlemeler yapılması yaklaşımı geliştirilmiştir. Kentin kırsalla dengesi, kent içi yapıların yerleşimi, mekânsal

büyüklik ve nüfus yoğunluğu açısından öngörülerde bulunulmuştur. Plan kararları büyük oranda kentlerin, ekonomik ve sosyal olarak kentlileri en iyi şekilde nasıl barındırabilecekleri konusunda verilmiş, planlar fiziksel ve determinist varsayımlar tarafından şekillendirilen kentsel biçim ve düzen hakkındaki basit estetik kavramlara dayanılarak yapılmıştır [81].

Klasik planlama yaklaşımının hâkim olduğu bu dönemde bir yandan İngiltere’de başlayan *Bahçeşehir Hareketi*’yle kent-kır ilişkisi kurulmaya çalışılırken, ABD’de *Güzel Şehir Hareketi*’yle de sanat kapalı mekânlardan çıkarak halkla buluşmuştur. Kentlerin estetik açıdan güzelleştirilmesi anlayışına dayanan sanatın dış mekânlarda sergilenmesi sürecinde, sanat işi için gerek yer seçimi gerekse seçilen sanatsal ifade biçimi mekândan bağımsızdır. Klasik kent planlamanın fiziksel temelli yaklaşımının kabul gördüğü dönem Kwon’un [6] *kamusal alanda sanat* olarak tanımladığı dönemle kesişmektedir. Kentlere estetik katkı adına yaygın olarak kullanılan (genellikle) anıt, heykel ve duvar resimlerinin sergi mekânıyla ilişkisi üzerinde durulmamıştır [6].

Erken modernite [82] olarak da adlandırılan klasik kent planlamaya ait salt mekânsal yaklaşımın süreçte yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yetersizliği aşmak adına bilimsel araç ve tekniklerin kullanımıyla toplumsal ve mekânsal ilişkilerin analizi yapılabileceği kabulüne dayanan *(Geniş) Kapsamlı Rasyonel Planlama (comprehensive planning)* yaklaşımı geliştirilmiştir. Chicago Üniversitesi’nde geliştirilen bu yaklaşımla tespit edilen sorunlara dair çözümlerin ve alternatiflerin uzmanlar ve plancılar tarafından sunulabileceği kabul edilmektedir [83].

Kapsamlı rasyonel planlamada planlar kamu yararı öncelikli, uzun vadeli ve kapsamlı olarak yapılmaktadır [83]. Kentlerin çok boyutlu ve kompleks bir sistem olarak görülmesi sebebiyle, kapsamlı rasyonel planlama yaklaşımı mekâna dair tüm verilerin toplanması ve değerlendirmesine dayanmaktadır. Böylelikle alınan kararlarda hata payının azaltılması hedeflenmiştir [84], [85].

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da zarar gören kentsel dokunun yeniden inşası, savaş yaşamış halkların istihdamı, insan onuruna yakışan konutlar, toplumsal hizmetler ve daha iyi geleceğe sahip olmak adına yapılan kent planları devletlerin doğrudan müdahale alanları olarak değerlendirilmiştir. Modernist mimarların uzun süredir önerdiği kapsamlı

rasyonel planlama yöntemleri, toplumsal refah ve ekonomik büyümenin yolu olarak görülmüştür [6].

Kapsamlı rasyonel planlamanın hakim planlama anlayışı olduğu (Goodchild'ın da *modern dönem* olarak adlandırdığı) dönem [82], Kwon'un [6] *kamusal mekân olarak sanat* yaklaşımıyla periyodik ve yaklaşımsal olarak kesişmektedir. Kamusal sanat da bu dönemde topluma karşı sorumluluk çerçevesinde fiziksel ihtiyaçların karşılanması, sanat ve faydanın birleşimi olarak görülmüştür [6].

Kamusal sanatın dekoratif bir öge olarak görülmesi anlayışı, sanatçıların mimarlar ve şehir plancılarıyla ortak geliştirdikleri projelerle kimliklerin ve aidiyetin sorgulandığı, mekâna özgü eserlerle topluma katkı sağlamayı amaçlayan yaklaşıma evrilmiştir. Bu dönemde kamusal sanat çalışmalarıyla yerel kimlik inşasına katkı sağlanırken, yaşayanların mekânla aidiyet ilişkisi kurması için yöntemler araştırılmıştır [6].

Kapsamlı rasyonel planlama farklı görüşler tarafından eleştirilmiştir. Şengül [83], liberal görüşte kamu yararı kavramının bireysel hak ve özgürlükleri sınırlandırdığına ve yapılan planların belirli çıkar gruplarını kapsamaması nedeniyle demokratik olmadığına odaklanıldığı, Marksist eleştirilerde ise kapsamlı rasyonel planlamada kapitalist toplum yapısının görmezlikten geldiği ve planlamanın sermayenin çıkarları için kullanılabileceği, ancak sınıfsal derinleşmeyi önleyebileceğinin tartışıldığını belirtmektedir.

Kapsamlı rasyonel planlama tartışmalarında gelişen (ama açıklık kazanamayan) kamu yararı kavramının gerçekçi bulunmamasına ek olarak diğer temel ilkelerinden kapsamlılık ve uzun ömürlülük ilkeleri de tartışılmıştır [84], [85]. Özellikle 1960'ların sonunda uzun ömürlülük ve kapsayıcılık ilkelerine *aşamalı planlama* kavramıyla karşı çıkmıştır. Aşamalı planlama yaklaşımıyla yenilenebilir enerji, çevre koruma, tarihsel ve kültürel değerlerin korunması konuları da planlamanın önemli öğeleri arasında değerlendirilmeye başlanmıştır. Aşamalı planlamanın yanında savunmacı planlama, karma yaklaşım (model) ve eşitlikçi planlama modelleri de kapsamlı planlamanın yukarıdan aşağıya yapılanması ve mekânın kullanıcılarıyla ilişkisizliğine eleştiri olarak gelişmiştir [86].

1973 Petrol Krizi modernist anlayıştan beklenen refahın bu beklentiye karşılamadığını göz önüne koymuştur. Sermayenin yaşadığı bu krizi aşmanın ve kapitalist sistemin devamlılığını sağlama yollarının araştırılmaya başlandığı döneme modernizm ve sonrası kelimelerinin birleşimi olan *postmodernizm* denmektedir. Harvey [80] postmodernizmle CIAM ve Le Corbusier'in yüksek modernizm fikirlerinin yenilgiye uğradığını söylemektedir.

Postmodernizmin, modernizme ait pozitivist yöntemleri bilgiye ulaşmanın tek yolu olarak görmeyen yaklaşımı kent planlamayı da yeniden ele alma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Modernist düşüncenin araçsal akılcılık ilkesiyle homojen olarak algılanan planlama karar evreninde, iletişimsel akılcılık ilkesinin yaygınlaşması ve örgütlenme biçimlerinin değişimiyle, heterojen ve çok paydaşlığa yönelik yenilikçi arayışlar gündeme gelmeye başlamıştır [87].

Postmodernizmin kent planlamaya yansımalarının başında bütüncül yaklaşımın yok olarak kentsel dokunun parçalı olarak, farklı uzmanlıklar tarafından ele alınması gelmektedir [80]. Tüm bu değişimlerin açtığı yolda modernist anlayışın uzun ömürlülük ve kapsamlılık yaklaşımının getirdiği durağanlığa karşı, hızlı değişim gösteren, dinamik ve ilişkiselliğe açık mekânlar planlamak açısından daha elverişli ve daha esnek bir yaklaşım olarak *stratejik mekânsal planlama* anlayışı öne çıkmıştır [87].

Taylor [81] kapsamlı rasyonel planlamadan stratejik planlamaya geçişi dört aşamada açıklamaktadır. İlk aşama kentlere bakışın değişimidir, kentsel mekânların tek bir işleve ait olması anlayışı, ilişkili ve farklı etkinlikleri içinde barındıran mekânlar biçiminde algılanması olarak değişmiştir. İkinci aşama kent plancıları tarafından fiziksel ve estetik koşullara göre değerlendirilen kentlerin, sosyal ve ekonomik boyutlarının da incelenmeye başlanmasıdır. Üçüncü aşama kentlerin yaşayan oluşumlar olduğunun kabul edilmesiyle, planın sonuç ürün veya proje olarak görülmesi yerini süreç olarak görülmesine bırakmıştır. Dördüncü ve son aşamada ise tüm bu değişiklikler kent planlamayı değiştirmiş, bilimsel analiz yöntemleri kentlerin kontrolünde beklenen etkiyi yaratmadığından kapsamlı planlama yaklaşımı yerini stratejik mekânsal planlama yaklaşımına bırakmıştır.

Koşulları doğru okuma ve nihai amacı ön planda tutma metaforunu içeren bir savaş terimi olan strateji kelimesinin bu planlama yaklaşımı için seçilmesi, hızla değişen dünya

koşullarına karşı hazırlıklı olmak adına kullanılmaktadır. Stratejik planlamada mekânsal kararlar yalnızca planıcı, mimar, mühendis, yöneticiler gibi kısıtlı bir grubun kontrolünde değildir. Mekânı kullanan, yapılacak düzenlemelerden etkilenme potansiyeli olan bireyler, gruplar ve toplumsal örgütlenmelerle birlikte karar alınmaktadır. İletişimsel akılcılık doğrultusunda katılım süreçlerinin demokrasinin işleyişine katkı sağlayacağı öngörülmekte, oluşturulan açık diyalog ortamı sayesinde fikirlerin ortaya konularak mekânsal strateji geliştirme sürecine tüm paydaşlar katkı sağlayabilmektedir [88].

Stratejik mekânsal planlama için yapılan tanımların kesişim kümesinde kamu-özel sektör ve sivil inisiyatiflerin bir araya gelerek aktif katılımlarının sağlanması (çok paydaşlılık) ve planın fiziki boyutunun yanında iktisadi, toplumsal, çevresel ve kültürel boyutlarına ilişkin stratejileri içermesi gerekliliği (çok sektörlülük) bulunmaktadır. Stratejik mekânsal planlamada katılımcı model benimsenmekte, kentlerin ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve örgütsel boyutlarının gelişimi amaçlanmaktadır [88]. Bahsedilen bu bütüncül yaklaşım kapsamlı planlamanın düşünsel altyapısının değişimine işaret etmektedir. Bu kapsamda arazi kullanım planlarının alternatifi olarak kabul edilmemelidir.

Modernizmden postmodernizme geçiş toplumun yaşadığı siyasal, kültürel ve ekonomik değişimlerin yansımasıdır. Kent planlamada 1980'lerde etkileri görülmeye başlanan postmodernizmin izleri sanatta 1960'ların sonuna tarihlendirilmektedir. Mimaride başlayan postmodern yaklaşım edebiyat, resim, heykel ve müzikte yaygınlık kazanmıştır. İngiltere'de ortaya çıkan, Amerika'da devam eden popüler sanat (*pop-art*) hareketinde kitle kültürüne ait öğelerin sanat nesnesi olarak kullanılması postmodern anlayışın başlangıcı olarak görülmektedir ve bu anlamıyla postmodernizm doğrudan tüketim kültürüyle ilişkilendirilmektedir. Postmodern sanat anlayışında resim ve diğer sanat dallarında seyircilerin doğrudan katılımı önemsenmiş, sanatçılar modernist anlayıştaki fayda sağlama misyonun aksine izleyicileriyle doğrudan etkileşim kurmaya başlamışlardır. Eser üretimi sürecinde de beden, kimlik, küreselleşme, feminizm, eşcinsellik gibi konuların yorumlanması sanata yön vermiştir [89].

Postmodernizmle kent planlamaya gelen katılımcılık ve çok paydaşlılığın kamusal sanatta karşılığı Kwon [6]'un sınıflandırmasındaki yeni tip kamusal sanat yaklaşımıyla kesişmektedir [6]. Önceki bölümlerde ayrıntılı biçimde bahsedilen yeni tip kamusal sanat çalışmalarıyla kent planlamanın yaşadığı paradigma değişiminin aynı zaman diliminde

yer alması dikkat çekilmesi gereken önemli bir kesişimi işaret etmektedir. Kamusal mekânlarda sunulan çeşitli üsluplardaki eserlerin haricinde yeni tip kamusal sanat yaklaşımıyla sanatçı-toplum platformları oluşmuştur. Kentin sorunlarına sanat aracılığıyla çözüm önerileri geliştirmenin iletişime dayalı yapısı ve stratejik mekânsal planlamanın katılımcı meşruiyet arayışının paralelliği dikkat çekicidir. Çizelge 3.1’de bu bölümde bahsedilen süreç özetlenmiştir.

Çizelge 3.1 Kamusal sanat ile kent planlama paradigma değişimi ilişkisi (Bu çalışma için Işıl Bayrak tarafından üretilmiştir.)

Dönem	1945 Öncesi	1945-1970ler	1980 sonrası
Planlama Yaklaşımı	Klasik Planlama	Kapsamlı Rasyonel Planlama	Stratejik Planlama
			İletişimsel Planlama
Planlama ve Kamusal Sanatın Kesişimindeki Kavramlar	Güzel Kent Akımı	Otantik Yerel Kimlik	Kamusal Sanat Strateji(k) Planı Toplumsal Katılım Yaratıcı Kent
	Modernist Planlama	Aidiyetin Yeniden İnşası	
Kamusal Sanat Yaklaşımı	Kamusal Alanda Sanat		
		Kamusal Mekân Olarak Sanat	
			Yeni Tip Kamusal Sanat

Çizelge 3.1’de bahsedilen yaklaşımlar incelendiğinde, paradigmada değişiklikler gerçekleşse de bu durum bir önceki kabulün doğrudan reddi olarak görülmemektedir. Bu durum hem kent planlama hem de kamusal sanat çalışmaları için geçerlidir.

3.2 Kamusal Sanat ve Kent Planlama İlişkisi

Kent planlamadaki değişimlerle kamusal sanatın mekânı kullanım biçimlerinin karşılıklı olarak birbirlerini farklı boyutlarda etkilemesine ve sanatın kentsel mekândaki işlevine dair tartışmalar devam etmektedir. Çok paydaşlılığın yaygınlaşmasıyla sanatta da kurulan diyalog ortamının önem kazandığı görülmektedir. Özellikle sanatçıların sosyal

konularda yaptıkları çalışmaların etkileri toplumda ve planlama pratiğinde karşılık bulmuştur.

Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan Selwood [7] tarafından hazırlanan Kamusal Sanatın Faydaları (*Benefits of Public Art*) raporunda kamusal sanatın kente etkilerini aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Kamusal sanat kente ait topluluk hissini geliştirir,
- Kamusal sanat kente dair mekân duygusunu geliştirir,
- Kamusal sanat kent kimliğini geliştirir,
- Kamusal sanatla toplumun ihtiyaçları belirlenebilmektedir,
- Kamusal sanat sayesinde sosyal dışlanma ile mücadele edilebilmektedir,
- Kamusal sanatın eğitim değeri mevcuttur,
- Kamusal sanatla sosyal değişim teşvik edilebilmektedir [7].

Hall ve Robertson [8]'in Selwood'un raporunu da değerlendirdikleri çalışmalarında raporda belirtilen etkileri daha geniş içerikte ele almışlardır:

- Kamusal sanat yerel kültürel kimliklerin fark edilmesini sağlayarak, topluluk hissinin oluşmasını sağlar,
- Kamusal sanat ile sosyal ağ kurularak sosyal ayrımcılık ile mücadele edilebilir,
- Kamusal sanat mekân hissini artırır ve toplulukların mekânla bağlarını geliştirir,
- Kamusal sanat ile kent kimliği oluşturulabilir ve geliştirilebilir [8].

Hall ve Smith [9] aşağıdaki etkileri eklemektedir:

- Kamusal sanatın çevreye estetik katkıları bulunmaktadır,
- Kamusal sanat sembolik anlamda iletişim için bir araç olarak kullanılmaktadır,
- Kamusal sanat katılımcı etkinlikler için bir araç olarak kullanılabilir [9].

New York için hazırlanan “Sanat Projelerinin Sosyal Etkisi” raporunda [90] kültür ve sanat etkinliklerinin topluma katkıları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Sosyal bağlar kurmak ve kuvvetlendirerek kültürel üretimi arttırmak,

- Sanat kuruluşları arasında bağ kurarak dayanışmayı ve iletişimi arttırmak,
- Kent halkının iletişime geçmesini destekleyerek topluluklar oluşturmak veya yeniden inşa etmek,
- Sosyal aidiyet ve sivil katılımı arttırmak,
- Politik ve kültürel olarak ses duyurma aracı olmak,
- Kamusal alanların kullanımını arttırmak ve estetik değer katmaktır [90].

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere kentle kamusal sanatın erken aşamadaki salt mekânsal ilişkisi, süreç içerisinde sosyal ve ekonomik boyut da kazanmıştır. Bu çalışma kapsamında kamusal sanat ve kent ilişkisi beş ana başlık altında tartışılmaktadır:

- Kamusal sanat kente dair aidiyet duygusunu geliştiren bir araçtır.
- Kamusal sanat kent ekonomisini canlandıran bir unsurdur.
- Kamusal sanat kent imgesini ve kent kimliğini güçlendiren bir araçtır.
- Kamusal sanat kent planlamada katılım ve iletişimi geliştirici bir araç olarak kullanılmaktadır.
- Kamusal sanat dönüşüm uygulamalarına özgünlük katan, mekânın geçmişiyle geleceği arasında ilişki kurmaya yardımcı bir araçtır.

3.2.1 Aidiyet Duygusunu Geliştiren Bir Araç Olarak Kamusal Sanat

Gereksinim ve kullanım doğrultusunda ortaya çıkan kent mekânları, kent yaşamında önemli işlevlere sahiptir. Bireyler de mekânın kolektif üretimini sağlayarak kentlerin anlamsal sembollerini oluştururlar. Farklı toplum kesimlerine açık olan kamusal mekânlar bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılarlar. Bu anlamıyla kentin kamusal mekânları kullanıcıları sayesinde bireysel ve toplumsal aidiyetin mekânsal karşılığıdır [91].

Birey ve mekân arasında bireyin ait olma hissinin yarattığı bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşim gündelik ilişkilerin ortamı olan kent mekânlarında bireylerin aidiyetlerinin sürekli yeniden üretimini gerçekleştirir. Bireyler aidiyet bağları oluşturacak veya bu

bağları güçlendirecek mekânlar seçerek kimliklerinin toplumsal görünümünü ortaya koyarlar [92].

Kamusal sanatla insan ve mekân arasında kurulan bağın topluma yayılmasıyla aidiyete dair farkındalık oluşmaktadır. Bu farkındalık sayesinde doğrudan veya dolaylı bağlantılar kurulabilmekte, mevcut bağlar kuvvetlendirilebilmektedir. Paylaşılan bir kamusal mekânda topluluk hissiyle ortak bir kimliğe, değere veya kültüre ait bireylerin birbirine ulaşması sağlanabilmektedir [8]. Toplumsal uyumun yaratılması, mekân ve yüklenen anlamlar arasında ilişki kurulması adına da kamusal sanat bir araç olarak kullanılmaktadır [18].

“Kamusal Sanatın Faydaları” raporunda kamusal sanatın mekânı insanlaştırdığı ve güvenli halka açık yerler yaratılmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Güvenli mekânlar aidiyet duygusunu geliştirirken, kullanıcıların mekânın korunmasına ve bakımına katkı sunmalarını sağlamaktadır [7].

Kamusal sanat toplulukların sorunlarını anlama ve çözüm geliştirme adına bir platform olarak da görülmektedir. Sanatçılarla yapılan iş birlikleri sayesinde bütünsel olarak toplumun sorunlarının çözülmesinde kamusal sanat kullanılırken [8], aynı zamanda kentte bulunan marjinal gruplar ve çeşitli nedenlerle ötekileştirilen birey veya toplulukların kent içinde görünürlüğünün sağlanmasında, kente dahil edilmelerinde ve aidiyet hissinde bir araç olarak kullanılabilir [18].

Sulukule’de 2007’de 40 Gün 40 Gece Sulukule Platformu’nun organize ettiği ve mahalle halkı, sanatçılar, akademisyenler ve diğer katılımcılarla gerçekleştirilen *40 Gün 40 Gece* etkinliğinde kamusal sanat görünürlük sağlamada bir araç olarak kullanılmıştır. 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’a dayanılarak gerçekleştirilen kentsel dönüşümün yarattığı yerinden edilme sürecine dikkat çekmeyi hedefleyen platform, ulusal ve uluslararası katılımcılarla sürecin görünür kılınmasında sanatın gücünü kullanmıştır. Grafitiler, performanslar, müzik gruplarının konserleri, sergiler, film gösterimleri gibi mekânın ruhuna uygun ve Sulukule’de yaşayanları görünür kılan etkinlikler gerçekleştirilmiştir [93], [94]. Toplumsal muhalefetin sesini duyurmasında araç olan kamusal sanat Sulukule’de yapılan etkinliklerle hem kentsel hem de sosyolojik

dönüşüme karşı olan ve mekâna aidiyet duyan bireylerin seslerini duyurmaları için kullanılmıştır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 40 Gün 40 Gece Sulukule, 40 Gün 40 Gece Sulukule Platformu (2007), İstanbul

Çevresel sorunlarının dile getirilmesi ve kent estetiğine katkı sunulması adına bireylere ve topluluklara söz hakkı verilen bir diyalog platformu oluşturmada da kamusal sanat bir araçtır. Bu aracın kullanımıyla güçlü ve mekânla aidiyet ilişkisini kurmuş bir topluma ulaşılabilir. Örneğin festivaller ve diğer sanat etkinlikleriyle toplulukların bir araya gelmesi sağlanarak bağlar güçlendirilebilmekte ve yeni ilişkiler kurulabilmektedir [8]. Glasgow, İskoçya’da yapılan *The Hidden Gardens* atık alanının bahçeye dönüştürülmesi projesi toplulukların beraberlikleri temelli bir kamusal sanat çalışması olarak gerçekleştirilmektedir. Çeşitli sanatsal aktiviteler, bitki ekim-dikim, alanın planlanması gibi çalışmaları kapsayan etkinlikler sayesinde farklı kültürlere ait topluluklar arasında iletişim ortamı oluşturulmaktadır [18] (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 *Hidden Gardens*, Glasgow, İskoçya

Kamusal sanatın muhalefetin sesi olarak kullanımının yanında sanat eserinin kendisi de toplumsal muhalefet unsuru olabilmektedir. 1981’de Manhattan’daki Federal Plaza’ya

yerleştirilen Richard Serra'nın *Tilted Arc* enstalasyonu bu durumun örneklerinden biridir. Serra tarafından mekâna özgü yapılan, 32 metre uzunlukta, 3,7 metre yükseklikteki demir yay biçimli heykel tartışmalara neden olmuştur. Serra eserle mekân arasında pürüzsüz bir süreklilik ilişkisi yerine, mekânla oluşacak proaktif bir karşıtlığı sorgulamayı hedeflemiştir. Heykelin destekçileri *Tilted Arc*'ı kamusal alanda genelde gizlenen toplumsal bölünmeleri, dışlamaları ve parçalanmayı yeniden ifade eden bir eser olarak, karşı çıkanlar ise meydanı ikiye bölen demir bloğun federal hükümetin halka dayatmasının sembolü olarak görmüşler ve mekânda daha farklı kullanımlar talep etmişlerdir [6]. Açılan dava sonucunda eser 1989 yılında mekândan kaldırılmış, Serra mekâna özel yaptığı bu eserin farklı bir yerde kullanılmasını istememiştir. Sonraki yıllarda meydana kullanıcılar için peyzaj mimarı Martha Schwartz tarafından mekâna açık yeşil yay biçimli oturma birimleri tasarlanmıştır [95] (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 *Tilted Arc*, Richard Serra (1981) ve yerine yapılan düzenleme, Martha Schwartz (2000), New York, ABD

3.2.2 Kent Ekonomisini Canlandıran Bir Unsur Olarak Kamusal Sanat

Kentlerde yapılan kültür sanat etkinlikleri kent ekonomisini canlandıran bir unsurdur. Kent ekonomisiyle kamusal sanatın ilişkisi doğrudan araştırılan bir konu olmamakla birlikte yapılan sanatsal etkinliklerin ekonomik etkileri değerlendirildiğinde kentin turizmine katkı sağladığı, istihdam sağladığı ve yerel ekonomiyi canlandırdığı belirlenmiştir.

London Corporation'un hazırladığı kültür ve sanat etkinliklerinin ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini araştırarak raporda Londra'da sanatsal etkinliklerin kentte yarattığı ekonomik etki dört kategoriye ayrılmıştır: Kentin kültür ve sanat kuruluşlarının ürün ve hizmetlerinin yanı sıra etkinliklerin yarattığı istihdamla *doğrudan etki*, kültür ve sanat

kuruluşlarının diğer hizmetler ve tedarikçiler için yaptığı harcamaların yarattığı *dolaylı etki*, etkinlik ve tedarikçiler için çalışan görevlilere yapılan masrafları kapsayan *uyarıcı etki* ve kentteki kültür ve sanat etkinliklerini ziyaret edenler tarafından yapılan fazladan konaklama, yeme-içme, hediyelik eşya satın alma gibi yerel halkın da dahil edildiği *ziyaretçi etkisidir*. Araştırmada kültürel bir etkinlik için Londra'ya gelen kişilerin %48'i konaklama için harcama yaparken, %17'si etkinlik mekânında etkinlik dışı harcama yaptığı saptanmıştır. Aynı araştırmada 2011-2012 yılları arasında Londra'daki kültür sanat etkinliklerinin kente 219 Milyon Sterlinlik katkı sağladığı belirlenmiştir [96].

ABD'de yapılan kamusal sanatın yerel ekonomiye katkısına dair çalışmada 2001 yılında New York'taki kamusal sanat etkinliklerinin maliyeti 17,7 Milyar Dolar iken, bu etkinliklere katılan kişilerin harcamalarının 96 Milyar Dolar olduğu hesaplanmıştır. Kâr amacı gütmeyen kültürel etkinlik organizasyonlarında çalışan kişi sayısının da aynı yıl 2000'den fazla olduğu belirtilmektedir [97].

New York Belediyesi'nin 2017'de yaptırdığı araştırmada ise kâr amacı gütmeyen 900 kuruluşa 2017'de yerel yönetimin ayırdığı 177 Milyon Dolarlık fon kent genelinde okullarda, meydanlarda ve müzelerdeki 8000 farklı etkinlikte kullanılmıştır. 2016'da kültür ve sanat sektörlerinde 1000'den fazla doğrudan veya dolaylı istihdamın yalnızca yerel yönetim desteğiyle yaratıldığı belirtilmektedir [98].

Birçok kent ayağı olan kamusal sanat projesi *Cow Parade*'in 1999 yılında ilk kez yapılan Chicago ayağında kente iki milyon fazla turist gelmiş, açık alan sergisi esnasında yaklaşık 500 Milyon Dolar konaklama, yeme-içme ve gezmeye harcanmış, yerel işletmelerin satışları ortalama %20 artmıştır. 2000 yılındaki New York ayağında kentin ziyaretçi sayısı 3-4 milyon kişi artmış, yerel işletmeler etkinlik sayesinde 1 Milyar Dolar fazla kazanmıştır [97] (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 *Cow Parade*, Chicago (1999) ve New York (2000), ABD

Oregon’da 2000 yılında eyalette bulunan kâr amacı gütmeyen 400’den fazla kuruluşça gerçekleştirilen çeşitli kamusal sanat etkinliklerinde doğrudan 100 Milyon Dolarlık katkı ve yerel halka istihdam sağlanmıştır [97].

Kamusal sanatla bireylerin yaşam alanı seçiminde de ekonomik anlamda ilişkisellik tespit edilmiştir. Londra’da kamusal sanatın bölgede yaşayan mülk sahibi ve kiracılar için ekonomik etkilerini araştıran çalışmasında Roberts [99], kiracıların konut tercihiyle kamusal sanatın varlığı arasında bir ilişki belirlemiştir. Çalışmada katılımcıların %64’ü yaşadıkları binanın kamusal sanat sayesinde daha kaliteli bir ortamda olduğunu düşünmektedir. Mülk sahibi veya yatırımcılar için de konutun boş kalma riskinin azalmasında, gereken izinlerin alınmasını kolaylaştırmada ve binaya ayırt edicilik katması bakımından kamusal sanatın önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Tüm bunlara ek olarak kamusal sanat varlığı mülk sahipleri tarafından orta-üst sınıf kiracı sayısını arttıran ve kira kontratlarının iptallerin azaltan bir etmen olarak görülmektedir.

3.2.3 Kent İmgesini ve Kent Kimliğini Güçlendiren Bir Araç Olarak Kamusal Sanat

Bireylerin deneyimledikleri ve yaşadıkları her olay, karşılaştıkları her durumla ilgili kendilerine özel izlenimleri (imgeleri) bulunmaktadır. Çevreyi yapılandırmak ve tanımlamak için renk, biçim, hareket, ışık gibi görsel öğelerden ve koku, ses, dokunma, yerçekimi, devinduyum (kinestetik) gibi uyarıcılardan yararlanılmaktadır [38].

Lynch [38] kentlerin büyük ölçekli, uzun zamanda algılanabilen ve sürekli değişim halinde olması nedeniyle görülebilecek, işitilebilecek ve keşfedilebilecek yeni peyzajlar bulundurduğunu söyler. Kentlerle ilgili yaşayanların, ziyaretçilerin veya gelip geçenlerin kendi deneyimlerini içeren farklı imgeleri vardır. Her imge edinilen bilgiyi yorumlamak ve sonrasındaki hareketi belirlemek için insan tarafından kullanılmaktadır. Bu deneyimleri içeren çevresel imge bireyin dış dünyayı zihninde genellediği resim, duyularının ve deneyimlerinin ürünüdür.

Lynch’e göre [38] iyi bir çevresel imge bireyler için güven ortamı oluşturur, yön bulma unsuru olarak kullanılır, mekânı deneyimlemenin derinliğini ve yoğunluğunu artırır. İmgeler yeterli olmak, doğruluk içermek, diğer imgelerle ilişkili olmak gibi niteliklere sahiptir. Açık uçlu, değişime uyabilir, gerçekliği sorgulamaya ve düzenlemeyi

sürdürmeye olanaklı olmalı, kişilerin doldurabileceği boşluklar bırakarak diğer bireylerle ilişki kurulmasını sağlayabilmelidir.

Fiziksel unsurlardan yola çıkılarak oluşturulan kent imgesi beş başlık altında toplanmaktadır. Bunlar yollar, sınırlar/kenarlar, düğüm ve odak noktaları, bölgeler ve işaret öğeleridir. Kent imgeleri arasında bulunan işaret öğeleri iki boyutlu düzlemde kolaylıkla hatırlanan öğeler, cadde ve meydan bağlantılarının yanı sıra binalar, heykeller ve kent mobilyaları gibi üç boyutlu objeleri de kapsamaktadır [38].

Üç boyutlu işaret öğeleri kentin tamamıyla ilişkilidir. Kentliler için temel referans noktası olarak görülür, uzak mesafelerden ve farklı açılardan algılanabilir. Fiziksel olarak işaret öğeleri doğal işaretler ve yapılı çevre içinde inşa edilenlerdir. Doğal işaret öğeleri bireyleri çevreyle ilişkilendiren, mekânın tarihiyle yakından ilişki kuran ve sıklıkla görülmedikleri için korunması gereken ağaçlar, tepeler, kayalıklar gibi mekânda var olan öğelerdir. Yapılı çevre içinde inşa edilen işaret öğeleri ise çevresindeki yapılarla kontrast oluşturan kent mobilyaları ve yapılar, yapıların kubbe, kule gibi kısımlarıdır. Büyüklük ve ölçek sebebiyle bu tür yer işaretleri kentlerin temel dekoratif unsurlarındandır. Bazı işaret öğeleri kentlerin herkes tarafından tanınmasını sağlar, örneğin Sydney Opera Binası, San Pietro Katedrali gibi yapılar kente sağladıkları sosyokültürel katkıların yanı sıra dekoratif katkı sunan anıtsal yapılardır. Daha küçük ölçekli, kenti dekore eden dikilitaşlar, çeşmeler ve heykeller yapılı çevre içinde bulunan işaret öğelerindendir. Kent mobilyaları da kentin sokaklarında ve meydanlarında kullanım fonksiyonlarının yanı sıra kentin görsel algısını zenginleştirecek işaret öğeleri olarak kullanılmaktadır [100].

Lynch [38] çevresel imgeyi üç bileşene ayırmaktadır. Bunlar yapı, anlam ve kimliktir. İmgenin tanımlanması, diğer nesnelerden ayrıştırılması ve bir varlık olarak kabul edilmesi kimliğini oluşturur. Kent kimliği için farklı tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımların ortak özelliği kimliğin kent imajını etkileyen, her kentin alt bölgelerinde dahi kendine özgü nitelikler içeren, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen bir olgu olduğu yönündedir.

Kimlik, mekânları diğerlerinden farklı kılan sürekli benzerlikler ve birlikteliklerden oluşmaktadır. Bu anlamıyla toplum tarafından inşa edilir. Kentsel kimlik öğeleri kentin sahip olduğu özelliklerdir [101]. Kent kimliği doğal ve tarihi çevre, ekonomik, sosyolojik, kültürel faktörler ve yaşam tarzıyla biçimlenirken, mekânda yaşayan topluluklar

hakkında da bilgiler içerir. Yapılı çevrenin kimliğini oluşturan öğeler kentteki sosyal ve kültürel yaşamın başlıca göstergeleridir [102].

Kent kimliğini oluşturan öğeler doğal, yapılaşmış ve sosyal çevreden kaynaklanan öğeler olarak üç grupta incelenmektedir. Doğal çevreden kaynaklanan kentsel kimlik öğeleri kentleri birbirinden ayıran ve özgünlük katan öğelerdir; alanın topografya, iklim, su, toprak yapısı, bitki örtüsü gibi doğal unsurlarıyla ilişkilidir. Yapılaşmış çevreden kaynaklanan kimlik öğeleri konumu, formu ve görüntüsü, işlevi ve anlamıyla gereksinim duyulan, kültürel yapıyla biçimlenen, ilişkisellik içeren yapılı çevre elemanlarından oluşur. Sosyal çevreden kaynaklanan kimlik öğeleri ise demografik, kurumsal ve kültürel yapı tarafından oluşturulur. Bu bağlamda kültür de insan ve çevre ilişkisinin kesişiminde dil, etnik özellikler, davranış biçimleri gibi unsurlarla ilişkili olması bakımından kimlik öğesi olarak kabul edilmektedir [101].

Kent peyzajı ve kent kimliğinin kültürel ve görsel öğeleri kent imgesinde kesişmektedir. Kamusal sanatın kent kimliğine katkısını savunanlar, bu etkinin kamusal sanat eserlerinin çevresel imge unsuru olarak görülmesinden ve yön belirleyici olarak kullanılmalarından kaynaklandığını, kamusal sanatın ortak kentlilik söylemi yaratılmasında etkili olduğunu söylemektedirler [8].

Kamusal sanat ayrıca kentin kimliğini vurgulayan bir bellek hatırlatıcısı ve sembol öğesi olarak değerlendirilmektedir. Genelde toplanma noktalarında olan kamusal sanat uygulamaları bu noktaların görünürlüğünü artırırken, mekâna kimlik katılmasında etkilidir. Kamusal sanat erken evrede mekânın, kentin veya ülkenin tarihini doğrudan vurgulayan çalışmaları kapsarken, geçirdiği yapısal ve anlamsal kırılmalarla mekânla ilişkisini sorgulamış ve bağını koparılmıştır. Soyut ve kavramsal yaklaşımların etkisiyle kamusal sanat eserleri mekânın kimliği ve anlamını dolaylı olarak yansıtabilir, sorgulayabilir, kendi anlam ve biçim arayışının bir öğesi olarak değerlendirebilir hale gelmiştir.

Kent mekânlarını niteleyen semboller olarak görülmenin ötesinde, mekânın paydaşlarına etkileşim ortamı sunulması ve kent imgesi oluşturmada da kamusal sanat kullanılmaktadır. Ayrıca günümüzde çoğu koruma altındaki anıt heykeller, rölyefler, duvar resimleri gibi kamusal sanat uygulamaları kentin sembolü olarak görülerek

bulunduğu mekâna özgünlük katmakta ve deneyimlenmesi gerekli unsur olarak değeriendirilmektedir.

Anthony Gormley tarafından 1998’de tamamlanan *The Angel of the North* heykeli Birleşik Krallık kenti olan Gateshead’e simgesel bir özellik ve imge katmanın yanı sıra sanayi sonrası kentinin bir kültür kentine dönüştürülmesinde kilometre taşı olarak görülmektedir [18]. Eski bir endüstriyel yerleşim olan Gateshead’e güney yönünden gelen ziyaretçileri açık kollarıyla karşılayan anıtsal heykel Britanya’da ve dünyada kentin tanınmasını sağlayan bir simge durumundadır. Heykelin yapım aşaması ve sonrasında Gateshead Kent Meclisi ve özel girişim ortaklığının bu kent imgesi için aldıkları finansal risk çok tartışılmış ve sosyal ihtiyaçların karşılanması yerine sanat eserine yüksek maliyet harcanması ise protestolara neden olmuştur [103] (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 *The Angel of the North*, Anthony Gormley (1998), Gateshead, Birleşik Krallık

Kamusal sanatta katılımcı uygulamalar ve yeni tip kamusal sanat çalışmaları yerel kültürlerin ve geleneklerin ön plana çıkarılmasında faydalı görülmektedir. Bu çalışmalar ötekileştirilmiş grupların toplumla bütünleşmesini sağlanmasında ve yerelde görünürlüğün artmasında etkilidir. Katılımcı sanat çalışmalarında mekânın kullanıcıları çevrenin imgesel özelliklerinin gelişimini sağlamak bakımından doğrudan rol aldıklarında kamu kurumlarının ve yerel yetkililerin mekânla ilgili algılarını değiştirerek kentsel imge oluşturmada etkili olabilmektedirler [104].

3.2.4 Kent Planlamada Katılım ve İletişimi Geliştirici Bir Araç Olarak Kamusal Sanat

1960’larda sanatın hayata doğrudan dâhil olması sanatçının otokrasisinin sorgulanışını beraberinde getirmiştir. Sanatta da görülen katılımcılık, fiziksel ya da sembolik katılımı güçlenen aktörler sayesinde sanatçının daha demokratik bir sürecin parçası olmasının önünü açmıştır [105]. Dönemin de etkisiyle her alanda artan katılımcılık ve çok sesliliği

alışmalarına dahil etmenin yolunu arayan sanatçılar mekân, izleyici ve katılımcıyla kurdukları iletişimle toplumda sesi az duyulan (veya duyulmayan) gruplar için kamusal sanatı bir katılım aracı olarak değerlendirmişlerdir.

Sanatta katılım bireysel seviyede kendine güven ve yaratıcılığın artışına katkı sağlamaktadır. Bireysel yararları ek olarak toplumun azınlık veya marjinal gruplarının kendine güvenleri ve iletişim kurma yetkinlikleri katılımın teşvikiyle artmakta, yerel meselelere daha çok dâhil olmaları sağlanabilmektedir [104].

Matarasso [104] yeni arkadaşlıklar kurma ve sosyal olanaklar edinme, edinilen veya geliştirilen yetenekler, yerel demokrasiye dâhil olma, yaşanılan mekâna aidiyetin artması, kùltürler arası kurulan bağlar ve sosyal dışlanmayla savaşmanın sanatta katılımın etkileri arasında gösterildiğini, kurulan sanatsal iletişim sayesinde toplumlarda olumlu anlamda değişimler beklendiğini aktarmaktadır.

Matarasso'ya göre [104] diğer kamusal entegrasyon programlarının aksine sanat projelerinin başarısı, bireylerin ve toplulukların deneyimlerini yaratıcı ve sorgulayıcı biçimde düşünmelerini sağlamasıdır. Katılımcı yaklaşımın sanatta benimsenmesiyle problem olarak görùlen konulara yaratıcı yöntemler geliştirilebilmekte, dezavantajlı kişilerin ihtiyaı olan eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sağlanabilmektedir [104].

Kamusal sanat çalışmalarının kentlerin stratejik planlarıyla ilişkili planlar çerçevesinde yapılmasının olmasının olumlu sonuçları görùlmüřtür, ancak özellikle uzman olmayan aktörler ve hatalı konu seçimi sebebiyle olumsuz sonuçlara da rastlanabilmektedir. Böyle durumlarda sanat kurulları, yerel yetkililer, özelleşmiş aktörler ile sanatçılar, katılımcılar ve kamu arasındaki bağı geliştirme yolu seçilmelidir [104].

Sanatla katılımın ilişkisini ortaya koyması bakımından Almanya'da yaşananlar dikkat çekicidir. 1977'de Bochum Yerel Meclisi sanatçı Richard Serra'dan kentin demir elik endüstrisi geçmişini vurgulayacak bir çalışma yapmasını istemiş, Serra'nın kent merkezine yerleştirilen büyük demir enstalasyonu kentliler tarafından kabul görmemiş ve esere zarar verilmiştir. Unna'da ise yerel metal işleme fabrikalarında çalışanlara danışılarak gerçekleştirilen, deneyimli sanatçıların yerel sanatçılar ve halkla beraber çalıştığı kamusal sanat programı doğrultusunda yapılan sanat eserleri kentte kalıcı olmuştur [106].

Kamusal sanatın kentsel katılıma etkisini nitel verilerle ortaya koymanın karmaşık bir süreç olduğu belirtilmektedir. Yaratıcılık, kültür ve katılım ilişkisi çeşitli anket çalışmalarıyla ölçülmeye çalışılmış ancak soyut unsurlar, görülemez değişkenler ve öznel cevaplar sebebiyle sonuçlar tartışmalı görülmektedir.

Kamusal sanatla katılım arasındaki ilişkiyi sayısal olarak ortaya koymayı amaçlayan Matarasso'nun çalışması [104] elde edilen sonuçlar bakımından dikkat çekicidir. Eylül 1995-Mart 1997 tarihleri arasında, üç ülkedeki on iki farklı kentte gerçekleştirilmiş doksan adet sanat projesine katılan 513 kişiyle anketler gerçekleştirilmiş ve sanat projelerinin sosyal faydaları araştırılmıştır. Çalışmada kamusal sanat projelerine dâhil olmanın katılımcıların (arkadaşlık kurulması için ortam sağlanması sebebiyle) yalnızlık hissini azalttığı, toplulukların kendi içinde iletişimini ve sosyal ortamını geliştirdiği, farklı toplulukların birbirlerinin kültürleriyle tanışmasına vesile olarak birlikte çalışmayı desteklediği, çatışmaların çözülmesine ve karşılıklı toleransa katkı sağladığı, nesiller arası iletişimi geliştirdiği ve topluma katkı hissini arttırdığı yönünde sonuçlar yayınlanmıştır [104].

3.2.5 Dönüşüm Uygulamalarına Özgünlük Katan, Mekânın Geçmişiyle Geleceği Arasında İlişki Kurmaya Yardımcı Bir Araç Olarak Kamusal Sanat

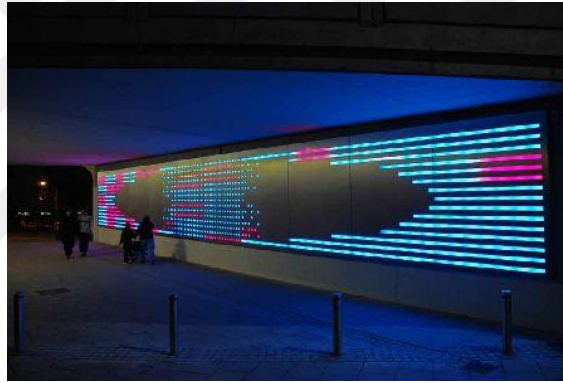
1970'lerde üretim biçimlerinin değişmesiyle kent içlerinde etkisiz kalan endüstri alanları, limanlar ve tarihi alanlar kentsel dönüşüm, canlandırma ve yenileme süreçlerine girmiştir. Bu alanlar için gerçekleştirilen, farklı işlevleri bir arada barındıran projelerle kentlerin küresel pazarda yer edinmesi ve turizm açısından çekici hale getirilmesi hedeflenmiştir [107].

Hall ve Robertson [8] kamusal sanat ve kentsel dönüşüm ilişkisinin projenin türüne göre değişiklik gösterdiğini söylemektedirler. Kamu-özel sermaye projeleri ve yüksek profilli dönüşüm projelerinde kamusal sanatın mekâna estetik katkı sağlama, projenin özgünlüğünü vurgulama ve farklılık katma özelliği ön plana çıkarılmaktadır. Yerel, ulusal ve uluslararası basın yoluyla kentin tanıtımına ve kültür turizmine katkı sağlandığı, işgücünü arttırdığı belirtilmektedir [8].

Kamusal sanat kentsel dönüşüm projelerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum yalnızca sanatın değiştirici/dönüştürücü gücüyle açıklanamamakta, özellikle endüstrisizleşme

sonrası kentlerin köhneleşen bölgelerinde yaşanan kültür eksenli dönüşüm projeleri çerçevesinde de değerlendirilmektedir. 1980’lerden itibaren kentlerin yenilenmesi, kentsel çevrede estetik iyileştirmeler ve insanların hayatlarını iyileştirecek somut gelişmelerle yakın ilişki içinde olan kamusal sanat ekonomik, sosyal ve kültürel yenilemede yaygın olarak kullanılmaktadır [9].

Kentsel dönüşüm ve kamusal sanat ortaklığına örnekler arasında Londra’daki Barking ve Dagenham bölgelerinde “Thames Köprüsü Gelişim Projesi” kapsamında 2012 Londra Olimpiyat oyunları için gerçekleştirilen Barking Town Centre Artscape projesi bulunmaktadır. Kent yönetimi tarafından projeye sanatçılar da dâhil edilmiş ve dönüşüm projesi kapsamında duvar resimleri, ışık enstalasyonları, heykeller, kent mobilyaları gibi kamusal sanat öğeleri üretilmiş, sanatçılar toplum merkezlerinde halkla ortak çalışmalar gerçekleştirmişlerdir [108] (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 *Light Waves*, Raphael Daden (2012), Barking Town, Birleşik Krallık

Kent imgesi ve kentlerin markalaşmasında ise kamusal sanat ve kentsel dönüşüm projelerinin birlikteliği farklı roller içermektedir. Kentlerin kentin dünya pazarında diğer kentlerden ayrılarak ilgi çekmesi ve turizm pazarında bir ürün olarak sunulması için ikonik figürler sıklıkla kullanılmaktadır. İkonik mimari eserler arasında gösterilen Bilbao’daki Guggenheim Müzesi, çöküntü hale gelen endüstri kentleri için “Bilbao Sıçrayışı” olarak adlandırılan etkiyi gerçekleştirmiştir. Bu sıçrayış *Guggenheim etkisi* olarak adlandırılmakta ve “*ikonik mimarinin kentsel turizm ve dönüşüme katkısı*” olarak tanımlanmaktadır [103]. Guggenheim etkisinin tekrarlanması için kentsel dönüşüm ve canlandırma çalışmalarında kamusal sanatın (ve özellikle simgesel tasarımların) kritik konumda yer alması gerektiği düşünülmekte ve bu doğrultuda projeler hazırlanmaktadır [18].

Kamusal sanatın simgesel kültürel kent peyzajını doğrudan etkileyen (özellikle kamusal alanın ticarileşmesi ve metalaşmasını içeren) durumlardaki kentsel dönüşüm projelerinde kapsayıcılığı tartışmalıdır [18]. Londra’da endüstrisizleşme sonrası vasıfsız kalan depolama alanının yeniden canlandırma projesi olan “London Docklands Projesi” kültürel öğelerin kentsel dönüşümle ilişkisinin incelenmesi bakımından ilk örnekler arasındadır. Proje için kurulan London Docklands Development Corporation tarafından limanın yeniden canlandırılması için gerçekleştirilen projede terk edilmiş bu alandaki fiziksel, sosyal ve ekonomik problemler, ulaşım ve altyapı sorunları çözülerek, mekânın yaşayan bir bölge haline gelmesi amaçlanmıştır [109].

London Docklands Projesi tarihi yapılara işlev kazandırılması, eski ve yeninin birbirine entegre edilmesi, depoların restorasyonu ile konut, ofis, ticaret ve kültür gibi farklı fonksiyonları barındırması konularında başarılı görülmektedir. Bu başarılarla rağmen projedeki lüks yatırımlar, bölge halkının ihtiyacını karşılayacak işlevlerin gerçekleştirilmemesi, kamu yararı gözetilmemesi, sosyal hedeflerin önüne geçen ekonomik hedefler ve yoğun yapılaşma sebebiyle eleştirilmektedir [109]. Ayrıca projedeki ticari odaklılık nedeniyle geçmişte mekânda yaşayanların izleri silinmiş, mekânda işçi sınıfının yarattığı kültür orta sınıfın tüketim kültürüyle yer değiştirilmiştir. Su kıyısındaki herkese açık olan yürüme yolları özel mülkiyete dahil edilmiş, yüksek duvarlarla yeni gelişen alanın çevresiyle bağlantısı kesilmiştir [18].

1980’lerin kültürel yatırım programlarının maliyeti, kamudaki bütçe kısıntıları ve hizmetlere dair harcamaların azaltılmasıyla yatırımcılarda huzursuzluk yaratmıştır. Kamu desteğinin azalması veya kesilmesi ve yaşanan ekonomik dalgalanmalar yerel ekonomik etki oluşturan projelerin sektöre uğramasına neden olmuştur [12]. Bu durumun bilinen örnekleri arasında Docklands projesinin başlatıcısı olan London Docklands Development Corporation’un proje tamamlanamadan mali sıkıntılar yaşaması bulunmaktadır.

Kentsel dönüşümle sanatın ilişkisini ortaya koyan ilk örneklerden biri de endüstri depolarının ve üretim atölyelerinin bulunduğu New York’ta bulunan SoHo bölgesindeki dönüşüm sürecidir. Sanayileşme sonucunda boşalan ve 1960’larda Aşağı Manhattan Planı doğrultusunda “temizlenmesi” önerilen alanda bulunan eski binaların yıkılmasına karşı olan grupların yoğun protestoları sonucu bu plandan vazgeçilmiş, düşük fiyatlı ve geniş alanlara sahip binalar kent merkezine yakın olması sebebiyle 1970’lerde hem

konut hem de atölye olarak sanatçılar tarafından tercih edilmiştir. Sanatçılar happening, performans gibi kamusal sanat ürünlerini buralarda sergileyerek mekânın fiziksel olarak da sanata katılımını sağlarken soylulaşma⁶ sürecini de başlatmışlardır. Süreçte bölgenin rağbet görmesiyle ikinci soylulaşma süreci başlamış ve yükselen kiralar sebebiyle sanatçılar da bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır [110]. Restorasyona uğrayan binalarıyla SoHo günümüzde lüks tüketim mağazaları, restoran ve sanat galerilerinin olduğu bir bölge olarak turistler tarafından da sıklıkla ziyaret edilmektedir.

Yerelle etkileşime girmeyen dönüşüm uygulamalarının başarı şansı düşüktür. Politika, plan veya proje uygulama öncesinde ne kadar başarılı görülse de uygulamada yerel halkın istekleri göz önünde bulundurulmadığında başarısız olmaktadır. Plancılar ve uygulayıcıların mekânın kullanıcısı olmamaları nedeniyle asıl gereksinimleri gözden kaçırabilirler. Mekânın sakinlerinin dahil olduğu, istekleri ve ihtiyaçlarının da proje aşamasında değerlendirilmeye alındığı projelerin başarı şansı yüksektir. Bu aşamada kamusal sanatın birleştiriciliği devreye girmektedir [106]. Tüm bahsedilenler ışığında kamusal sanatın dönüşümle bağı fırsatlar sunan bir birliktelik olduğu kadar, tedbir alınması gereken riskler de barındırmaktadır.

3.3 Bölüm Değerlendirmesi

İnsanlık yerleşik hayata geçtikten sonra yaşam alanlarını ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi'ne kadar göreceli kısıtlı alanda olan bu değişimler, 19. yüzyılda üretim yöntemlerinin farklılaşmasıyla ölçek değiştirmiştir. Hammaddeye yakın kurulan sanayi tesisleri göçleri tetiklemiş, yaşanan hızlı göçle paralel olarak temel yaşam gereksinimleri karşılanamamasıyla yaşanan fiziksel ve toplumsal problemleri (özellikle organik gelişen sanayi kentlerinin sorunlarını) akılcı bir yöntemle çözmek adına kentlerin planlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Yaşam mekânlarının planlanması tıpkı sanat gibi insan aklının bir ürünüdür. İki alanda da aydınlanma çağının devinim ve dönüşümleri doğrudan görülmektedir. Benzer biçimde iki alanda yaşanan değişimler incelendiğinde paralellikler göze çarpmaktadır. Kentlerin

⁶ 1950'lerde orta sınıfın işçi semtlerine gelerek, buradaki köhneleşen evleri yenilemeleri sonucunda konut fiyatlarının yükselerek mekânın önceki kullanıcılarının ayrılması olarak başlayan soylulaştırma süreci 1980'lerde hız kazanmış ve küresel ölçekte görülmeye başlanmış, 1990'larda ise devlet ve özel girişimler eliyle gerçekleştirilmiştir. Soylulaşmanın birden çok çeşidi bulunmaktadır [164].

planlanması gerekliliğinde önceliğin fizik-mekân sorunlarını çözmek olarak görülen klasik planlama yaklaşımı sanatın kapalı alanlardan çıktığı dönemle kesişmektedir. Dönemin koşullarından bağımsız olmayan planlama ve sanat arasında 20. yüzyılda kurulan bu dolaylı ilişki kent mekânlarına yansımıştır. Ancak kent planlamanın fiziksel sorunları çözmeyi hedefleyen yaklaşımının toplum dinamiklerinden uzak olmasının klasik planlamayı yetersiz kıldığı bu dönemde kamusal sanat da estetik bir öge olarak kentlerde yer almıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde klasik planlamanın çözüm getirmediği sorunlara karşı geliştirilen modernist yaklaşımlar savaş sonrasında uygulama sahası bulmuştur. Kent planlamada rasyonalist paradigma doğrultusunda mekânı sadece fizik temelli görme yaklaşımından uzaklaşmış, sosyal, ekonomik, toplumsal verilerin de plan sahasında kullanımı etkin kılınmıştır.

Sanatçıların alternatif anlatım biçimleri ve mekânlar araması kamusal sanatın dönüşümüyle ilişkilendirilmektedir. Kapsamlı rasyonel planlama ile kamusal mekân olarak sanat yaklaşımının birbirini beslemesi bu dönüşüm dönemine rastlamaktadır. Merkezi yönetime ait kurumların maddi destekleri ile sanatçıların farklı disiplinlerden uzmanlarla gerçekleştirdikleri ortak çalışmalarla mekâna özgü, çevresiyle anlamlı ilişkiler kuran eserler ortaya çıkmıştır.

Bahsi geçen bu kesişimin önemli öğelerinden birinin de kamu yararı ilkesi olduğu göze çarpmaktadır. Çeşitli sorunlara (çevresel felaketler, kadın hakları, öğrenci sorunları, farklı milliyetlerin kentlerde yaşadıkları problemler gibi) dikkat çekmek için de kullanılan kamusal sanat, kentlinin ve sanatçının özgür alanı olarak görülmeye başlanmıştır.

Sanayi üretiminin bilgi teknolojileri ve hizmetler sektörüne kaymasıyla yaşanan ekonomik dönüşümle merkezi yönetimin temel alanlarda kaynak sağlamayı azaltarak özel girişimleri desteklemesi kentlerde büyük sosyo-ekonomik ve mekânsal değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde kapsamlı rasyonel planlamanın kente dair kestirimleri ve hedeflerinin gerçekçi bulunmaması ise planlamada yeni bir yaklaşım gerekliliğini ortaya koymuştur.

1980'lerde etkileri daha belirgin görülen postmodernizmle tüm alanlarda çok paydaşlılık ve katılımcılık yaygınlaşmıştır. Kente dair kararların yerelle birlikte alınması, katılımcı

sanat yaklaşımı olan yeni tip kamusal sanat uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir. İki alanda da uzman otokrasisi sona ererek ortak payda arama, müzakere ve tartışma öncelik olmuştur.

Kamusal sanatın kentte gerçekleştirdiği etkiler ve faydalar süreçte farklı anlamlar kazanmıştır. Erken dönemde salt estetik bir değer olarak algılanırken, kentlilerin aidiyet duygularını beslemesi ve geliştirmesi, kentte ekonomik bir canlılık yaratması, kent imgesi ve kimliğine katkı sağlaması, katılım ve iletişimi güçlendirmesi ve kentsel dönüşüm çalışmalarında kullanılmasıyla, kamusal sanatın estetik kimliği sürdürülmekle beraber farklı alanlarda da araç olarak değerlendirilebildiği görülmektedir.

Kamusal sanatın kentle ilişkisi çerçevesinde mekâna ve insanlara olumlu değerler kattığı göz önünde bulundurularak, kentlerin stratejik planlarına dahil edilmeye başlanmış, kültürün bir plan ögesi olarak değerlendirilmesi sonucunda (stratejik planlamanın alansal uzmanlık yaklaşımıyla) yalnızca kamusal sanat için de planlar yapılmaya başlanmıştır. Bir sonraki bölümde incelenecek kültürel planlama kavramı ve farklı ülke kentlerine ait kamusal sanat planlarıyla sanatın kentlerde planlı ve organize biçimde uygulanmasının örneklerini ve yaklaşımsal farkları ortaya koyma konusunda açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

KÜLTÜREL PLANLAMA VE KAMUSAL SANAT (KÜLTÜREL STRATEJİ) PLANLARI

Çalışmanın önceki bölümlerinde tarihçesi, türleri ve kentle ilişkisinden bahsedilen kamusal sanat kavramının kent planlamanın yaşadığı paradigma değişimleriyle kesişimi ve kentle ilişkisi ortaya konmuştur.

Kültürün planlamada bağımsız bir öge olarak ele alınması, kültür bileşenleri arasında bulunan kamusal sanatın da kendi başına bir plan unsuru olarak kabul edilmesinin önünü açmıştır. Bu bölümde kültürün kent planlamanın bir ögesi olarak görülme sürecinden bahsedilmekte ve kültürel planlama yaklaşımı çerçevesinde, seçilen kamusal sanat strateji planları değerlendirilmektedir.

4.1 Kamusal Sanat Strateji Planlarına Bir Üst Çerçeve Olarak Kültürel Planlama

Kültür TDK Güncel Sözlük'te *“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü”* olarak tanımlanmaktadır [111]. UNESCO kültürü *“yalnızca sanat ve edebiyat değil, yaşam biçimlerini, birlikte yaşamanın yollarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları da içine alan, toplumun ya da sosyal grubun kendine özgü ruhsal, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bir kümesi”* olarak tanımlamaktadır [112]. Adorno'ya göre [113], kültür toplumun tüm değerlerini, sanat, bilim ve felsefeyle harmanlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Yaşadıkları mekânla yüzleşmekte olan insanların yarattığı atmosfer olan kültürün fiziksel biçim ve eylemleri içerirken, tüm öğeleri birbirine benzetmesiyle tektipleşmeyi de beraberinde getirdiğini söylemektedir.

Kültürün kentlerin gelişiminde bir araç olarak kullanılması 1980'lerde hız kazanmıştır. Evans [12] özellikle 1980'lerden sonra mimaride, kentsel dönüşümde, tasarım ve kültürel üretim temelli organizasyonlarda kültürün kullanıldığını; küresel başkentler dışındaki Bilbao, Glasgow, Lyons, Frankfurt, Baltimore, Boston gibi endüstri kentlerinde de kültür odaklı dönüşüm projeleri gerçekleştirildiğini aktarmaktadır.

Bianchini [114] kültürel planlamanın, kentlerin küresel pazardaki sunuluşu, ekonomik gelişim ve kentsel dönüşümde kullanılan kültür politikalarının yarattığı problemlere cevap olarak görüldüğünü söylemektedir. Kovacs [115] toplumun kültürel hayatına ait tüm bileşenleri değerli bir paydaş olarak değerlendirmenin yolunun kültürel planlama olduğunu söyler. Kültürün stratejik olarak planlandığında topluma artan ve çeşitlenen faydalar sağlayacağını, bireyin ve toplumun gelişiminde kültürün ve kültürel etkinliklerin, maddi bir yatırım yerine, bir kaynak olarak anlaşılmasının bir çok olanağın önünü açabileceğini belirtmektedir.

Mercer'e göre [10] kültürel planlama, kent ve toplumun gelişimi için kültür kaynaklarının stratejik ve bütünsel kullanımıdır. Mercer, tanımındaki strateji kavramının kültürel planların endüstriyel ve sosyal gelişim, konut, iş alanları ve sosyal girişimlerle olan ilişkisinin yanında sanatın insanlar için iyi olduğu gerçeğini içerdiğini; bütünselliğin ise kültürel planlamanın yaşam tarzını, yaşam kalitesini, alışveriş, çalışma, eğlenme gibi boş zaman rutinlerinin incelenmesi bakımından, plan aşamasının ilk etabında kent ve bölge planlarıyla beraber ilerlemesi gerekliliğini içerdiğini söylemektedir.

Mercer [10], [116] kent plancıların, toplumların alışkanlıkları ve yapılarıyla doğrudan ilgili olmaları sebebiyle, kültürel planları fiziksel planlarla ilişkili bir şekilde oluşturmalarını ve ilgili (kamu-özel sektör) yetkililerin bu planları kabul etmeleri konusunda ısrarcı olmaları gerektiğini belirtir. Bianchini'ye göre [117] de kültürel planlamanın kültürün planlanması olarak görülmesi hatalı bir yaklaşım olduğu kadar tehlikelidir ve kaçınılması gerekir.

UNESCO'nun tanımında da belirtildiği gibi kültür kavramı yalnızca sanatı içermez; mekânda ve zaman içinde yaşanmışlığın bir sonucu olan deneyimleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda kültürel planlamanın en önemli bileşeni kültürel kaynaklardır. Landry vd. [106] kültürel kaynakları aşağıdaki şekilde sıralamaktadır;

- Sanatsal veya arkeolojik tarih,

- Mimari miras ve biçimleri,
- Peyzaj, topografya, topluluklar ve işaret öğeleri,
- Algılanabilir kamusal alanlar,
- Yerel ve etnik gelenekler, aksanlar ve lehçeler,
- Yerel ürünler ve zanaatın üretimi ve sunumu,
- Sunulan hizmetlerin, boş zaman, spor ve etkinliklerin kalitesi,
- Özellikle gençlerin dâhil olduğu alt kültür grupları,
- Sosyal hayat, yerel gelenekler, kutlamalar ve dini törenler, performans, resim gibi geleneksel sanatlar, filmler, konserler veya dijital teknolojiler gibi yeni kültürel endüstrileridir.

Bianchini [114] yukarıda belirtilen kültürel kaynaklara aşağıdakileri eklemektedir;

- Kentin yerel ve harici imgesi ve algısı,
- Üniversitelere ve özel sektöre ait araştırma merkezlerinin, yerel sosyal çevre ve kurumların entelektüel ve bilimsel araştırmaları,
- Arkeolojik, gastronomik, yerel diller ve alışkanlıklar gibi kültürel miras öğeleri,
- Yerel gıda ürünleri, gastronomi ve tasarım gelenekleri dâhil olmak üzere, el sanatları, üretim ve hizmetlerde yerel ürünlerin ve becerilerin birikimi [114].

Zerlang [118]'a göre kültürel planlama güncel planlama pratiğinde kendini, birçok kavramın yanı sıra, sanayisizleşme ve küreselleşme ışığında konumlandırmıştır. Sanayisizleşme sürecinde ağır sanayinin yer değiştirmesiyle boş kalan fabrika binalarının kültürel öğelere ait mekânlar (tiyatro, müze gibi) olmasının önü açılmıştır. Zerlang, Giddens'ın küreselleşmeyi "*yerel olayların kilometrelerce uzakta meydana gelen olaylarla şekillendiği, dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması*" olarak tanımladığını aktarır. Küreselleşme sonucunda öne çıkma yarışındaki kentler, uluslararası ilgi çekmek adına yerel kültürel öğelerini rekabetçi üstünlük araçları olarak kullanmaktadırlar [118].

Bianchini'ye göre [119] kültürel planlamanın ilk izleri Antik Yunan'a uzanmaktadır [119].

14. yüzyılda Hristiyan azizlerin hatıralarına sahip olan Santiago, Chartres ve Canterbury

gibi kentlerde Hristiyan hacılar için yerel kültür endüstrileri oluşmuş [106], Güzel Şehir Hareketi ve 1893 Chicago Dünya Fuarı kapsamında kent imgesi oluşturma ve ziyaretçi çekme bakımından kültür, plana ve mimariye dâhil edilmiştir [120].

Sanayi Devrimi sonrası kent planlama yaklaşımlarından önceki bölümde bahsedilmiştir. Bianchini [119] 19. yüzyılın sonunda kent planlamanın yalnızca fizik mekânı planlamak olmadığını söyleyen Patrick Geddes'in alan araştırmalarında modern planlama ve kültür arasındaki bağı değerlendirdiğini belirtmektedir. Evans ve Foord'a göre [121] modern kent planlama pratiğinde kültüre dair kırılımlar Çizelge 4.1 de özetlenmiştir:

Çizelge 4.1 Kent planlamanın kültürel boyutları (Evans ve Foord [121]'dan alınmış ve düzenlenmiştir.)

Dönem	Paradigma	Öne Çıkan Kavramlar ve Örnekler
1900-1910'lar	Kentlerin sanat eseri olarak görülmesi	Paris, Viyana, Güzel Şehir Hareketi
1910'lar-1950'ler	Kültürel bölgeleme	Kültür merkezleri, savaş sonrası planlar
1960'lar-1970'ler	Kültür toplulukları	Topluluk sanatı merkezleri, koruma bilinci, sanat ve spor merkezlerinin planlanması
1970'ler	Öncü kuruluşlar	Sydney Opera Binası, performans sanatları merkezleri, sanat hareketleri
1980'ler-1990'lar	Kentsel dönüşümde kültür	Kültür endüstrisi stratejileri, kültür ve yenileme, festival alanları, Avrupa Kültür Başkentleri, soylulaşma
1990'lar-2000	Yaratıcı kent	Kültür başkenti, kültürel kaynak planlaması, yaratıcı sınıf
2001'den günümüze	Sürdürülebilir topluluklar	Kültür ve hayat kalitesi, yaşanabilirlik, yaratıcı mahalleler, yaşayan mekânlar

Bianchini [11], kültür ve planlama evreninin kesişimini II. Dünya Savaşı sonrasına tarihlendirmekte ve kültürel planlamanın tarihini üç aşamada sınıflandırmaktadır. Bunlar,

- 1940'lerden 1960'ların sonuna kadar *yeniden inşa çağı*,
- 1970'lerden 1980'lerin başına kadar *katılım çağı*,
- 1980'lerden başlayarak günümüze dek devam eden *kentlerin pazarlanması çağıdır* [11].

Yeniden inşa çağı olarak adlandırılan 1940'lerden 1960'lara kadar olan dönemde ekonomik büyüme, refah devleti odaklı planlama, fiziksel ve sosyal inşanın öncelikli olarak kapsamlı rasyonel planlamanın araçlarına odaklanılmıştır. Ağırlıklı olarak Avrupa kentlerinde, savaştan kalan zararı onarmada ve kentlerin yeniden inşasında etkin bir araç olarak kültürü gören politikacılar, bu aracı kavramın 19. yüzyıl tanımı olan sanatsal etkinlikler çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Kültür politikalarında kültürün hümanist değerine odaklanılmış, bilimsel temelli, teknolojik yaklaşımların öncelikli olduğu ana akım kent politikalarıyla bağı sınırlı tutulmuştur [11]. 1947'deki Edinburgh Festivali, savaş sonrası kent ekonomilerini ve sosyal ilişkileri canlandırmak adına sanatın kentle buluştuğu önemli bir dönemeç olarak görülmektedir [2], [106]. Birleşik Krallık'ta sanatla ilgili tartışmalar bu tarihten sonra artış göstermesine rağmen, kültürün diğer birçok bileşeni politikacılar tarafından göz ardı edilmiştir [106].

1960'ların sonunda sosyal, politik, yönetsel, teknolojik ve entelektüel atmosferin değişimi, 1968 hareketleri, feminist söylem; çevre, gençler, marjinal kesimlerin hakları için yapılan öncü eylemlerle yaşam biçimindeki değişiklikler hızlanmıştır. Azalan çalışma saatleri ve boş zamanlar için artan harcama kapasitesi kamunun bu potansiyeli farklı alanlarda kullanma talebini doğurmuştur. Bianchini'nin [11] *katılım çağı* olarak adlandırdığı bu dönemde yerel yönetimlerin kültürel uygulamaları fark edilir biçimde artış göstermiştir. Yeni veya alternatif kültürel etkinliklerin üretimi ve yaygınlaştırılmasının desteklenmesi, kültürel planlama uygulamalarını geleneksel pratikten uzaklaştırmıştır. Bu yeni yaklaşımlar kültürel eleştiri ve estetik üretim biçimlerini etkilemiş, kültürel değer ve hiyerarşinin sorgulandığı postmodern estetiğin yükselmesinin önünü açmıştır. Kültürün popüler ve ticari formlarının özellikle farklı

bölgelerde yaşayan kentlilerin ortak paydasının olabileceği, kent kimliğine katkıda bulunabileceği fikri benimsenmiştir. Yine bu dönemde kültürel politikalar kamusal alanların arttırılması, kentlerin daha ilgi çekici ve algılanabilir kılınması, yayalaştırma ve trafiği azaltma, toplu taşımayı yaygınlaştırma gibi kentsel tasarım ilkeleriyle birleştirilmiştir [11].

ABD’de aynı dönemde çöküntü haline gelen kent merkezlerini canlandırmak ve kent imajını güçlendirmek isteyen yerel yönetimler, fon arayışında olan kültür-sanat kuruluşlarıyla iş birlikleri gerçekleştirmişlerdir. 1970’lere kadar ABD’nin önemli tekstil ve pamuk fabrikalarının bulunduğu Massachusetts Lowell’da sanayinin kapatılmasıyla kullanılmayan endüstri alanının miras alanı olarak değerlendirilmesi öncü örnekler arasında görülmektedir. Karma kullanımla, âtıl kalan 22 adet depo kentsel miras alanı olarak müze, ziyaretçi merkezi, dükkân ve restoranlar şeklinde düzenlenmiş ve alan *Kent Kültür Parkı*⁷ olarak isimlendirilmiştir. Boston, Baltimore gibi kentlerde de gerçekleştirilen bu tip uygulamalardan elde edilen başarılı sonuçlar kültür ve sanatın etkilerinin fark edilmesini sağlamıştır. Yapılan etkinlikler insanları mekâna çekmiş, sokakların güvenliğini arttırmış ve gece ekonomisini canlandırmıştır. Sanat toplulukları gelir amacı gütmeyen kültürel gelişim vakıflarının bir biçimi olarak değerlendirilmiştir. Yeni iş olanaklarının yaratılması gibi ekonomik, fiziksel, çevresel ve (kamunun kullanımı için güvenli mekânlar gibi sosyal ve kent imajıyla ilişkili) sembolik faydalar kültürel planlamanın önemini ortaya koymuştur [106].

1970’lerin başlarında ABD’deki canlandırma projelerine benzer uygulamalar Avrupa kentlerinde de görülmüştür. Stockholm, Kopenhag, Stuttgart, Lyon, Viyana, Bolonya, Roma gibi kentlerin yönetimleri, yerel sakinlerin kenti yeniden keşfetmelerini destekleyecek kültürel stratejilerle, kent merkezini güvenli hale getirmeyi, tüm yaşayanlar için kenti daha cazip ve ulaşılabilir kılmayı amaçlamışlardır. Kültürel etkinlikler, festivaller, yayalaştırma, kültür merkezleri kurma, trafiği azaltma, toplu taşıma ve kent aydınlatmasını geliştirme gibi toplumu kapsayan politikalar geliştirilmiştir. Bu politikaların önceliği ekonomik kaygılar olmamış, sosyal ayrışma ve

⁷ Alanın adı sonraki dönemde “Lowell Kentsel Tarihi Park” olarak değiştirilmiştir [165].

kültürel tüketimle mücadele etmek, kent merkezinin kimliğinin ve kamusal sosyallik rolünü yeniden ortaya çıkarmak istenmiştir [106].

Bianchini'nin [11] *kentlerin pazarlama çağı* olarak adlandırdığı 1980'lerin ortasından günümüze gelen dönemde ise ekonomik programların değişmesi sosyo-politik önceliklerde değişimi beraberinde getirmiştir. Batı Avrupa'da liberal partilerin yükselişi (özellikle dezavantajlı gruplara ait) kültürel çalışmalar için yerel yönetimlerin ayırdıkları bütçenin azalmasına neden olmuştur [11]. Birleşik Krallık'ta merkezi hükümetin sanat için yapmış olduğu harcamaları devam ettirmek adına bu harcamaları yatırım olarak yeniden tanımlaması, sanatın sosyal değerinin ekonomik güçle yer değiştirdiği eleştirisi üzerinden yeni tartışma başlatmıştır [106].

Bu tartışmaların merkezinde kültürel politikaların yerel ekonomiyi canlandırmada, geleneksel endüstri ve hizmet sektöründeki iş kayıplarını telafi etmede önemli bir araç olarak görülebileceği bulunmaktadır. Tartışmalar ışığında kentlerin ve bölgelerin küreselleşme stratejilerinde kültürün hayati bir içerik olarak görülmesi yaklaşımı popülerleşmiştir [11].

Kültürel gelişim ve kentsel dönüşümde çeşitli model ve yaklaşımlar Avustralya ve Güneydoğu Asya'da da uygulanmıştır, ancak bu kentlerin kültürel yapısından ötürü Avrupa ve ABD'de örneklerinden belirgin sosyal ve ekonomik farklılıklar da görülmektedir. Küresel merkez, uluslararası turizm, kültürel etkileşim ve kültürel kümelenme gibi kültür odaklı kentsel dönüşüm projelerini yönlendiren etmenler çoğunlukla Amerika ve Avrupa kentlerinin dinamikleriyle ortakken, kültürel tercihler ve katılım seviyesi kültürel planlamanın kapsamını etkilemiştir [12].

1980'ler sonrası yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler yönetimlerin yerelde büyümeyi ön plana çıkaran politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Oluşturulan kültürel gelişim stratejileri kamu-özel sektör ortaklıklarıyla hayata geçirilmiş, yerel yönetimlerde kurulan kültür birimleri bu stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlamıştır [120].

Yerel yönetimlerin kültürel gelişim stratejilerini Grodach ve Loukaitou-Sideris [120] üç başlıkta incelemişlerdir. Çizelge 4.2'de özetlendiği şekliyle bu başlıklar girişimci strateji, yaratıcı sınıf ve ilerici stratejilerdir:

Çizelge 4.2 Yerel yönetimlerin kültürel gelişim stratejileri [120]

Strateji Tipi	Hedefler	Kültürel Proje ve Programların Çeşitleri	Mekânsal Karşılık	Hedef Kitle
Girişimci Strateji	Turizm ve kent imgesi yoluyla ekonomik büyüme, Özel sektör yatırımlarını kolaylaştırma.	Öncü kültürel projeler, Göz alıcı ve teşvik edici etkinlikler.	Kent merkezi, Tarihi yerler.	Turistler ve kongreciler, Varlıklı sakinler ve banliyölerde yaşayanlar.
Yaratıcı Sınıf	Yaşam kalitesi üzerinden ekonomik büyüme, “Üretici Ekonomi” çalışanlarını ve yeni sakinlerini etkileme.	Sanat ve eğlence bölgeleri, Sanat ve özel sektör arasında ortaklıklar.	Kent merkezi, Tarihi mahalleler.	Olası yeni ve mevcut sakinler, Bilgi işçileri ve genç profesyoneller.
İlerici Stratejiler	Toplumsal gelişim, Sanat eğitimi ve erişimi, Yerel kültürel üretim.	Toplum merkezleri, Sanat eğitimi programları.	Kent içi mahalleler, Hizmete erişemeyen mahalleler.	Hizmete erişemeyen sakinler.

Çizelge 4.2’de özetlenen stratejilerden ekonomik kalkınma hedefli girişimci stratejiyle vergi indirim ve arazi tahsis gibi uygulamalarla özel sektör yatırımlarını çekmek hedeflenmektedir. Yerel yönetimler küresel rekabet için ekonominin büyüyen endüstrileri olan turizm, kültür ve bilgi teknolojileriyle yapıları çevreleri uyumlu hale getirmeye çabalamaktadırlar. Özel sektöre tanınan ayrıcalıklar ve stratejinin odak grupları için kamu yararı ilkesinin geri planda tutulması bu stratejinin eleştirilen yanları arasındadır [120].

Florida’nın [122] adlandırdığı “*yaratıcı sınıf*” bilim adamları ve mühendisler, akademisyenler, şair ve yazarlar, sanatçılar, komedyenler, aktörler, tasarımcılar ve

mimarlar, düşünce araştırmacıları, analistler ve diğer düşünce çalışanlarının yanı sıra bilgi yoğunluklu işler olan yüksek teknoloji, finans hizmeti, sağlık çalışanları ve yöneticileri de kapsayan bir çatı terimdir. Ekonomik büyümede yaratıcı sınıfın önemli etkileri olduğunu belirten Florida [122], kentlerin küresel rekabette devamlılığı adına bu sınıf için hayati olarak gördüğü öğeler olan *yetenek*, *hoşgörü* ve *teknoloji*⁸ nin gerekliliğini vurgular. Yaratıcı bireyler tarafından kentlerin cazip görülerek yerleşilmesi ve ekonomik gelişimin artırılması adına tüm bu öğelerin birbirinden ayrılmadan kentlerde olması gerekmektedir. Florida'ya göre [122] kültürel faaliyetler ve boş zaman etkinlikleriyle yaratıcı sınıfın kozmopolit kimliğini geliştirmesi ve tüketim için fırsatlar sunulmaktadır.

Çizelge 4.2'de yerel yönetimlerin yaratıcı sınıfı çekmek ve sürdürülebilir gelişim sağlayabilmek adına sanat ve eğlence bölgeleri oluşturması, özel sektörle sanat arasında ortaklıklar kurmak için stratejiler geliştirmesi gerekliliği belirtilmektedir. Bu stratejiler genellikle yaratıcı sınıfın tercih ettiği kent merkezleri ve tarihi mahalleleri kapsamaktadır [120].

Çizelge 4.2'de özetlenen ilerici stratejide ise ekonomik kalkınmanın faydalarını toplumun tümüne ulaştırmak hedeflenmektedir. Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler azaltırken, katılım arttırarak yaşam standartlarını yükseltmek amaçlanmaktadır. Yerel yönetimler sanata erişimin ve katılımın artması yoluyla kent kimliğini güçlendirmek ve dezavantajlı mahalleleri canlandırmak için programlar geliştirmektedirler [120].

Tablo incelendiğinde yerel yönetimlerin kültürü bir gelişim stratejisi olarak kullanımlarındaki yaklaşımsal farklılıklar görülmekle birlikte, girişimci ve yaratıcı sınıf stratejilerinde daha kent merkezi odaklı mekânsal karşılıklar bulunurken, ilerici stratejilerde kentin dış çeperinde de bulunabilen, hizmet almayan mahalleler ve sakinleri için kültür ve sanatın araç olarak kullanımı görülmektedir. Bu yaklaşım özellikle çeşitliliğin fazla olduğu kentlerde, kent sakinlerini kaynaştırmak adına başarılı örnekler sunabilmektedir.

Kültürü planlamanın önemli bir girdisi olarak gören kültürel planlama anlayışının yerleşmesi, kültürü oluşturan kaynaklar arasında bulunan ve kentler için birçok farklı

⁸ Richard Florida bu öğeleri baş harflerinden ötürü 3T olarak adlandırır; Talent, Tolerance, Technology [122].

öneme sahip olan kamusal sanatın da stratejik planlar dâhilinde ele alınmasın önünü açmıştır.

4.2 Planlamanın Kamusal Sanatla Kesişiminde Yeni Bir Araç: Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planları

Kamusal sanat, bahsedildiği gibi, kültürel planlamanın bir kaynağı olmanın yanı sıra, yerel yönetimlerin amaç ve hedefleri doğrultusunda kendi başına da planlanabilen bir öğedir. Bu sebepten bazı kentler için kültürel strateji planları içinde kentin kamusal sanat politikaları ve uygulamaları belirlenirken, bazı kentlerde doğrudan kamusal sanat planları yapılmaktadır.

Landry vd. [106]'e göre, yerel yönetimlerin kamusal sanat planları yaparken göz önünde bulundurması gereken hususlar aşağıda özetlenmiştir:

- Belirli ve geniş kapsamlı bir konu ışığında, sosyal hedefler göz önünde bulundurularak, karşılıklı güven ve ortak anlayış çerçevesinde ilerlenmelidir.
- Sanatçılar, katılımcılar, sponsorlar ve bağışçılar arasında adil bir ortaklık kurulmalı ve diğer projelerle bağlantı sağlanmalıdır, aksi takdirde bireysel yarar sağlanırken toplumdaki problemlerin çözümü için gerekli adım atılamayabilir.
- Kamusal sanat, kaynakları ve vizyonu ile sosyal gelişimde etkili bir araç olarak görülmektedir. Gerçekçi amaçlar hedeflenmeli, değerlendirme için göstergeler belirlenmelidir.
- Sanat projeleri stratejik planlarla ilişkili olmalı ve tüm aktörler bu süreçte aktif rol oynamalıdır. Böylelikle önceki ve sonraki projelerin birbirleriyle ilişkisi kurulurken sosyal olarak da sürdürülebilirlik sağlanacaktır.
- Sponsor ve yöneticilerin (bilinçli veya bilinçsiz), toplumla ilişkili olmayan veya belirsiz konular seçmesinin önüne geçilmelidir. Bunun için de sanat projesinin amaç ve prensiplerinde açık olunmalıdır. Her projenin başarılı olamayacağı bilinmelidir.
- Sanatsal sürecin ve çıktılarının belli bir kaliteye sahip olması beklenirken ayrılan bütçe diğer sanat organizasyonları ve sosyal programlardan farklıdır. Harcamalar karşılaştırıldığında ise sanat projelerinin maliyeti diğer sosyal programlardan düşük

olduğu görülmüştür. Sahip olunan bütçe etkili değerlendirilmeli ve planlama aşamasında farklı profesyonellerin de fikri alınmalıdır.

- Projelerde genelde kamuya ait paranın kullanılması sebebiyle sanatçıların bu bilinçle hareket etmesi önemlidir. İletişim ortamı oluştururken problem alanları ve katılımcıların endişeleri göz önünde bulundurulmalı, çalışmanın amacı, arzulanan sonuçları ve ihtiyaçlar açık bir biçimde paylaşmalıdır. Sürece dahil olan tüm aktörlerin bilgisi dışında değişikliğe gidilmemelidir [106].

Kamusal sanat planları yazında kültür planı, sanat planı, kültürel strateji planı gibi isimlerle de anılmaktadır. Ancak tüm planların özünde kamusal sanatın gerçekleştirilmesi için takvim ve bütçenin planlanması, hedeflenen faydaların kente yayılması ve sanatçı-izleyici ilişkisinin güçlendirilmesi için yerel yönetimin sanatçılar, sanat kurumları ve katılımcılarla birlikte çalışması bulunmaktadır.

Her kentin fiziksel, ekonomik ve demografik yapısının (dolayısıyla kültürel yapısının) farklı olması sebebiyle mekân ve etkinlik seçimi, hitap edilen kitle, verilen kararlar, amaç ve hedeflerin uygulama alanları değişiklik göstermekte, bu değişikliklerse hazırlanan planın ilkelerine yansımaktadır.

4.3 Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planı Örnekleri

Kamusal sanat (kültürel strateji) planları, kentte belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda vizyon, amaçlar ve hedefleri içermektedir. Planın yaklaşımına göre alt hedefler bu projelerde belirlenebilir, ancak bu yazım aşamasında bir zorunluluk olarak görülmemektedir. Planların en önemli özelliği sanatın üreticisi olan sanatçıların ve (izleyici/katılımcı olan) halkın plan sürecine dâhil edilmesi ve ortak karar almaktır.

- **Örnek Seçim Kriterleri**

Kamusal sanat planlarının araştırma aşamasında Anglosakson geleneğin bu yaklaşımı benimsediği görülmüştür. Ülkelerin yaklaşımsal farklılıkları ortaya koymak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya'daki çeşitli kentlerin kamusal sanat planları incelenmek adına örnek olarak seçilmiştir. Örnekler belirlenirken güncel yaklaşımları görmek için 2010 yılı sonrasında kamusal sanat (kültürel strateji) planı hazırlayan kentlerin planları araştırılmıştır. Sonraki aşamada İstanbul'daki inceleme

örneğiyle benzerlikler içermesi bakımından, derinlemesine incelenecek kentler küresel ölçekte bilinen, çok kültürlü, yüksek nüfuslu, geçmişte sanayi kenti olup bu özelliği günümüzde azalan, su kıyısında bulunma kriterleri öncelikli tutularak ilk eleme yapılmıştır. Kalan örnekler içinden farklı kamusal sanat türlerini barındıran/destekleyen ve literatürden öğrenilen kamusal sanatın kent mekânı ve kent sakinleri için etkilerini değerlendiren, güncel dinamiklerle uyumlu yaklaşımları içeren, vizyon ve tema içeren kamusal sanat planları seçilmiştir.

Tüm bu kriterler doğrultusunda seçilen örnekler Amerika Birleşik Devletleri'nden New York Kenti Kültürel Planı (*CreateNYC*, 2017), Seattle Su Kıyısı Sanat Planı (2012), İngiltere'den Manchester Kültürel Strateji Planı (2010-2016), Milton Keynes Kamusal Sanat Planı (2017) ve Avustralya'dan Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı (2011)'dir.

- **Örnek Çözümlemeleri**

Örnekler incelenirken öncelikle seçilen kent hakkında kısaca bilgi verilmiş ve sonrasında kamusal sanat planlarının sürecinden bahsedilmiştir. Plan incelemesinde planın (belirtildiyse) ilkeleri, paydaşları, plan için oluşturulan tema, bu temaya dair hedef ve stratejiler özetlenmiş, (varsa) mekânsal karşılıklar ve projeler açıklanmış, planda belirtilen bakım-yönetim ve bütçeleme süreçleri ortaya konmuştur.

İncelenen planların ortak strüktürde değerlendirilmesi ve karşılaştırmalı çıkarımlar (*benchmarking*) elde edebilmek adına planın vizyonu belirlenmiş, tematik özellikleri (varsa) incelenmiş, literatürden öğrenilen kamusal sanatın kent mekânına etkileri belirlenen hedef ve stratejilerden belirlenmiş, planın yapılışından önce alan araştırması ve halkın isteğini duymak adına anket yapılıp yapılmadığı araştırılmıştır. Yapılan planda öncelik verilecek mekânların, mevcut ve yeni projelerin mekânsal karşılıkları aranmış, planda bakım ve yönetim için verilen kararlar incelenmiş, paydaşların kapsamı ve bütçe için verilen bilgiler irdelenmiştir.

4.3.1 CreateNYC, New York Kenti Kültürel Planı (2017)

New York kenti Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzey doğusunda, Hudson Nehri'nin kenarında bulunmaktadır. 1615 yılında Hollandalılar tarafından, dünyanın en büyük limanlarından birine kurulmuştur. New York, ABD'nin en yüksek nüfuslu kentidir, 2016

sayımlarına göre nüfusu 8,537,673'dür [123]. Metroliten alanın Bronx, Brooklyn, Manhattan, Queens ve Staten Island isimli beş semti vardır. 170'ten fazla ülkeden kişinin yaşadığı kentte İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Çince ve birçok farklı dil konuşulmaktadır. Ticaret, finans, medya, sanat, moda, araştırma, teknoloji, eğitim ve eğlence sektörüne önemli katkılarından dolayı küresel kent olarak anılmaktadır. Birçok sanat türü ve akımı New York'ta doğmuştur [124].

New York'ta kültür ve sanatın desteklenmesi 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1869'da yerel yönetim ve özel girişimlerin ortaklığı sonucunda Amerikan Doğal Tarih Müzesi kurulmuştur. Aynı modelle Metrolitan Sanat Müzesi, Staten Island Sanat Enstitüsü, New York Botanik Bahçesi ve Bronx Hayvanat Bahçesi de 19. yüzyılda kamu-özel sektör ortak girişimleriyle kurulmuştur. 20. yüzyılda bu kuruluşların sayısı yerel yönetimin desteğiyle artmış ve altıdan ona çıkmıştır. 1960-1970 arasında kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından aralarında Bronx Sanat Müzesi, Jamaika Sanat ve Eğitim Merkezi, El Museo del Barrio'nun da bulunduğu, kentin değişen nüfus yapısıyla ilişkili, kültür sanat kurumları kurulmuştur. Bu kurumların çalışmaları yerel olarak hizmet ettikleri topluluklar üzerinde derin etkiler yaratmış ve uluslararası alanda bu toplulukların sanat ve kültür tarihine katkı sağlamada etkili olmuştur. Yaşanan ekonomik belirsizliklere rağmen sağlanan federal desteklerle kültür sanat kurumları ve etkinlikleri devam ettirilmiş, topluluk merkezli çalışmalar desteklenmiştir. Günümüzde New York'ta yalnızca yerel yönetimin fon desteğiyle her yıl 1000 civarında kültür sanat etkinliği yapılmaktadır. 2017 mali yılında belediye tarafından 330 Milyon Dolar kültür ve sanat etkinlikleri için fon ayrılmıştır [98].

2017 yılında hazırlanan CreateNYC Kültürel Planı, New York için yapılmış ilk çalışmadır. Beş semtteki ve gelecek etkinliklerin düzenlenmesi, ihtiyaçların belirlenmesi, eksikliklerin giderilmesi ve eşitlikçi olunması adına hazırlanmıştır. Maddi olarak karşılanabilir sanatçı çalışma mekânları oluşturulması, kentlilerin sanat ve bilim eğitimine ulaşması, kamusal alanlarda kültürün rolünün arttırılması gibi New York'un kültürel etkinliklerinin devamını sağlamak adına güncel çözümler araştırılmıştır. Plan, kültürün gücünü kullanarak insanları bir araya getirmek ve toplumun karşı karşıya olduğu sorunlara en hızlı çözüm adına eleştirel düşünmek için bir fırsat olarak görülmüş, kentin stratejik planıyla aynı

ilkeler (*eşitlik, erişim, kapsayıcılık, topluluklar arası bağ, büyüme ve liderlik*) doğrultusunda hazırlanmıştır [98].

4.3.1.1 Planlama Süreci

Planın ilk aşaması olan alan araştırması sürecinde önceki çalışmalar ve raporlar incelenmiş, bilgi toplanmış, kültür varlıkları haritalanmış, farklı kültürel planlar, politikalar incelenmiş ve fırsatlar belirlenmiştir. Ekim 2016- Mart 2017 arasında yüz yüze ve internet ortamında 188,000'den fazla New Yorklu ile görüşülmüş ve anketler yapılmıştır. Bu aşamada kentin mevcut kültür varlıkları haritalar üzerine işlenmiş, semtler ve mahallelerin kamusal sanata erişimi ve katılımı irdelenmiştir [98].

Kent sakinleri, sanatçılar, öğretmenler, araştırmacılar, öğrenciler, uzmanlar, sanat alanında öncü kişiler ve kuruluşlarla büyük toplantılardan, odak grup görüşmelerine kadar farklı boyutlarda toplantılar yapılmıştır. Çalışma sonuçlarını New Yorkluların incelemesi ve değerlendirmesi için etkinliklerde ve web sitesinde anketler yapılmış, geri bildirimlerle nelere önem verilmesi gerektiği konusunda bilgi alınmıştır [98].

Planın paydaşlarını kent halkı, fon sağlayıcılar, eğitimciler ve okullar, aileler ve öğrenciler, yerel gruplar, yüksek eğitim kurumları, topluluk temelli sanat grupları, turistler, sanat destekçileri, kütüphaneler, kamu çalışanları, işçi örgütleri, Broadway çalışanları, galeriler ve Kültür İşleri Dairesi destekli programların (Borough Sanat Konseyi, sanatçılar, kültürel gelişim fonları ve hibeleri, kültür enstitüsü) çalışanları oluşturmaktadır [98].

4.3.1.2 CreateNYC, New York Kenti Kültürel Planı

CreateNYC Kültürel Planı (CreateNYC olarak bahsedilecektir) New York'un beş semtini de kapsayan, kenti oluşturan toplulukların tamamının yer aldığı, seslerinin duyulduğu, kültür ve sanatı destekleyen bir plan olarak oluşturulmuştur. Kentin strateji planı ile ilişkili kültürel plan ilkeleri Çizelge 4.3'te özetlenmektedir:

Çizelge 4.3 New York Kent Strateji Planı ile ilişkili kültürel sanat plan ilkeleri [98]

Plan İlkeleri	
Eşitlik	İnsanların katılım, yaratma, tarih, kültür ve yaratıcılığını ifade etme haklarının farkında olmalarını sağlamak,
	Büyük ya da küçük tüm toplulukların katılım, liderlik, uzmanlık ve kendi kararını verme rollerini fark ettirmek.
Büyüme ve Liderlik	New York 'un sanat ve kültürde küresel liderlik merkezi olarak devam eden büyümesini desteklemek.
Erişim	Kent genelinde kültürel etkinliklere geniş ve adil bir şekilde dağıtımı ve katılımı teşvik etmek, gelemeyenler için katılımın önündeki engelleri kaldırmak.
Kapsayıcılık	Herkesin yeteneklerinden bağımsız olarak tüm potansiyelini gösterebilmesi, katılabilmesi ve başarılı hissetmesi için önlemler almak.
Topluluklar Arası Bağ	Sağlıklı kültürel ortamlar desteklemek,
	Grupların, toplulukların ve kurumların demografik etkenler, bütçe büyüklüğü gibi konularda dayanışmalarını desteklemek,
	Sanat ve kültürün sağlıklı mahallelerin ve gelişen bir şehrin vazgeçilmez bir parçası olduğunu kabul etmek.

- **Eşitlik ve Kapsayıcılık**

CreateNYC ile kültürel kuruluşların adil şekilde finanse edilmesi ve geçmişten günümüze yetersiz hizmet alan topluluklara kaynak aktarılması amaçlanmaktadır. Plandaki *eşitlik* kavramının varlıkların kamu yararına adil bir biçimde dağıtılmasını, *kapsayıcılık* kavramının ise farklı geçmişlere ve bakış açlarına sahip bireylerin tüm kültürel süreçlere katılabilmesini ifade ettiği belirtilmektedir. Belirlenen amaçlar adına oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.4'te özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.4 CreateNYC Eşitlik ve kapsayıcılık amaçları için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Adil bir finansman dağılımı oluşturmak	•Yeterince temsil edilmemiş veya yetersiz hizmet alan topluluklar için çalışan sanat ve kültür organizasyonlarına yeni destekler oluşturmak, •Düşük gelirli topluluklara yönelik desteği artırmak, kente ait kültür varlıklarına yatırım yapmaya devam etmek.
Kültür, sanat ve bilim kuruluşlarının çalışanları ve yöneticilerinin farklı topluluklardan olmasını desteklemek	•Temsil edilmeyen grupların kültür alanında çalışmasını ve kariyer gelişimini desteklemek adına yeni çalışmalar yapmak, •Kültürel programların ve fon olanaklarının daha kapsayıcı olması adına farklı dillerde etkinlikleri desteklemek, •Olumlu ve kapsayıcı istihdam politikalarını teşvik etmek ve desteklemek için yeni stratejiler başlatmak, •New York Kültür Birimi çalışanları ve hibe alanlar için çeşitliliği, eşitliği, katılımın yanı sıra bilinçsiz önyargı eğitimlerini arttırmak.
Kentin tüm kültür etkinliklerine katılmaları için engelli bireyleri desteklemek	•Katılımcılar ve sanatçılar için sesli anlatım ve erişim hizmetlerinin geliştirilmesini desteklemek, •Engelli sanatçıları ve engelliler için yapılan sanat çalışmalarını desteklemek, •Kamusal etkinliklere engellilerin katılımını arttırmak adına etkinliği yapacak kuruluşu bilgilendirmek, desteklemek ve engelli bireylerin paydaş toplantılarına katılımını arttırmak, •Kuruluşları engelli birey istihdamını, hizmet ve desteklerini arttırmaları konusunda desteklemek, •Yerel yönetim tarafından desteklenen sanat etkinliklerine engelli bireylerin sanatçı, izleyici ve çalışan olarak katılımını arttırmak.
New Yorkluların maddi sıkıntı yaşamadan kültür, sanat ve bilim etkinliklerine katılmalarını sağlamak	•New York kent kimlik kartıyla kültürel etkinliklere ücretsiz giriş, üyelik ve indirim programını devam ettirmek, •Sosyo-ekonomik, dilsel veya erişimsel engelleri aşmak için kültür kurumlarıyla ortak çalışmalar gerçekleştirmek.

Çizelge 4.4 CreateNYC Eşitlik ve kapsayıcılık amaçları için oluşturulan hedef ve stratejiler [98] (devamı)

New York’a bulunan tüm göçmenlerin sanat, kültür ve bilim için tüm etkinliklerini destekleyecek alanlar sunmak	•Kültür kurumlarının çalışanları, katılımcıları ve sanatçıların göçmenlik durumu hakkında bilgi toplamak, •Kültür kurumlarının göçmenlerin New York’a uyum sağlamalarını destekleyecek etkinliklerini desteklemek, •Göçmenlerle çalışan bireysel sanatçıları desteklemek.
İleri yaştaki bireylerin katılımcı, sanatçı ve çalışan olmalarını desteklemek ve adil erişimlerini sağlamak	•İleri yaştaki bireylerle ilgili etkinlikleri devam ettirmek, •Kültürel etkinlikler ve kütüphaneler gibi yaştan bağımsız mekânlarda gerçekleştirilen etkinlikleri desteklemek, •İleri yaştaki yetişkinlere kapsayıcı deneyimler sunmak adına erişilebilir konaklama imkanları sağlayacak etkinlikleri yaratmak ve desteklemek, •Özel merkezler ve sağlık hizmetleri gibi ileri yaştaki bireyleri kapsayacak programlar oluşturmak, •Fiziksel zorluklar veya işitme, görme veya hafıza kaybı olanlar bireylere özel teknikler hakkında eğitim vermek.

• **Sosyal ve Ekonomik Etki**

CreateNYC’de karar alma sürecinden dışlanmış toplulukların katılacağı programların önceliklendirildiği belirtilmektedir. New York için hazırlanan “Sanat Projelerinin Sosyal Etkisi” raporunda kültürel faaliyetlerin şiddeti azaltma, obeziteyle savaş ve okuryazarlık durumu gibi önemli tıbbi ve sosyal faydalarından bahsedilmektedir [90]. Bu faydaları da kapsayacak şekilde oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.5’te özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.5 CreateNYC Sosyal ve ekonomik etki amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
New Yorklulara kaliteli iş imkânları sunmak adına kültür, sanat ve bilim alanlarını desteklemek	•Sanat ve bilim alanlarında kariyer yapmak isteyen öğrencilerin erişimini arttıracak fırsatlar yaratmak, •New York’taki çeşitli toplulukların ve temsil edilmeyen grupların mesleklerinde gelişmelerini desteklemek ve istihdamı arttırmak adına yeni programlar oluşturmak, •Bu alanda çalışanların ücretlerini iyileştirmek.

Çizelge 4.5 CreateNYC Sosyal ve ekonomik etki amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98] devamı

Hedefler	Stratejiler
Kültür, sanat ve bilim alanlarında New York'un tarihini merkeze almak	• Vakıflar, kurumlar ve bireylerden sanat, kültür ve bilime özel yatırım destekleri almak, • Yeme-içme servisi için gerekli ruhsatlar için ilgili kanunla ilişkili olan kamu paydaşları ile diyalogları sürdürmek, • Sanat galerileri, kitapçılar, tiyatrolar, sahne sanatları merkezleri, müzik mekânları ve bilim temelli kültürel organizasyonlar dâhil olmak üzere profesyonel sanat ve kültür organizasyonlarını desteklemek için diğer kültürel kurumlarla ortak çalışmalar gerçekleştirmek, • Kente veya diğer kuruluşlara ait müzeler, galeriler, tiyatrolar, gösteri sanatları merkezleri ve her semtteki kültürel merkezler için destekleri sürdürmek.
Kültür, sanat ve bilimi adil ve büyüyen bir kentin ana unsurları olarak görmek	• Sanatçıların ve kültür kurumlarının New York kenti mahallelerinin sağlığını ve refahını olumlu yönde etkilemelerini sağlamak.

• **(Maddi) Karşılanabilirlik**

CreateNYC'de tehdit altındaki kültürel mekânların korunması ve yaşama, çalışma ve sunum için oluşturulacak yeni mekânlarının farklı disiplinlerden sanatçılar ve kültürel kurumlar tarafından karşılanabilir olmasının amaçlandığı belirtilmektedir. New Yorkluların tamamının ulaşabileceği yeni kültürel mekânların yaratılması öncelik olarak görülmektedir. Planda artan emlak piyasasının baskısı karşısında özellikle kültür alanında çalışan kişilerin desteklenmesi önemli görülmektedir. Karşılanabilirlik amacına dair oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.6'da özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.6 CreateNYC Karşılanabilirlik amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Uzun süre kullanılabilir çalışma mekânları sağlamak	• Toplumun ihtiyaçlarını ve önceliklerini daha iyi yansıtmak adına yeni kültürel tesislerin yapımı için yerel halkla görüşmeler gerçekleştirmek,

Çizelge 4.6 CreateNYC Karşılabilirlik amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

devamı

Hedefler	Stratejiler
Uzun süre kullanılabilir çalışma mekânları sağlamak (devamı)	• Kamuya ait mekânlarda sanatçıların karşılayabileceği çalışma alanları ve tesisler kurulabilmesi için kültür kuruluşları ve özel sektörle görüşmeler gerçekleştirmek, • “Sanatçılar İçin Karşılabilir Taşınmazlar” girişiminin desteğiyle uygun fiyatlı ve uzun süre kullanılabilecek sanatçı (ve kültür sektörü çalışanı) çalışma alanları geliştirmek, • Sanatçılar, kültür sektörü çalışanları ve kuruluşlar için kamuya ait mekânların listesini güncellemek ve düzenli paylaşmak, • Kent çapında uygun fiyatlı yaşam ve çalışma alanlarını geliştirmek ve korumak için yeni modellerin geliştirilmesini desteklemek ve bunun için ortaklıklar kurmak, • Kültürel toplulukların ve sanatçıların kütüphaneler, parklar, meydanlar, caddeler, okullar gibi kamuya ait mekânlarda çalışma, performans ve sergilerini arttırmak.
Sanatçılar ve kültür çalışanlarının mevcuttaki veya yeni uygun fiyatlı konutlara erişimini sağlamak	• Sanatçılar için uygun fiyatlı konut yapımını arttırmak ve yapılan konutların tanıtımını sağlamak, • Uygun fiyatlı konutlar için geleneksel olmayan gelirlerin nasıl daha iyi belgelendirileceğine dair değişken gelirlere sahip sanatçılar ve diğer serbest çalışanlar için rehberlik ve eğitim sağlamak.
Sanatçı, kültür çalışanları, sanat, kültür ve bilim kuruluşlarının uzun vadeli sürdürülebilirliğini desteklemek	• Sermaye finansmanı isteyen kültürel kuruluşlara Belediye Kültür Birimi tarafından gayrimenkul hazırlığı eğitimi ve proje yönetimi desteği sağlamak, • Kuruluşların malzemeleri toplu alımını kolaylaştırmak için kaynak havuzu oluşturmak.

• Mahalli Karakter

CreateNYC’de mahalle karakterini desteklemenin toplulukları geliştirmeye teşvik ettiği belirtilmektedir. Mahalli karakter amacına dair oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.7’de özetlenmektedir [98].

Çizelge 4.7 CreateNYC Mahalli karakter amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Tüm mahalleler ve semtlerdeki sanat, kültür ve bilim programlarını desteklemek	•Kültürel katılım hakkında daha kapsamlı bilgi toplamak ve her etkinliğe adil destek sağlamak, •Yerel sanatçı meclislerinin kültür etkinliklerinde daha etkin rol oynamalarını sağlamak, bireysel sanatçılara ihtiyaç duydukları fon ve teknik desteği vermek.
Yerel sanat ve kültürel öğeleri tanıtmak ve farkındalık yaratmak	•Tüm semtlerdeki kültürel programların ve yerel değerlerin tanıtılması için çalışmalar gerçekleştirmek, •Tüm semtlerdeki kültürel gelişimi desteklemek adına paydaşlarla ortaklıklar gerçekleştirmek.
Yerel toplulukların ve kültürlerin gelişimini yerelde desteklemek	•İhtiyaç duyulan mahallelere ilgili programlarla destek sağlamak, •Düşük gelirli mahalleler ve heterojen topluluklar için sanat ve kültür çalışmalarını desteklemek adına özel sektörü teşvik etmek.
Mevcut kültürel altyapıyı koruma ve güçlendirmek	•Yerel sanatları ve kültürel kuruluşları mekânsal planlama süreçlerine dahil etmek, •Yerel kimlikleri güçlendiren kentsel tasarım projelerini desteklemek.

• Sanat, Kültür ve Bilim Eğitimi

Kültürel planlarda sanat eğitiminin süresi, niteliği, çeşitliliği ve herkes tarafından karşılanabilmesi hedeflenmektedir. CreateNYC’de tüm New Yorklular için okulda verilen eğitimin ötesinde sanat, kültür ve bilim eğitimine erişim fırsatının desteklendiği belirtilmektedir. Sanat, kültür ve bilim eğitimi amacına dair oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.8’de özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.8 CreateNYC Sanat, kültür ve bilim eğitimi amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Kapsamlı kültürel etkinliklere katılımı arttırmak	•Yeterli hizmet almayan toplulukların sanat eğitimi almasını sağlayacak programları desteklemek.

Çizelge 4.8 CreateNYC Sanat, kültür ve bilim eğitimi amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98] devamı

Hedefler	Stratejiler
Kültür, sanat ve bilim kuruluşlarının kentin mevcut kaynaklarına ulaşımını desteklemek ve kaynakları çeşitlendirmek	•Okul saatlerinde ve sonrasında kaliteli sanat, kültür ve fen eğitimi için kurumlar arasında koordinasyon sağlamak, •Tüm kuruluşların ve okulların “Materials for the Arts (MFTA)”⁹a erişimini sağlamak.
Öğrenciler, ileri yaştaki yetişkinler ve aileleri için kapsayıcı ve kültürel açıdan duyarlı programlara erişimi arttırmak	•Sanat eğitimcileri, okul yöneticileri ve öğretmenlerle kültür ve sanata yaklaşımı içeren eğitim programları oluşturmak, •New York’un kültürel çeşitliliğini incelemek adına saha gezileri düzenlenmesi için kurumlar arasında iletişimi desteklemek, •Eğitimci, yönetici ve sanat eğitimcilerine sanatın diğer konularla kaliteli bütünleşmesi adına modeller sunmak, •Okul sonrası ücretsiz kültür sanat etkinliklerini arttırmak, •Kültürel kuruluşlarla ortaklaşa öğretmenlere ve yöneticilere yönelik eğitimler düzenlemek, •İleri yaştaki sanatçıların sanat eğitimi vermelerini desteklemek.
Devlet okullarındaki her çocuk için yüksek kaliteli ve çeşitlilik içeren sanat, kültür ve fen eğitimi güçlendirmek ve desteklemek	•Sanat ve bilim eğitiminin mevcut eğitim sistemiyle bütünleşmesini sürdürmek, •Farklı öğrenci gruplarının ihtiyaçlarına uygun biçimde sanat eğitimi vermek, •Kültür kurumları tarafından okullarda ders dışı sanat eğitimleri verilmesini desteklemek.

• Kamusal Alanda Kültür ve Sanat

Planda kamusal alanların demokrasi için hayati önem taşımakta olduğu ve kent yaşamı için kritik öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Kamusal alanların rekreasyon, sosyal katılım, sanatsal uygulama, kültürel ifade ve siyasi eylemler için ortak payda olarak

⁹ MFTA; okullara ve kar amacı gütmeyen sanat kurumlarına bireylerden ve şirketlerden topladığı kullanılmayan malzemeleri sanat çalışmalarında kullanılması adına hibe eden New York Belediyesi’ne bağlı bir kuruluştur [166].

görülmesi sebebiyle, CreateNYC’de sanatçıların kamusal alanda çalışabilmeleri için fırsatların desteklendiği söylenmektedir. Kamusal alanın birey, topluluklar ve kültürler için kapsayıcı kalmasının gerekliliği kabul edilerek ve topluluklara özel programların gerçekleştirilmesinin önündeki engellerin azaltılmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Bu kapsamda oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.9’da özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.9 CreateNYC Kamusal alanda kültür ve sanat amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Kamusal alanda çalışan sanatçı ve kuruluşlar için fırsatlar sunmak	•Kamusal alanda sanat ve kültürel programlar için izin süreçlerini kolaylaştırmak, •Kamusal alanda ve/veya şehir yönetiminde sanatçı tarafından yönetilen ve sanatçı tarafından başlatılan projeler için mekanizmalar oluşturmak, •Kamusal alanda çalışan sanatçılar için kaynaklara erişim rehberi oluşturmak, •Sanat İçin Yüzde Programı’na desteği arttırmak.
Yaratıcı ifade ve topluluklar arası bağ kurabilmek için hayati olan kamusal alanların gelişimini desteklemek	•Meydanlarda, parklarda ve kamusal bahçelerde özellikle temsil edilmeyen gruplara odaklanan çeşitli programları desteklemek.

• Kurumlar Arası Koordinasyon

Planda sanatın finansmanı ve kültürel ortaklıklar birçok kuruluş için hayati önemde görüldüğü belirtilmektedir. Örneğin New York’ta kamusal alanda yapılacak kültürel etkinlikler (enstalasyon, festival, performans vb.) için Park ve Bahçeler Dairesi, Ulaştırma Dairesi ve Sokak Etkinliklerine İzin Birimi gibi farklı birimlerin ortak çalışması gerektiği aktarılmıştır. CreateNYC ile kamu kurumları arasındaki sanat ve kültürel koordinasyonun kurulması ve sanat ve kültürü kent yaşamı ile bütünleştirme fırsatlarının genişletilmesi amaçları kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.10’da özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.10 CreateNYC Kurumlar arası koordinasyon amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Birimler arası iletişimi desteklemek	•Sanatçılar ve kültürel organizasyonlara kent yönetimine dair kanunlar, yönetmelikler ve izinler hakkında bilgi vermek, •Kamuya ait arazilerdeki karma kullanım projelere uygun fiyat, kültürel tesisler ve sanatsal tasarım gerekliliklerini uygulamak, •Kültürel kuruluşlar, sanatçılar ve kamu kurumlarının iş birliğini kolaylaştırmak, yaklaşan fırsatlar hakkında bilgi paylaşmak için buluşmalar ve tanışma toplantıları gerçekleştirmek, •Sanatçılar da dâhil olmak üzere kültür topluluklarının ihtiyaçlarının toplum ve ekonomik kalkınma ve planlama süreçlerinde dikkate alınmasını sağlamak için diğer birimlerle ortaklıklar geliştirmek.
Birimler ve kurumlar arası iş birliklerini güçlendirmek	•Resmî kurumlar arasında kültürü desteklemek için koordinasyonu sağlamak, •Mevcut bilgi sistemleri aracılığıyla kültürel fon olanaklarını ve programlarını paylaşmak.

- **Sağlıklı Bir Kültür Sektörü**

Planda New York'un meydanda enstrüman çalan müzisyenden, mahalle bahçesinde yetişen bitkilerden yaptığı geleneksel yemekleri güncel yorumla suna şefe ve stüdyosu bir berber dükkânı kadar kalabalık olan görsel sanatçıya kadar birçok disiplinden sanatçıya ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. CreateNYC'de gelişen bir sanat ortamında, sektördeki tüm katılımcıların çalışmalarında başarılı olmaları için gereken kaynaklara sahip olmaları gerektiği savunulmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.11'de özetlenmiştir [98].

Çizelge 4.11 CreateNYC Sağlıklı bir kültür sektörü amacı için oluşturulan hedef ve stratejiler [98]

Hedefler	Stratejiler
Yerel sanatçılar ve sanat, kültür ve bilim çalışanları için istihdam fırsatları yaratmak	•Hibelerle sanatçıları desteklemek, •Sanatçıların ve kültür sektörü çalışanlarının ihtiyaç duydukları aylık tutarı belirlemek, •Sanatçılar ve kültür sektörü çalışanlarına finansal yönetim desteği sağlamak.
Sanat, kültür ve bilim kuruluşlarına kaynak sağlamak	•Kültür Hizmetleri Birimi'nin hibe programlarını güncellemek, •Hibe başvuru süreçlerini kolaylaştırmak, •Hibe kuruluşlarını desteklemek.
Dayanışma ve iş birliğini desteklemek	•Geniş kapsamlı kültür ve sanat etkinliklerinin tanıtımı için ortaklarla iş birliği yapmak, •Paylaşılan yönetim araçları, ortak çalışma alanları ve kültürel organizasyonlar, sanatçı ağları ve bireysel sanatçılar için (yönetim kurulu üyeleri de dâhil olmak üzere) iş birliğine dayalı organizasyonel modeller ve ortaklıklar geliştirmek, •Topluluk temelli ağların iletişimini ve etkinliklerin koordinasyonu sağlamak, •Kamu kurumlarıyla iş birliği yaparak kendin yap çalışmaları, sanatçı odaklı çalışmalar ve alternatif sanat alanları için güvenli ve açık mekânlar oluşturmak, •Kâr amacı güden veya gütmeyen, yaratıcı ve kültürel sektörlerle ortak çalışmalar gerçekleştirmek.

New York Kenti Kültürel Planı (*CreateNYC*) incelendiğinde tarih hatırlatıcılığı, kültürel miras olma özelliği, ekonomi ve turizme katkısı, toplumsal katılımı ve kaynaşmayı desteklemesi, mekânsal dönüşümde araç olarak kullanımı, kent estetiği ve kimliğini beslemesinde kültür ve sanat önemli görülmektedir. Yaratıcılığın desteklenmesi ve eğitime katkı sağlanmasında kültür planı araç olarak görülmüş ve bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Planda sanat eserlerinin bakım ve onarımı için New York Kent Belediyesi Kültür İlişkileri Dairesi, kent konseyi, görevlendirmeler ve özel sektör ortaklıkları öngörülmektedir.

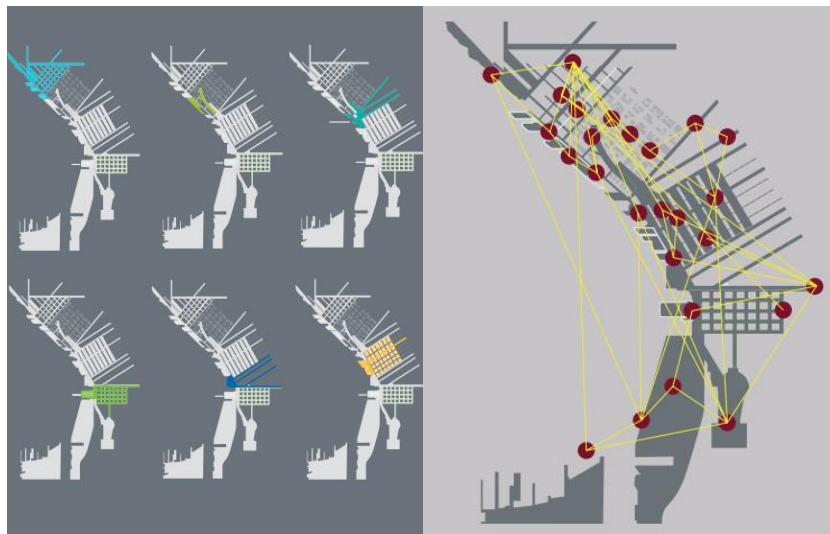
Planda gerekli bütçenin kamu kaynakları (sanat için pay ve diğer finansman yöntemleri) ve özel sektör desteğiyle sağlanacağı belirtilmektedir [98].

4.3.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı (2012)

Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington eyaletinde bulunan Seattle kuzeybatı Pasifik'in en büyük kentidir. 1851 yılında kurulmuştur. Kent finans ve ticaret merkezi olmanın yanında kültürel etkinlikleri ve kamusal sanat çalışmalarıyla da bilinmektedir. Metropolen alan nüfusu olan 704,352 ile Amerika Birleşik Devletleri'nin en büyük on kentinden biridir. Kuzeybatı Pasifik'in en yüksek çeşitliliğe sahip nüfus yapısı Seattle'da bulunmaktadır, bu durum kentin çok kültürlü yapısının oluşmasını sağlamıştır [125].

4.3.2.1 Planlama Süreci

Seattle Su Kıyısı Sanat Planı kentin önemli limanları arasında olan Seattle Limanı ve çevresinin yeniden kullanıma kazandırılması amacıyla hazırlanmıştır. Planda Seattle kent merkezi su kıyısının sanat için çok yönlü bir potansiyel barındırdığı belirtilmektedir. Uzun süre sanayiye ev sahipliği yapan, ancak âtıl durumda kalan kıyının kamusal sanatla hareketli, üretken ve suyla buluşmayı sağlayacak bir mekâna dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda 2012 yılında Merkez Kıyı Komitesi için Creative Time, James Corner ve SHoP Architects tarafından "Seattle Su Kıyısı Sanat Planı" hazırlanmıştır [126].

Şekil 4.1 Seattle Su Kıyısı Sanat Planına ait hazırlanan mekânsal karşılıklar ve ilişkiler haritaları [126].

Şekil 4.1’de planda hazırlanan mekânsal ilişki görselleri görülmektedir. Seattle kent merkezi su kıyısının ayrıntılı mekânsal analizinde mekânın karakterinin ve kimliğinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesinin tasarım ve sanat ortaklığıyla gerçekleşebileceği kabul edilmiştir. Sanatçıların, halkın ve uzmanların bir araya gelerek, birlikte çalışmalarına imkân sağlayacak bir planın yapılması hedeflenmiştir. Plan, kent merkezinin Elliott Körfezi’yle fiziksel ilişkisinin kurulması adına çeşitli temalar doğrultusunda hazırlanmıştır [126].

4.3.2.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı

Seattle Su Kıyısı Sanat Planı dört ana tema çerçevesinde kurgulanmıştır. Bunlar “ekoloji, ekonomi ve topluluk”, “çalışan bir kıyı”, “kültürel fikir üretim alanı” ve “kaynak olarak mekân” dır:

- *Ekoloji, ekonomi ve topluluk* temasında kıyıda yapılacak kamusal sanat projesiyle limanda bulunan dalgakıranın yarattığı ekolojik zararın giderilmesi ve kentin suyla yeniden bütünleştirilmesi, su kıyısının günümüzdeki formuna katkıda bulunan ticaret, gıda üretimi ve maden faaliyetlerinin süregelen etkilerinin sanatla dönüştürülmesi, mevcuttaki viyadük sebebiyle erişimin zorlaşması sonucu kentlilerden ayrılan alanın yeniden kullanıma kazandırılması, kıyının anlamı ve tarihinin araştırılmasında yeni bir pencere açması hedeflenmektedir [126].
- *Çalışan bir kıyı* temasında geçmişte bir üretim alanı olan Seattle Limanı’nın önceki kimliğini belirleyen denizciler, mühendisler, kaptanlar, tedarikçiler ve liman işçilerine güncel kimliğini belirleyecek bilim insanları, şehir plancılar ve sanatçıların katılmasıyla kıyıdaki kültürel tarihin yansıtılması ve yaşatılması hedeflenmektedir [126].
- *Kültürel fikir üretme alanı* temasında Seattle Limanı’nın katmanlı bir geçmişi ve sahip olduğu kıyı peyzajları kültürel fikir üretme alanı olarak değerlendirilmiştir. Dalgakıranın yarattığı çevresel sorunların incelendiği ve çözümler arandığı, viyadüğün kaldırılmasıyla kentle bağların yeniden şekillendiği, yeni fikirlerin üretildiği ve test edildiği, projelerin geliştirildiği bir mekân olarak kullanımı hedeflenmektedir. Su kıyısının bir düşünce kuruluşu olarak hayal edilmesinin sanat,

tasarım, kullanım ve kamusal deneyime yeni bir boyut katacağı öngörülmektedir [126].

- *Kaynak olarak mekân* temasıyla ise viyadüğün kaldırılmasıyla yaşanacak mekânsal dönüşümle ve gerçekleştirilecek sanat projeleriyle kent peyzajının değiştirilmesi, mekâna yeni kullanımlar ve anlamlar kazandırılması hedeflenmektedir [126].

Uygulama aşamasında kamusal sanat planı dört coğrafik tema üzerinde ilerlemektedir:

- *360 Derece Kent* teması ticaret, kültürel etki ve ekonomik kalkınmayı içerecek şekilde oluşturulmuştur. Kentin dışa açılan kapısı konumuyla liman deniz yoluyla erişilen tüm öğelerle kentin değişimini tetiklemektedir. Seattle kıyılarının kamusal sanat projeleriyle yeniden yorumlanması mekânın kullanımına olanak sunmaktadır. Mevcut dalgakıran, iskeleler ve yolların yapılacak peyzaj tasarımına dâhil edilmesiyle yeni kullanımlara ve anlamlara sahip olması hedeflenmektedir [126].
- *Mekânların birleştirilmesi (Takımyıldız Projesi)* temasında kıyı tasarımının sanat projeleriyle beraber düşünülmesi teşvik edilmektedir. Bu tema çerçevesinde dalgakıranın sanatsal çalışmaların bir parçası olarak değerlendirilmesi, konum, işlev ve önemi bakımından anlatı ve deneyim mekânı olması öngörülmektedir. Plan doğrultusunda kentlilerin su kıyısına yönlendirilmesi ve burada yapılacak kültürel etkinliklerle mekânla yeniden bağ kurulması amaçlanmaktadır. Denizcilerin takımyıldızlar sayesinde yön bulmaları metaforu doğrultusunda mekâna ait tartışmalar, sanatsal etkinlikler yoluyla geliştirilen düşünceler ve bireysel anlatılar bir yolculuk olarak görülmekte, bu anlatıların belgelendirmesi ve kaydedilmesi amaçlanmaktadır. Sanat eserleri yoluyla kıyı ve hinterlandının iletişim kurması hedeflenen projede, mekânın her duyuyla algılanması için uzun vadede sanatçılar tarafından kurgulanmış deneysel sesli anlatım turları, geçici projeler ve performanslar planlandığı belirtilmektedir [126].
- *Seyr-ü Sefer ve yön bulma* teması mekânın geçmişine hatırlatmada bulunan bir yaklaşım olarak bilinirliği ve gezinti yollarında yönlendirme sistemlerini içermektedir. Su kıyısında yön bulma sürecinin mekânın tasarım, sentez, işaret ve gelişmeye müsait anlatılar sunması beklenmektedir. Planda gezinti rotalarının takımyıldız teması çerçevesinde oluşturulacağı; mevcut ve yeni, geçici ve kalıcı sanat

eserlerine erişimi içereceği belirtilmektedir. Bu rotalar kentin diğer kısımlarının kıyıyla birleştirilmesinde bir fırsat olarak değerlendirilmektedir ve sanat eserleriyle ilişkileri pekiştireceği öngörülmektedir. Oluşturulması hedeflenen yol ağı sisteminin basit biçimiyle dahi dijital ortamlarda paylaşılmasıyla ziyaretçilerin de faydalanması, yön bulma esnasında kenti keşfetmeleri hedeflenmektedir [126].

- Su kıyısının haritalandırılması mekânın coğrafik temasıyla ilişkili olarak *haritalama*'nın kavramsal bir araç olarak ele alınacağı belirtilmektedir. Süreç sanatçılar ve tasarımcılar için farklı anlamlar ve önem taşıyacağından ilk etapta mekânın tarihine ve belleğine iz bırakmış, birbirleriyle ilişkili mekânlara yönelik çalışmalar hedeflenmektedir.

Belirtilen temalar için belirlenen alanlar Pioneer Meydanı, Tarihi İskele, Union Caddesi kıyısı, Akvaryum Meydanı, 62-63 nolu iskeleler, Overlook Walk, Belltown Kayalığı ve doğu-batı ana aksıdır. Çizelge 4.12'de temalar dahilinde Seattle Su Kıyısı Sanat Planı için geliştirilen stratejiler ve mekânsal karşılıkları gösterilmiştir [126].

Çizelge 4.12'de özetlenen stratejik hedefler dışında mevcutta devam eden kamusal sanat programlarının (konuşmalar, konferanslar, sanatçı oturum programları ve topluluk sanat çalışmaları) arttırılması planlanmaktadır [126].

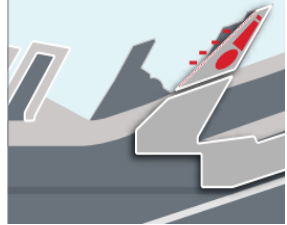
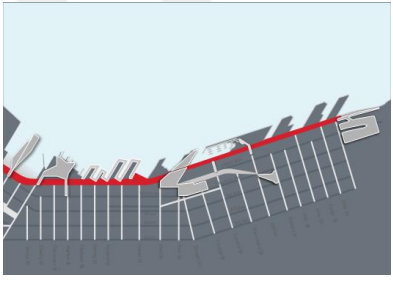
Planın yönetiminin Seattle Belediyesi Sanat ve Kültür İşleri Dairesi tarafından yürütülmesi, finansmanının ise sanat için pay uygulamasıyla gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Tahmini bütçeler 62-63 nolu iskeleler için 750,000–1,25 milyon dolar, Overlook Walk projesi için yıllık 30,000-50,000 dolardır. Gezinti yolu ve dalgakıran için tahmini bütçe projeler hazırlandıktan sonra belirleneceği belirtilmektedir [126].

Talepler doğrultusunda ve temalara bağlı kalınması koşulu ile stratejik hedeflere yeni projeler eklenebilirliği planın esnekliğinin görülmesi açısından önemlidir. Plan dâhilinde sanat kuruluşları yerel, ulusal ve uluslararası ortaklıklar kurarak etkinlikler gerçekleştirmede, yayınlar yapmada ve proje geliştirmede serbest bırakılmışlardır [126].

Planda ayrıntılı mekânsal karşılıklar ve belirli projeler belirlenmiş olmasına rağmen halkla doğrudan temas sürecinden ayrıntılı bahsedilmemektedir. Alanın ön incelemesi fiziksel olarak yapılmış ancak proje alanının sosyal, demografik ve ekonomik yapısına değinilmemiştir. Bu anlamıyla paydaş analizinde eksiklikler tespit edilmiştir [126].

Çizelge 4.12 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler ve mekânsal karşılıkları

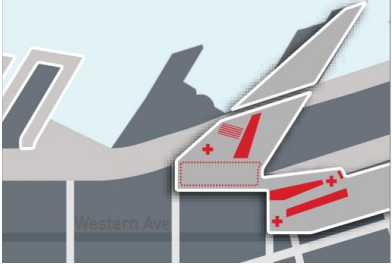
[126]

Mekân	Stratejiler	Plan Görseli
62-63 nolu iskeleler; tarihi endüstriyel kıyı bölgesinde bulunan alan müzikal performanslara, etkinliklere ve sanat çalışmalarına ev sahipliği yapmıştır.	Peyzaja hâkimiyeti ve silüetle ilişkisi bakımından sanatsal etkinliklerde mekânı aktif kullanmak.	
Körfez boyunca devam eden yaklaşık 4 km gezinti yolu; topografyası, yamaçları, istinat duvarları, basamak ve teraslarla kıyıda farklı bir desen yaratmıştır. Dalgakıran ise sanatçıların kavramsal çalışmaları için fırsatlar sunmaktadır.	•Yol boyunca peyzaja bitkisel müdahaleler, kent mobilyalarında sanatsal tercihlerle mekânı zenginleştirmek, •Dalgakıranda tasarımcılar ve sanatçıların ortak çalışmalarıyla mekânın ekolojisi ve tarihiyle ilişkili çalışmalar yapmak.	
Viyadük; su kıyısının kamu kullanımına açılması için viyadüğün yıkılması öncelikli görülmektedir.	Viyadük kalıntılarının kullanımı için açık çağrı yapmak ve oluşturulacak diyalog ortamında karar vermek.	

Şekil 4.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler plan görselleri [126]

Çizelge 4.12 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler ve mekânsal karşılıkları

[126] devamı

Mekân	Stratejiler	Plan Görseli
Overlook Walk; kent merkezi ve sahilin kesişiminde bulunan alan çocuk oyun alanı, kamu bahçesi ve diğer kamusal kullanımlar için değerlendirilecektir.	•Oyun alanı için çocukların hayal gücünü canlandırması adına peyzaj mimarları ve sanatçıların ortak çalışmalarını içeren kamusal sanat çalışmaları yapmak ve uygulama projesini tüm paydaşların dâhil olduğu diyalog ortamında seçmek, •Kamu bahçesi için her mevsim farklı konseptte çalışılması veya sanatçı odaklı bahçe projeleri kapsamında bahçecilik ve gıda üretimi gerçekleştirmek, peyzaj düzenlemeleri yapmak, gıda güvenliği ve politikaları, habitat sorunları ve peyzaj reformu konularında tartışma ortamı oluşturmak.	

Şekil 4.2 Seattle Su Kıyısı Sanat Planı tematik stratejiler plan görselleri [126] devamı

4.3.3 Manchester Kültürel Strateji Planı

Manchester İngiltere'nin kuzeybatısında bulunan, 503,127 nüfusuyla Birleşik Krallık'ın merkez nüfus büyüklüğüyle altıncı, metropoliten alan nüfusu (2,682,528) ile ikinci büyük kentidir. Kentin ismini Keltçeden veya Antik Roma'dan aldığı düşünülmektedir. Pamuk üretimiyle 18. yüzyılda hızla büyüyen kent, Sanayi Devrimi sonrasında makine üretim ve kimya endüstrisinin gelişmesi sebebiyle büyük oranda göç almış, endüstrileşmenin kent ve insanlar üzerindeki dramatik etkileri ilk olarak Manchester'da görülmüştür. Friedrich Engels "İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu" kitabını Manchester'da yaşadığı ve gözlemlediği dönemi göz önünde bulundurarak yazmıştır. 1850'lerden sonra pamuk ticaretinin azalmasıyla kent ticaret ve finans merkezi olmuştur. Bu dönemde kentin ekonomik gelişimin yanı sıra mimarlık, mühendislik, bilimsel çalışmalar, kültür ve sosyal

etkinlikler alanlarında da başarılı çalışmalar yapılmıştır. Kentin hızlı büyümesi İngiltere'nin sanayisizleşme sürecinde tersine dönmüş, kent düşük doğum oranları ve göçler sebebiyle nüfusunun büyük kısmını yitirmiştir. 1995'te İrlanda Kurtuluş Örgütü'nün kent merkezine yapmış olduğu saldırı sonrasında kent merkezi kentsel yenileme sürecine dâhil edilmiştir [127].

4.3.3.1 Planlama Süreci

Manchester Kültürel Strateji Planı'nın Manchester kent yönetimi ile Cultural Ambition¹⁰ grubu tarafından temsil edilen stratejik ortaklardan kurulan bir kültürel birliktelik tarafından yürütülmesi planlanmıştır. Planın izleme komitesinin bileşenleri kent konseyi, ekonomik gelişimde Yeni Ekonomi Komisyonu, eğitim ve becerilerde Manchester Üniversitesi, bölgesel kültür konseyinde İngiltere Sanat Konseyi, Cornerhouse¹¹, turizm ve pazarlamada Marketing Manchester ve tüm izleyicileri içermektedir. Kentin kültürel strateji planına dair çalışmalar 2002 yılında başlamıştır [128].

Manchester Uluslararası Festivali ve gerçekleştirilen çalışmalarla kültür altyapısının modernizasyonu ile dönüşümü başlatılmıştır. Canlı, yüksek potansiyele sahip, yaratıcı ekonomi sektörüne sahip olunmasının, özgün ve modern kent olarak tanımlanan bir Manchester markasının oluşturulmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. [128].

4.3.3.2 Manchester Kültürel Strateji Planı (2010)

Manchester'ın Metropoliten Alan Stratejisi'nde *“yaratıcılık, kültür, spor ve ticaret alanlarında birinci sınıf bir bilgi bankası olarak Avrupa'nın önde gelen kentlerinden olmaya devam etmek”* vizyonunu içerdiği aktarılmaktadır. Metropoliten alan strateji planıyla ilişkili hazırlanan Manchester Kültürel Strateji Planı'nın vizyonu ise *“yaşayan veya şehri ziyaret eden herkese eşsiz deneyimler sunan, dünya standartlarında bir kültür kenti olmak”* ve *“yaşayanların sahip oldukları yetenek, fikirler ve deneyimlerle bölgenin öncü kenti olmak”* olarak belirtilmiştir.

Manchester Kültürel Strateji Planı'nın amaçları yenilikçi ve ayırt edilebilir kültürel sektörlerle mekân hissi yaratmak, kentin mevcut kültür varlıklarının ayırt edicilik adına

¹⁰ Cultural Ambition Manchester'da kâr amacı gütmeyen bir kültür kurumudur [128].

¹¹ Cornerhouse Manchester'ın güncel görsel sanatlar ve bağımsız filmler uluslararası merkezidir [167].

kullanımlarını teşvik etmek ve kamu politikasında kültürün rolünü öncelikli kılmak olarak belirtilmiştir. Planda toplumların ve gençlerin spor etkinliklerine katılımı desteklenmiş, boş zaman etkinlikleri yaratılarak gençlerin kazanılması hedeflenmiştir [128].

Kültürel Strateji Planı'na ait hedef ve stratejiler temalar dahilinde belirlenmiştir. Bu temalar *kültürel ayırt edicilik, topluluklardan ilham almak, yaratıcı yatırım ve kültürel bağlantılardır* [128].

- **Kültürel Ayırt Edicilik**

Planda Manchester'ın yaratıcı kültürel yapısının kent kimliğini tanımlamada, kent sakinlerinin kentte yaşama arzusunu arttırmada ve toplumların bütünlüğünü sağlamada önemli bir öge olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Kültürel ayırt edicilik temasında süregelen kültürel ve yaratıcı dönüşümün sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlayacağı düşünülmektedir. Tema kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.13'te özetlenmiştir [128].

Çizelge 4.13 Manchester Kültürel Strateji Planı kültürel ayırt edicilik temasına ait hedef ve stratejiler [128]

Hedefler	Stratejiler
•Manchester'a yapılacak kültürel stratejik sermaye yatırımlarıyla dünya şehirleri arasına girmek, •Uygun kültürel etkinliklerle uluslararası düzeyde ayırt edicilik kazanmak, •Manchester'ı yepyeni bir kültür şehri olarak tanıtmak, •Kültür kuruluşlarının topluma katkılarının artırılarak katılımcı ve duyarlı ortaklar haline getirmek.	•Manchester Uluslararası Festivali için belirlenen standartlara uyan ve kentin yıllık programına değer katan yeni komisyonlar oluşturmak, •Yetenekli bireylerin belirlenmesiyle kültür liderleri yetiştirmek, •Sürdürülebilir değişimi teşvik eden işbirlikçi ve kurumlarla etkileşimler kurmak, •Yeni fikirler ve bakış açıları geliştirmek, •Gelecek neslin yeteneğini bulabileceği ve ifade edebileceği kültürel yapının temellerini atmak, •Yeniliklerin kesişiminde bulunan iş ve kültür sektörleri arasında ilişkiler kurmak, •Yetenek geliştirme, aktif katılım ve öğrenme gibi kamu yararını arttıracak kültürel stratejik yatırımları arttırmak.

- **Topluluklardan İlham Almak**

Planda Manchester’ın uzun süredir farklı geleneklerin, ırkların ve yaşam tarzlarının güçlü etkileriyle şekillenen farklı bir kent olduğu belirtilmektedir. Kültürel planda bulunan topluluklardan ilham almak temasında her yaşa ve geleneğe ait kişilerin bireysel ya da mahalleleri/toplulukları aracılığıyla kültürel etkinliklere katılımları amaçlamaktadır. Tema kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.14’te özetlenmiştir [128]:

Çizelge 4.14 Manchester Kültürel Strateji Planı topluluklardan ilham almak temasına ait hedef ve stratejiler [128]

Hedefler	Stratejiler
•Her yaştan ve gelenekten bireylerin kültürel etkinliklere katılımlarını sağlamak.	•Kültür etkinlikleriyle kamu hizmetlerine katkı sağlamak ve aktif katılım yoluyla gençlerin istek, beceri ve başarılarını geliştirmek, •Toplumsal uyum, mekân algısı, beceri, benlik saygısı, ruh sağlığı ve refahı sağlamak,
	•Gelecekteki işgücü için yaratıcılığın ve iletişim becerilerini oluşturmak, •Mekân ve refah duygusu yaratmada kültürün katkısı hakkındaki bilinci arttırmak, •Yerel kaynakların katkısıyla kültürel etkinliklerle canlı bir kent yaratmak

- **Yaratıcı Yatırım**

Planda 2000’lerde yaratıcılık, yeni medya araçları ve dijital sektörlerde gerçekleşen gelişmeler ışığında Manchester Bağımsız Ekonomi İncelemesi’nin kentin yaratıcı ekonomisini bölgenin gelecekteki ekonomik başarının temel taşı olarak gördüğü belirtilmektedir. Kültürel planın katkısıyla Manchester bölge ekonomisinde yenilik ve büyüme adına bir katalizör olma potansiyelinin artacağı öngörülmektedir [128].

Kültürel planda geliştirilen yaratıcı yatırım temasında yaratıcı ve dijital içeriklerin küresel tedarikçiler için değerli bir meta haline getirilmesi, yaratıcı sektörlerin diğer endüstrilerle ilişkilerinin geliştirilmesi ve Manchester’ın yaratıcı yetenekler için cazibe merkezi olmasının desteklenmesi amaçlanmaktadır. Tema kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.15’te özetlenmiştir [128]:

Çizelge 4.15 Manchester Kültürel Strateji Planı yaratıcı yatırım temasına ait hedef ve stratejiler [128]

Hedefler	Stratejiler
•Ticari performans ve kentin yaratıcı ekonomisinde uluslararası bir dönüşüm gerçekleştirmek,	•Dijital ve yaratıcı içeriklerin değerlendirilmesi için “Dijital İçerik Zirvesi” gerçekleştirilerek küresel vizyonu geliştirmek ve yatırım önceliklerini belirlemek, •Dijital Endüstri Merkezi kurulumu için fizibilite çalışmaları yapmak,
•Yaratıcı ekonomilerin doğrudan katkısını görmek (üç ile beş yıl arasında) •Dijital içerik ve ilgili teknolojik yeniliklerle dünyada tanınırlık kazanmak, •Beş yıllık süreçte yaratıcı ekonomiyle uluslararası ilişkileri arttırmak.	•Yeni dijital içerik oluşturma süreçleriyle etkinliklerin, kültür festivallerinin ve toplum projelerinin duyurulması için yaratıcı içerik politikası geliştirmek, •Üniversitelerle ortaklıklar kurarak kentin yaratıcı girişimcileriyle üniversite öğrencilerini buluşturacak etkinlikler gerçekleştirmek.

• Kültürel Bağlantılar

Kültürel planda geliştirilen kültürel bağlantılar temasında geçmişi ve bugünüyle mekânları, insanları, kültürü ve başarılarıyla kentin sahip olduğu çeşitliliğin katkısını en üst seviyeye getirmek, tarihini zenginleştirecek kaynakları araştırmak, kolayca anlaşılan bir kültür kentine sahip olmak ve kamusal alanların bütün halde iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Tema kapsamında oluşturulan hedef ve stratejiler Çizelge 4.16’da özetlenmiştir [128]:

Çizelge 4.16 Manchester Kültürel Strateji Planı kültürel bağlantılar temasına ait hedef ve stratejiler [128]

Hedefler	Stratejiler
• Kentin kültür yaşamını ve kullanıcı deneyimini zenginleştiren akıllı kamusal alanlar oluşturmak, • Güncel kaynakların ve mirasın sergilendiği, kaynaklarını benimseyen bir kent yaratmak.	• Turizm ve pazarlama ajansları ile kentteki kültür kurumları arasında daha fazla iş birliği kurmak, • Sanatçılarla Manchester'ın hikayesini dijital olarak anlatılması için ortak çalışmalar yürütmek, • Kamusal alana yaratıcı katkılar sunacak deneyim ve yeniliklerle farklılaşan festivaller, etkinlikler ve sergilerden oluşan bir programlar hazırlamak,
	• Kültür rotası oluşturarak kentin kültür varlıklarını ön plana çıkarmak, • Manchester'ın çağdaş yaratıcı başarısını ortaya koyacak "ziyaretçi yolları" projesini gerçekleştirmek.

2010 yılında yapılan Manchester Kültürel Strateji Planı incelendiğinde hazırlanan projeler ve hedefler için mekânsal karşılık önerilmediği görülmektedir. Ayrıca mekânsal proje önerileri de belirtilmemiştir. Kültürel planlamanın bir kaynağı ve bileşeni olarak kamusal sanatın estetik katkıları bir kenara bırakılarak toplum için oluşturduğu fayda odaklı olarak plan hazırlanmıştır. Planın paydaşları belli olmakla birlikte, paydaşlarla görüşmeler veya karar alma süreçlerine etkileri/katkıları plan metninde açıklanmamıştır [128].

Planda kültürel organizasyonların çoğunun geçen on yıllarda önemli sermaye ve gelir yatırımlarından yararlandığı belirtilmektedir. Bu yatırımların finansmanı Manchester Şehir Konseyi ile piyango fonu, sanat konseyi ve Kuzeybatı Bölgesel Kalkınma Ajansı gibi kurumlar arasındaki ortaklıklar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Genişleyen ortaklık yapısının kentteki kültür sektörünün sürdürülebilirliği adına önemli görülmesi sebebiyle ortaklıkların devamı planlanmaktadır [128].

4.3.3.3 Manchester Kültürel Strateji Planı 2016 Yılı Güncellemesi

2016 yılında Manchester Kültürel Strateji Planı için revizyon çalışması yapılmıştır. Yapılan güncellemede görülen önemli değişikliklerin halkın plana dâhil edilmesi ve sürecin takip edilmesine dair hedeflerin olduğu görülmektedir. Kentlilerin taleplerinden bağımsız yapılan çalışmaların başarı oranlarının düşük olduğu görülerek [129], planın oluşturulmasında başat aktörler arasına izleyicileri (mekânın kullanıcılarını) dâhil etmek önemli görülmüştür. Bu planda da yapılacak projeler ve mekânsal karşılıkları belirtilmemiştir. Bu revizyonda öncelikli hedefler ve stratejiler Çizelge 4.17’de özetlenen şekliyle güncellenmiştir [129].

Çizelge 4.17 Manchester Kültürel Strateji Planı 2016’da güncellenen hedefler ve stratejiler [129]

Öncelikli Hedefler	Stratejiler
Manchester’ın sadece yerel kaynaklarla yapılacak özgün çalışmalarla tanınmak.	•Kalite ölçüm kriterleri belirlemek kullanmak, •Sanat çalışmaları ve kültürel etkinliklerin kalitesi ve oluşturduğu farkındalığı ölçmek.
Manchester Metropoliten Alanı’nın sahip olduğu her alandaki çeşitliliği koruyarak arttırmak.	•Kültürel etkinliklerin mekânsal karşılıklarını içeren kent haritası oluşturmak, •Metropoliten alanın 2022 yılına kadar %20’si, 2026’da ise %40’ı ile kültürel çalışmalar hakkında görüşmeler gerçekleştirmek, •Elde edilen bilgiler ışığında kültürel strateji planının ilerici ve eşitlikçi bir kent yaratmada ve mekânsal bağlantılar kurmadaki etkisini ve önceliklerde geline durumla ilgili olarak süreci çeşitli programlarla izlemek.
Yaratıcı yetenek, beceri ve çeşitlilik bakımından daha kapsamlı bir kent olarak görülmek.	•Gelecek 5 yıllık finansman döngüsündeki yaratıcı eğitim ve istihdam fırsatlarının sayısındaki ve çeşitliliğindeki artış ve bunları üstlenen insanların çeşitliliğiyle kentin, sanatın hem üreticisi hem de tüketicisi olma konumunu geliştirmek, •Sanat mekânlarının arttırılması ve kültürel gelişim stratejileriyle Manchester’da daha fazla sanatçının yaşamasını ve çalışmasını sağlamak.

Çizelge 4.17 Manchester Kültürel Strateji Planı 2016’da güncellenen hedefler ve stratejiler [129]

Öncelikli Hedefler	Stratejiler
Yaratıcı yetenek, beceri ve çeşitlilik bakımından daha kapsamlı bir kent olarak görülmek (devamı)	•Sanatçıların kent ve bölge genelinde yaşama ve çalışmalarını inceleyen sürdürülebilir modeller oluşturmak, •Kültürel ortamın güçlenmesi yerel kuruluşlarla ortak çalışmalar gerçekleştirmek.

4.3.4 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı

Milton Keynes Londra’nın kuzey batısında, II. Dünya Savaşı sonrası Londra’nın nüfus yoğunluğunu azaltmak için yeni kent politikası doğrultusunda 1967’de kurulmuş bir kenttir. Erişilebilir kamusal sanat çalışmaları ve uluslararası festivali ile tanınmaktadır. 2015’te yapılan son sayımda nüfusu 261,750 olarak bildirilmiştir [130]. 2017’de 50. kuruluş yıldönümünü kutlayan kentin ilk kamusal sanat planı 2006’da yapılmıştır [131].

4.3.4.1 Planlama Süreci

Milton Keynes’de 2006 yılında hazırlanan ilk kamusal sanat strateji planında kentin kamusal sanat envanteri oluşturulmuş, GZFT¹² analizi yapılmış ve anket çalışmalarıyla halkın kamusal sanattan beklentileri belirlenmiştir. Anket sonucundan kamusal sanatın kentte olumlu bir imge olarak görüldüğü, iyi tasarlanmış mekânlar ve toplanma alanları oluşturulmasına katkı sağladığı, sanat ve tasarım öğrenmeye teşvik ettiği, huzur ve ilham verdiği, kent içi yön bulmada yardımcı olduğu çıkmıştır [131].

2014’te yayınlanan, 2017’de güncellenen Kamusal Sanat Strateji Planı, 2006’da yapılan planda belirlenen hedeflerin geliştirilmesi esasına dayalı olarak hazırlanmıştır. 2006’da yapılan kamusal sanat strateji planının “*kamusal sanatla sanatçıların vizyon, yaratıcılık ve yeteneklerinin birey ve mekânı bütünleştirmede değerlendirilmesi*” vizyonu devam ettirilmiş, öncelikli hedef olarak Milton Keynes’in 2023’e kadar dünya standartlarında bir

¹² GZFT (SWOT) Analizi, durum analizi sürecinde mevcut konumu göstermek adına güçlü yönleri ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri ortaya koymaya yarayan bir analiz yöntemidir. Analiz sürecinin öğelerinin baş harfleriyle isimlendirilmiştir.

kent olması belirlenmiştir. Planda sanatçılardan proje ortağı, danışman ve mekânın kullanıcısı olarak yerel yönetimin desteğiyle mekânları yorumlamaları ve halkın katılımını destekleyecek işler üretmeleri beklenmektedir [132].

4.3.4.2 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı

Kamusal sanat strateji planı üç tema çerçevesinde oluşturulmuştur. Bunlar *kimlik, fırsatlar ve onurlandırmadır*.

- **Kimlik**

İlk tema olan *kimlik* hem mekânları hem de toplumu kapsamaktadır. Çizelge 4.18’de tema kapsamındaki hedef ve stratejiler özetlenmiştir:

Çizelge 4.18 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı kimlik teması kapsamında hedef ve stratejiler [132].

Ana Tema	Tema	Hedefler	Stratejiler
Kimlik	Mekânın kimliği	•2023’te Milton Keynes’in Avrupa Kültür Başkenti olması, •Yeni ve deneysel sanat çalışmaları gerçekleştirmek, •Mevcut ve gelecekte yapılacak kamusal sanat eserlerinin bakımı ve korunması, •Kültürel altyapıyı geliştirmek ve kültürel mekânların turistik çekiciliğini sürdürmek.	•2017 yazında referans özellikli bir kent festivali gerçekleştirmek, •Avrupa Kültür Başkenti hedefi için halkın fikrini alacak etkinlikler gerçekleştirmek, •<i>Exbury Egg</i>¹³ kamusal sanat projesiyle ulusal basında Milton Keynes’in kentsel ve kırsal peyzajını tanıtmak,

¹³ *Exbury Egg* sanatçı Stephen Turner’ın kent plancıları ve mimarlarla gerçekleştirdiği, sanatın çevre sorunlarına yeni bakış açıları geliştirmede kullanılabilirliğini sorgulayan bir kamusal sanat projesidir. Beaulieu Nehri kenarında yumurta biçimli, dört tarafı kapalı tekne biçiminde, sanatçının doğayla empatisini arttırmak üzerine kurgulanmış bir yaşam alanı olan *Exbury Egg*, sonraki dönemlerde çeşitli kentlerde de sergilenmiştir [168].

Çizelge 4.18 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı kimlik teması kapsamında hedef ve stratejiler [132] devamı

Ana Tema	Tema	Hedefler	Stratejiler
Kimlik	<i>Mekânın kimliği (devamı)</i>		• Kent sanat galerisinin kurulması ve mevcut kültür kuruluşları için fonlar oluşturmak. • 300,000 Sterlin kamu fonuyla yapılacak “Pedal Kültürü- Kültürel İstikamet Programı” projesiyle kent yön işaretlerini kamusal sanat çalışmaları dâhilinde düzenlenmek ve “Kamusal Sanat Sesli Yolu” uygulamasıyla kentin kamusal sanat koleksiyonunun keşfedilmesini desteklemek,
	<i>Bireysel ve toplumsal kimlik</i>	• Toplumun bütünleştirilmesi için yeni çalışmalar organize etmek, • Sanatçılar ve yaratıcı endüstriler için çalışma mekânları tesis etmek, • Halkın katılımcılığını arttıran izleyici odaklı çalışmalar gerçekleştirmek, • Gönüllülük fırsatları yaratmak.	• Sanat ve Kültür Kurumu ve sanatçılarla beraber etkinlikler başlatarak, konuşmalar ve atölye çalışmaları gerçekleştirmek, • Yapılacak etkinliklerde uzun süreli görev alacak gönüllüler toplamak, • Kentte yaşayan farklı grupları etkinliklerle bir araya getirerek kaynaşmalarını sağlamak.

• Fırsatlar

Planda oluşturulan *fırsatlar* teması eğitimi ve toplulukların ilişkisini kapsamaktadır. Çizelge 4.19’da tema kapsamındaki hedef ve stratejiler özetlenmiştir:

Çizelge 4.19 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı fırsatlar teması kapsamında hedef ve stratejiler [132]

Ana Tema	Hedefler	Stratejiler
Fırsatlar	• Sanat aracılığıyla resmi ve gayri resmi öğrenmeyi desteklemek, • Herkesin yaratıcı bilgi ve becerilerini geliştirmesini sağlamak ve fırsatlar sunmak.	• Öğrencilerin okullar, kolejler ve üniversitede sanatla uğraşmasını sağlamak ve sanatçılarla sınıflarda, evlerde ve çeşitli kuruluşlarda iletişim kurmalarını desteklemek, • Sanatçı konaklama programını devam ettirmek, • Diğer kentlerin sanat kuruluşlarıyla ortaklıklar kurmak • Yerel sanatçılar ve sanat grupları, koroları ve sanatla ilgili oluşumları destekleyerek sanat etkinliklerinde gönüllülüğü arttırmak, • Kentin kültür ve sanat haritasının güncellemek, çevrimiçi platformun aktif olarak kullanımı için projeleri desteklemek ve tanıtmak, • Eğitim ve sanat sektörlerinin katıldığı düzenli toplantılar düzenleyerek ortak çalışmaları desteklemek, • Toplulukların katılımı, bütünleşmesi ve deneyim kazanması için etkinlikler oluşturmak ve fırsatlar sunmak, • Kentin 50. doğum günü etkinlikleri için sanat etkinlikleri gerçekleştirmek.

• **Yaşayanları Onurlandırmak ve Yeni Ziyaretçiler Çekmek**

Planda oluşturulan son tema Milton Keynes'te yaşayanları onurlandırmak ve yeni ziyaretçiler çekmek ana teması *etkinlikler ve kaynaklar* temalarını içermektedir. Çizelge 4.20'de tema kapsamındaki hedef ve stratejiler özetlenmiştir:

Çizelge 4.20 Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı yaşayanları onurlandırmak ve yeni ziyaretçiler çekmek teması kapsamında hedef ve stratejiler [132]

Ana Tema	Tema	Hedefler	Stratejiler
Yaşayanları Onurlandırmak ve Yeni Ziyaretçiler Çekmek	<i>Etkinlikler</i>	•Yapılacak etkinliklerle Milton Keynes'in kimliği, barındırdığı çeşitlilik, başarıları ve kültürel olanaklarını sanatla desteklemek, •Kaliteli sanat festivalleri yapmak, •Kent'in sürekli kültürel etkinliklerin gerçekleştirildiği bir mekân olmasını sağlamak.	•Topluluklarla birlikte kentin büyüme alanlarında kamusal sanat çalışmaları gerçekleştirmek, Avrupa Kültür Başkenti olmak için yapılan başvuruya uygun etkinlikleri koordine edecek bir ekip oluşturmak, •Kamusal sanat çalışmalarına herkesin ulaşabilmesini sağlamak.
	<i>Kaynaklar</i>	Bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda yaratıcılık, beceri ve başarılarını paylaşmak.	•İstihdam, eğitim, turizm ve ziyaretçi harcamaları, iç yatırım, kentin tanınırlığını artırma gibi yerel ekonomiye katkı sağlayacak alanlarda kamusal sanatın rolünün görünür hale gelmesini sağlamak, •Farkındalıklar için sanatın iletişimsel yönünü desteklemek, •Ulusal ve bölgesel ortaklarla stratejik bağlantılar kurmak.

Plan incelendiğinde geliştirilen stratejilerin mekânsal karşılıklarının verilmediği görülmektedir. Hedef ve stratejilerin gerçekleştirilmesi için gerekli bütçenin sanat için pay uygulamasından sağlanacağı belirtilmekle beraber, projeler net olarak belirlenmediğinden gerekli bütçe tutarı belirlenmemiştir.

4.3.5 Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı

Sydney Avustralya'nın Yeni Güney Galler eyaletinin başkentidir. Kent 1778'de sömürge kolonisi olarak kurulmuş ve yerlilerin yerinden edilmesiyle büyümüştür [133]. Toplumsal yapısı karma olan kentin nüfusu 2016'da 4,823,991 olarak belirlenmiştir [134].

Sydney'deki kamusal sanat çalışmaları 1990 yılında Açık Müze Programı'nda kentte bulunan anıt, heykelleri ve çeşmelerin kent kimliğine katkılarını kapsayan projeye temellendirilmektedir [135].

4.3.5.1 Planlama Süreci

Sydney kamusal sanat strateji planı kentin strateji planı olan "Sürdürülebilir Sydney 2030" ile ilişkili olarak 2011 yılında hazırlanmıştır. Kültürel çeşitliliğe saygılı ve yaratıcı bir kent oluşturulması adına Sürdürülebilir Sydney 2030 planında belirlenen amaçlar kentte yaşayan Aborjin ve diğer yerel toplulukların kültürel mirasının devam ettirilmesi, kültürel etkinliklere katılımı ve etkileşimi desteklemek, yaratıcı endüstrilerin gelişimini desteklemek ve kültürel liderlik sağlamak ve kültürel ortaklıkları güçlendirmektir. Sürdürülebilir Sydney 2030 strateji planında kentin sera gazı salınımını azaltmak, iklim değişikliğiyle mücadele, nüfus artışı, ulaşım sorunları ve kent halkının sorunlu gördüğü alanlarla ilgili geliştirilen hedef ve stratejiler bulunmaktadır [135].

Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı'nda yerel yönetim ve kent halkı tarafından beklenen işler için öneriler sunulmakta, başvuru süreçleri belirtilmektedir. Planın paydaşları kent konseyi, sanatçılar, sivil toplum kuruluşları, kültürel kuruluşlar, projenin ilgilileri ve kent halkıdır [135].

4.3.5.2 Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı

Sürdürülebilir Sydney 2030 planıyla ilişkili olarak Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı sekiz temel prensip çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu prensipler "Sürdürülebilir Sydney Planı"nda belirlenen kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kamusal sanat projelerinin gerçekleştirilmesi, kamusal alanlarda Aborjin hikayelerinin ve mirasının tanınması ve onurlandırılması, yerel sanatçıların desteklenmesiyle kamusal alanların geçici sanat projeleriyle canlandırılması, kamusal sanat projeleriyle kent merkezinin canlandırılması, kalkınma alanlarında kaliteli kamusal sanat çalışmalarının desteklenmesi, kamusal sanat olanaklarını kolaylaştırmak için paydaşların ve kamu ortaklarının desteklenmesi, kentin kalıcı sanat eserlerinin, anıtlarının ve anma mekânlarının bakımı ve yönetiminin devam ettirilmesi, iletişim, eğitim ve boş zaman aktiviteleri için kamusal sanat projeleri gerçekleştirilmesidir [135].

- **Sürdürülebilir Sydney Planı’nda belirlenen kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kamusal sanat projeleri gerçekleştirilmesi**

Bu prensip kapsamında oluşturulan hedef ve geliştirilen projeler Çizelge 4.21’de özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.21 Sürdürülebilir Sydney Planı’nda belirlenen kentsel tasarım ilkeleri doğrultusunda kamusal sanat projeleri gerçekleştirilmesi prensibi kapsamında oluşturulan hedef ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
2030 Planı, kamu ve özel sektör projeleriyle uyumlu, toplum tarafından beğenilen, kenti canlandıracak, sürdürülebilirlik ilkesiyle uyumlu kamusal sanat projeleri gerçekleştirmek.	• <i>King Cross Kamusal Sanat Projesi</i> Sydney’in uluslararası bilinen mekânlarından olan King Cross’un sanatçı-mimar iş birlikleriyle, dezavantajlı gruplara destek olan kuruluşların vurgulanacağı bir tema dahilinde kısa-orta vadede yeniden canlandırmak, • <i>Yaşanabilir Yeşil Ağ</i> sürdürülebilirlik hedefi doğrultusunda, orta vadede herkes tarafından kullanılabilen yürüme yolları ve bisiklet ağı sistemini içeren projeye kamusal sanatı dâhil etmek (yol bağlantılarının renklerle kodlanması, oluşacak kesişim noktaları ve meydanlarda sanat eserleri sergilenmesi ve özel tasarlanmış tabela ve haritalar gibi kent mobilyalarıyla kentin okunabilirliğinin artırılması vb.), • <i>Bağlantılı Meydanlar</i> projesiyle kentin birbirlerine bağlanabilecek meydanlarını kapsayan, yaşayanları, çalışanları ve ziyaretçileri çekecek geçici işlerden oluşan kamusal sanat projesiyle hem mekânların kullanımını arttırmak hem de ticarete katkı sağlamak (Proje kapsamında oluşturulacak yeni yaya yolları ve meydanların sanat çalışmaları için kullanılması öngörülmektedir.).

- **Kamusal alanlarda Aborjin tarihi ve mirasının tanınması ve onurlandırılmasını sağlamak**

Bu prensiple kısa süreli projeler ve etkinliklerle kent peyzajı yeniden tanımlanırken mekân algısının değiştirilebileceği düşünülmektedir. Prensip dahilinde oluşturulan hedefler ve geliştirilen projeler Çizelge 4.22’de özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.22 Kamusal alanlarda Aborjin tarihi ve mirasının tanınması ve onurlandırılmasını sağlamak prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
•Sydney Yerel Yönetimi'nin kentteki Aborjin mirasını tanımasını sağlamak, •Yeni bir Aborjin Bilgi Merkezi'nin oluşturmak, •Rehberlik programları oluşturmak, •Aborjin hikayelerini kent dokusuyla bütünleştirmek.	•<i>Eora Projesi</i>¹⁴ (<i>Kamusal Alanda Tanınırlık</i>), 2030 Sürdürülebilir Sydney Planı kapsamında başlatılmış Eora Projesi'nin ve kamusal alanlarda çağdaş Aborjin sanatını sergilemek, •<i>Kültürel Haritalama</i> Aborjin kültürünün kamusal alanlarda tanınırlığını sağlamak adına Aborjinlerle ortak çalışmalar gerçekleştirmek ve kısa vadede yerleşimden mirasa kadar birçok ögeyi içeren, topluluğun tanınırlığını sağlamak ve ortak çalışmalar için bir rehber olarak da kullanılabilecek kültürel haritalar oluşturmak, •<i>Redfern Afiş Programı</i> danışman, eğitici ve destekçi olarak sanatçılarla çalışacak Genç Aborjinlerin kısa vadede kamusal alanda bir dizi afiş hazırlama projesini gerçekleştirmek.

• **Kamusal sanat projeleriyle kent merkezini canlandırmak**

Bu prensip kapsamında (Sürdürülebilir Sydney 2030 Planı'nda kapsamında) on semt merkezini canlandırmak için büyük ölçekli ve halihazırda devam eden kamusal sanat projeleri bulunmaktadır. Prensip dahilinde oluşturulan hedefler ve geliştirilen projeler Çizelge 4.23'te özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.23 Kamusal sanat projeleriyle kent merkezini canlandırmak prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
•Yerel ekonomiyi canlandırmak, •Sanat işleriyle olumlu ve refahı yüksek bir topluma katkı yapmak	•<i>Oxford Caddesi Kamusal Sanat Projesi</i> ile Oxford Caddesi'nde bulunan kamusal sanat etkinliklerine yerel halkı ve toplulukları da dâhil ederek kültürel etkinliği arttırmak ve mekânı canlandırmak,

¹⁴Aborjin kültürünü onurlandırmak için başlatılmış proje [169]

Çizelge 4.23 Kamusal sanat projeleriyle kent merkezini canlandırmak prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135] (devamı)

Hedefler	Projeler
•Dezavantajlı toplulukların projelere dâhil edilmesiyle katılımı arttırmak.	• <i>Çin Mahallesi Kamusal Sanat Planı</i> ile kentin en hareketli bölgelerinden biri olan Çin Mahallesi’nin kamusal sanat planını yaşayanların talebi doğrultusunda güncellemek ve yeni kamusal sanat çalışmalarını gerçekleştirmek.

• **Gelişme alanlarında kaliteli kamusal sanat çalışmalarını desteklemek**

Kamusal sanatı kentin tamamıyla uyumlu hale getirerek ekonomik ve sosyal hayata katkı sağlamak, eser sayısını ve niteliğini arttırmak, kalkınma alanlarını kamusal sanatla bütüncül planlamak ve eski endüstri alanlarının dönüşüm projeleriyle kamusal sanat çalışmalarını bütünleştirmek amaçlanmaktadır. Bu amaçlar dahilinde gelişme alanlarında kamusal sanatın rolünün belirlenmesi için yerel yönetimin araştırmalar yapması hedeflenmektedir [135].

• **Kamusal sanat olanaklarını kolaylaştırmak için paydaşları ve kamu ortaklarını desteklemek**

Kamusal alanlarda önde gelen paydaş olarak yerel yönetimin diğer ortaklar ve kent paydaşlarıyla birlikte çalışmalar gerçekleştirmesi beklenmektedir. Prensip dahilinde oluşturulan hedefler ve geliştirilen projeler Çizelge 4.24’te özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.24 Kamusal sanat olanaklarını kolaylaştırmak için paydaşları ve kamu ortaklarını desteklemek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
•“Kültür Şeridi ¹⁵ ” projesinin devamlılığını sağlamak ve yeni ortaklar kazanmak,	• <i>Kültür Şeridi</i> projesi ile limanda bulunan kültür kurumlarının herkes tarafından erişilebilir olmasını sağlayan bir mekânsal tasarımla düzenlemek, böylece daha çok kişiyle temas kurulmasını sağlamak, orta vadede web sitesi ve yayınları geliştirmek,

¹⁵ Kültür Şeridi (*Cultural Ribbon*) projesi Sürdürülebilir Sydney 2030 kapsamında oluşturulmuş, limanda bulunan büyük kültürel organizasyonların iletişim kurmasını ve birlikte sosyo-ekonomik düzeyi fark etmeksizin tüm gruplarla projeler üretilmesini amaçlayan bir projedir [135].

Çizelge 4.24 Kamusal sanat olanaklarını kolaylaştırmak için paydaşları ve kamu ortaklarını desteklemek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]
(devamı)

Hedefler	Projeler
•Eora Projesi gibi kültürel girişimlere desteği sürdürmek, •Paydaşların ortak çalışmalar gerçekleştirilmesi ve kamusal alanda sanat projelerinde evrensel ilkeleri uygulamak.	•<i>Paydaş Desteği</i> projesi ile kamusal sanat projelerini finanse etmek, kaynak ve fikir paylaşımı için kültür ve sanat kuruluşlarını bir araya getirmek ve kısa vadede fon sistemi kurmak.

• **Kentin kalıcı sanat eserlerinin, anıtlarının ve anma mekânlarının bakımı ve yönetimini devam ettirmek**

Kentte bulunan 200’den fazla kamusal sanat eseriyle Sydney halkının güçlü bir bağıları bulunması ve bu eserlerin bulundukları mekânlarda, Avustralyalıların olduğu kadar ziyaretçilerin de hafızaları ve bilinçlerinde korunması kentin imgesi için önemli görülmektedir. Bu prensip kapsamında oluşturulan hedefler ve geliştirilen projeler Çizelge 4.25’te özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.25 Kentin kalıcı sanat eserlerinin, anıtlarının ve anma mekânlarının bakımı ve yönetimini devam ettirmek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
•Sanat eserlerinin restorasyonlarının ve bakımlarının yapılarak geleceğe aktarılmasını sağlamak,	•<i>Tabela Sistemi</i> ile kente özgü bir tabela biçimi belirlenerek her yerde bu sistemi kullanmak, •<i>Duvar Resimleri ve Sokak Sanatını Değerlendirme</i> projesiyle Sydney’de yapılmış duvar resimlerini kayıt altına almak, sokak sanatı politikası ve sürecini geliştirmek,
•Kamusal sanat web sitesinde sanat eserleri hakkında kamuya bilgi vermek.	•<i>Koruma Programı</i> ile kalıcı sanat eserleri, anıtlar ve anma mekânları gibi kamusal sanat çalışmalarının bakımını devam ettirmek.

- İletişim, eğitim ve boş zaman aktiviteleri için kamusal sanat projeleri gerçekleştirmek

Kamusal sanat planının başarısının yaşayanlar, çalışanlar, yerel ve uluslararası ziyaretçiler, araştırmacılar ve sanatçılara başarılı bir şekilde duyurulmasıyla gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu prensip kapsamında oluşturulan hedefler ve geliştirilen projeler Çizelge 4.26’da özetlenmiştir [135].

Çizelge 4.26 İletişim, eğitim ve boş zaman aktiviteleri için kamusal sanat projeleri gerçekleştirmek prensibi kapsamında oluşturulan hedefler ve projeler [135]

Hedefler	Projeler
•Web sitesinin kullanımını arttırmak, •Eserler arası yürüyüş ve bisiklet için kültür rotaları oluşturmak, •Okullarda kamusal sanat eğitimleri gerçekleştirmek.	•<i>Kamusal Sanat Ödülü</i> ile kamusal sanatın rolünü vurgulamak adına ödül sistemi kurmak, •<i>Kamusal Sanat Web sitesi</i> ile çevrimiçi ortamda kamusal sanat koleksiyonunun tanıtılmasıyla arşiv oluşturmak, sanat çalışmalarını teşvik etmek ve farkındalık yaratmak, •<i>Kent Konuşmaları</i> ile sanatçıların ve paydaşların ilham vermeleri adına konferanslar düzenlemek, •<i>Kamusal Sanat Eğitimi</i>, devam etmekte olan bu projede öğrencilere ve eğitimcilere kamusal sanat koleksiyonu ve çeşitli geçici sanat projeleriyle ilgili bilgi vermek.

Plan incelendiğinde, diğer planlardan farklı olarak tüm prensiplere ait hedefler için projeler hazırlanmıştır. Mevcut ve yeni uygulama alanları için oluşturulan projelerin mekânsal karşılıkları görülmektedir. Şekil 4.3’te kamusal sanat planına ait prensipler çerçevesinde hazırlanan projeler ve mekânsal karşılıkları verilmiştir. Kamusal sanat planının kente ait diğer planlarla (Yaşanabilir Yeşil Ağ, Kent Merkezi Kamusal Alan Planı, Sürdürülebilir Sydney 2030 gibi) ilişkili olması sürdürülebilirliğin sağlanması adına önemli görülmüştür [135].

Şekil 4.3 Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı'nda geliştirilen projeler ve mekânsal karşılıkları [135] (İlgili kaynaktan alınarak düzenlenmiştir.)

4.4 Kamusal Sanat (Kültürel Strateji) Planlarının Değerlendirilmesi

Kültür kent hayatının önemli bir bileşenidir. Neoliberal ekonomi, yönetim biçimlerindeki ve planlama pratiğindeki değişimler sonucunda, kentlerin refah artışında ve küresel rekabette kültür önemli bir plan unsuru olarak görülmektedir. Bu kapsamda kentler için hazırlanan kültürel (strateji) planları¹⁶ kültürün sosyal etkilerinin yanı sıra küresel pazarda öne çıkmak ve markalaşmak isteyen yerel-merkezi yönetimler tarafından hazırlanmaktadır.

Çizelge 4.27’de bu bölümde incelenen kamusal sanat (kültürel strateji) planlarına ait toplu bir değerlendirme bulunmaktadır. Planların terminolojik olarak farklı isimlere sahip olmakla beraber, Landry vd. [106]’nin belirttiği kriterler çerçevesinde hazırlandıkları görülmektedir.

İncelenen tüm plandaki faaliyetlerin karşılaştırılması adına ortak kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler *plana dair vizyon, tema, amaç ve hedefler, alan araştırması, anket, mekânsal karşılıklar, bakım ve yönetim, paydaşlar ve bütçedir*. Amaç ve hedefler toplulaştırılırken literatürden derlenen kamusal sanatın kent mekânıyla ilişkisini içeren kavramlar göz önünde bulundurulmuş, bütçe kısmı ise bu çalışmanın kamusal sanatın finansmanı kısmında incelenen yöntemler ışığında değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.27’de incelenen kamusal sanat (kültürel strateji) planlarının tümünün vizyon ve ihtiyaca yönelik bir tema dahilinde hazırlandığı, bütçelerinin ise çeşitli finansman yöntemleriyle belirlendiği görülmektedir. Literatürle ilişkili olarak belirlenen “tarihsel hatırlatıcılık, kültürel miras olma özelliği, ekonomiye ve turizme katkı, toplumsal kaynaşmayı gerçekleştirme, kent estetiği ve kimliğine katkı sağlama, eğitim ve yaratıcılığı destekleme” kavramları için tüm plalarda hedef ve stratejiler oluşturulmuştur. Tüm plalarda paydaşların belirlendiği görülmekle beraber paydaş tarifi ve kapsamının belirgin biçimde yapılmadığı planlara da rastlanmıştır.

¹⁶ Kültür kavramının bir bileşeni olan kamusal sanatın kentte görünürlüğünü ve etkisini arttırmak adına yapılan bu planların kamusal sanat (strateji planı), kültür(el strateji) planı gibi farklı isimlerle hazırlandığı tespit edilmiştir. Ancak isimlendirme farklı olmakla beraber tüm bu planların içeriği benzerdir.

Çizelge 4.27 İncelenen kamusal sanat planlarının içerik bakımından karşılaştırılması

(Anahtar: XX: Detaylı bahsedilmiş, X: Bahsedilmiş, /: Bahsedilmiş ancak detay içermiyor, -: Bahsedilmemiş)

Kent	New York	Seattle	Manchester	Milton Keynes	Sydney
Plan Yılı	2017	2016	2010-2016	2017	2011
Nüfus	8,537,673	704,352	503,127	261,750	4,823,991
Vizyon	X	X	X	X	X
Tema	X	X	X	X	X
Hedef ve Stratejiler	(Tarihsel) Hatırlatıcılık	X	X	X	X
	Kültürel Miras	X	X	X	X
	Sürdürülebilirlik	X	-	-	X
	Ekonomi-Turizm	X	X	X	X
	Toplumsal Katılım	X	X	X	X
	Mekânsal Dönüşüm	X	-	-	X
	Toplumsal Kaynaşma	X	X	X	X
	Estetik	X	-	X	X
	Kimlik	X	X	X	X
	Eğitim	X	X	X	X
Alan Araştırması	Yaratıcılığı Destekleme	X	X	X	X
		X	-	-	X
Anket		X	-	-	-
Mekân Karşılıkları	Mevcut	X	-	-	X
	Yeni	-	-	/	X
	Öncelikli Mekânlar	/	-	-	XX
Bakım ve Yönetim		X	-	-	/
Paydaşlar	XX	/	XX	X	X
Bütçe		XX	X	X	X
	Sanat için Pay	X	X	-	-
	Diğer Kaynaklar	X	X	-	-

Planlar özelinde incelendiğinde, CreateNYC New York Kenti Kültürel Planı'nda, bu planın kentin strateji planıyla aynı ilkeler çerçevesinde hazırlandığı belirtilmektedir [98]. Planın mekânsal karşılıklar haricinde tüm kriterleri karşıladığı, ancak belirlenen hedef ve stratejiler için mekânsal karşılıkların verilmediği görülmüştür. Mevcut ve öncelikli mekânlar için yapılacak projelerden bahsedilmesine rağmen içerikler belirtilmemektedir. İncelenen planlar içinde güncel anket çalışması yapılan tek plan olmasıyla öne çıkan CreateNYC'de plan paydaşlarına ait ölçek geniş tutulmuş ve paydaşlar net biçimde belirtilmiştir. Plan için gerekli bütçenin kaynakları belirlenmiş olup, projeler belirlenmediği için gerekli tutarlardan bahsedilmemiştir.

Seattle Su Kıyısı Sanat Planı'nda hazırlanan hedef ve projelerin mekânsal karşılıklarının görsellerle desteklendiği ve mekânla ilişkiselliğin kurulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda planın güçlü yanlarının mekâna özgü oluşturulan temalar, öncelikli uygulama mekânları ve bu mekânlar için geliştirilen projelerin tahmini bütçe gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Plana göre bütçenin kamu kaynaklarından karşılanması hedeflenmekte, diğer fon kaynaklarından bahsedilmemektedir. Paydaşlardan bahsedilmesine rağmen, plana ve karar sürecine ne kadar dâhil oldukları aktarılmamıştır.

Manchester Kültürel Strateji Planı'nın da kentin strateji planıyla ilişkili hazırlandığı planda belirtilmektedir [129]. Temalar dahilinde hedef ve stratejiler belirlenmekle beraber, uygulama için alan çalışması veya mekânsal karşılıklardan bahsedilmemiştir. 2016 yılında yapılan revizyonla, vizyonun geleceğe taşınması adına plan güncellenmesine rağmen yine hedefler için mekânsal karşılık verilmediği görülmüştür. Kamusal sanatın bakım ve yönetimine dair bir yönerge içermeyen planda, paydaşların sürece dahil edilerek karar mekanizması olarak kabul edilmesi güçlü bir yan olarak değerlendirilmektedir.

Milton Keynes Kamusal Sanat Strateji Planı, ilki 2006 yılında yapılan planın devamı niteliğindedir. 2006 planı hazırlanırken yapılan anket çalışmaları 2017 planında yenilenmemiştir. Eski veriler ışığında yeni ihtiyaçlar ve hedefler belirlenmiştir. Bu yanılla günceli yakalamada belirsizlikler barındırdığını düşündürmektedir. Planda çeşitli projelerden bahsedilmekte, ancak uygulama mekânları, kamusal sanatın bakım ve yönetimi hakkında bilgi verilmemektedir.

Sydney Kamusal Sanat Strateji Planı kentin strateji planıyla ilişkili olması ve hedeflere dair projelerin mekânlara özgü hazırlanmasıyla güçlü yönleri sahiptir. Projeler kentin hedef ve ihtiyaçlarına göre ayrıntılı biçimde hazırlanmış, mekânsal karşılıklar ve ilişkiler ön planda tutulmuştur. Hedefler için hazırlanan projeler planın uygulanabilirliğini somutlaştırması adına önemli görülmektedir.

Tüm planlar incelendiğinde estetik katkının yanında sanatın gücüyle toplumda homojenlik yaratma ve ötekileşmeyi engelleme çabası göze çarpmaktadır. İsimlendirme gibi uygulamalardaki farklılık toplumun ihtiyaçlarına ve yapısına göre şekillenmekle beraber, ayrışmaları durdurmak, birlikte yaşama ve yaratmanın önünü açmak adına sanatın algısal homojenliğini toplumun tüm katmanlarına yaymanın tüm planların ortak amacı olduğu görülmektedir.

Kamusal sanat planları oluşturma yaklaşımı kentlerin küresel pazarda öne çıkma yarışı çerçevesinde de değerlendirilmektedir [11]. Kültürün kentlerin kendine has özelliklerini ön plana çıkarmada önemli bir araç olarak görülmesi, birçok kentin bu kaynağı etkin kullanmak adına stratejik olarak planlamasının önünü açmaktadır.

Birçok ülkede özellikle planlanan kültür ve kamusal sanatın Türkiye’de yerel yönetimler tarafından plan unsuru olarak görülmesi yaklaşımı henüz yaygınlaşmamıştır. Bir sonraki bölümde bu durumun ortaya koyulması adına Türkiye’de kamusal sanatın geçmişi incelenecek ve bugünün uygulamalarını görmek adına yerel örnek olarak seçilen Kadıköy Belediyesi’nin kamusal sanat yaklaşımı irdelenecektir.

TÜRKİYE’DE BİR YEREL YÖNETİMİN KAMUSAL SANAT YAKLAŞIMI: KADIKÖY ÖRNEĞİ

Önceki bölümlerde kamusal sanatın tanımı, tarihçesi, türleri, kentle ilişkisi ve seçilen yabancı ülke örneklerinin kamusal sanatın planlanmasına dair yaklaşımları irdelenmiştir. Bu bölümde Türkiye’de kamusal sanatın geçmişi incelenmekte ve bugünü ortaya koymak adına Kadıköy Belediyesi’nin 2014-2019 Stratejik Planı, stratejik plan yılına ait faaliyet raporları ve yapılandırılmış mülakatlarla kamusal sanat yaklaşımı irdelenmektedir.

5.1 Türkiye’de Kamusal Sanatın Geçmişi

Türkiye’de kamusal sanatın geçmişi incelenirken Osmanlı Devleti’nde tanzimat sonrası batılılaşma hareketleri, erken cumhuriyet dönemi uygulamaları ve sonrasında bahsedilmektedir. Ancak Germaner [136] tarih boyunca Anadolu kültürlerine ait (özellikle heykel sanatında) önemli eserlerin ülkenin birçok kentinde arkeoloji müzelerinde sergilendiğini belirterek, bu coğrafyanın kamusal tartışmasından çok önce sanatı içselleştirdiğine dikkat çekmektedir.

Tüm dünya kentlerinde kamusal sanatın önde gelen eserlerinden olan heykeller, dini gelenekten ötürü Osmanlı Devleti’nde yer bulmamış, çeşitli girişimler de tepkilere neden olmuştur. 16. yüzyılda Mohaç Savaşı sonrası İbrahim Paşa’nın Macaristan’dan getirttiği ve evinin¹⁷ önüne yerleştirttiği heykeller gelen eleştiriler sebebiyle kaldırılmıştır [137].

Osmanlı Devleti’nde kamunun kullanımı için yaptırılan çeşmeler kamusal sanatın bir türü olan su öğeleri içinde değerlendirilebilir. Özellikle 18. yüzyıl çeşmeleri halkın su ihtiyacını

¹⁷ İbrahim Paşa Sarayı günümüzde Türk İslam Eserleri Müzesi olarak hizmet vermektedir.

karşlamak için yapılmalarına rağmen dönemin estetiğini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir [138].

Hassasiyetler nedeniyle figüratif heykeller yapılmamıştır, ancak Osmanlı'nın modernleşme sürecinde anıtsal heykellere rastlanmaktadır. Sultan Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı'na (1839) dair bir anıt yapılması projesi (gerçekleşmemekle beraber), işlevsel bir gereklilik olmaksızın, kamusal sanatın hatırlatıcılık özelliğinin kullanılmasının Osmanlı'da önünü açan ilk uygulama düşüncesi olması bakımından önemlidir [138]. Renda'ya göre bahsi geçen anıtın yapılması projesi ilk anıt heykel girişimidir ve Osmanlı'da heykel ve anıt yapımının ilk adımları olarak görülmelidir. Sultan Abdülaziz'inse Avrupa gezilerinden sonra büstünü ve at üstünde heykelini¹⁸ yaptırmayı, Beylerbeyi Sarayı'nın bahçelerine yerleştirilen hayvan figürleri heykel sanatına verdiği önemi göstermektedir [139].

Saray içinde kabul görmeye başlayan figüratif heykeller, yeni oluşturulan kamusal alanlarda cumhuriyetin ilanına kadar görülmemiştir. Ancak II. Abdülhamit dönemi (1876-1909) kent meydanlarına anıtsal eserler yerleştirilmesiyle dikkat çekmektedir. Mimar D'Aronco tarafından tasarlanan *Telgraf Anıtı* (1907-1908) Şam-Hicaz-Yemen telgraf hattının başlangıç noktasına inşa edilmiştir. Bu dönemde yapılan anıt niteliğindeki sembolik ve/veya (çeşmeler, saat kuleleri gibi) işlevsel yapıların ortak özellikleri canlıyı tasvir eden figürler içermemesidir. [138].

Osmanlı döneminde bir Osmanlı vatandaşı tarafından dikilen ilk anıt Şişli'deki *Abide-i Hürriyet Anıtı*¹⁹'dır. Mimar Muzaffer Bey tarafından yapılan bu anıt, 31 Mart olayları sonrasında meşrutiyetin kurtuluşunun anısına 1911 yılında dikilmiştir. Bu dönemde yapılan anıtlar genellikle mimarlar tarafından projelendirilmiş ve uygulanmıştır. Bunların arasında ilk hava şehitlerinin anısına 1916'da yapılan *Hava Şehitleri Anıtı* da bulunmaktadır [139]. Figüratif olarak rastlanan tek heykel 1915-1916'da Sivas'ın Hafık

¹⁸ İngiliz heykeltıraş Charles Fuller tarafından yapılan heykel kamusal bir alanda sergilenememiştir [139].

¹⁹ Abide-i Hürriyet Anıtı'nın bulunduğu tepe Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sırasında otağını kurduğu yer ve 31 Mart olaylarını bastırmak için İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun karargahıdır. Anıt için meşrutiyetin önemini vurgulamak ve yeni rejimin korunmasında rol oynayanların kolektif hafızada yer edinmelerini sağlamak adına bu mekân seçilmiştir [138].

ilçesinde bir taş sütunun üzerine Sivas valisi tarafından diktirilen *Osman Gazi Büstü*'dür [138].

1923'te cumhuriyetin ilanıyla modernleşme hareketleri hız kazanmış, çağdaş kent yaşamının parçası olarak kamusal hayatın önemli buluşma yerleri olan meydanlar ve parklar Avrupa'dan davet edilen uzmanlara planlatılmıştır. Cumhuriyet kentleri çağdaşlaşma programıyla kamusal alanlarda kendine yer bulan (genellikle Atatürk) heykelleriyle Osmanlı kentlerinden ayrılmaktadır [26]. İlk figüratif heykel, heykeltıraş Heinrich Krippel tarafından yapılan ve 1926 yılında Sarayburnu'na dikilen Atatürk Anıtı'dır (Şekil 5.1) [140]. Büyük ölçüde devlet bütçesiyle yaptırılan anıt heykeller Atatürk'ün tek bulunduğu kompozisyonları içermemektedir; çocuklar, gençler ve kadınlarla birlikte devrimi ileri taşıyacağı düşünülen tüm unsurların da kompozisyonda işlenmesiyle modernleşmenin tüm ülke kentlerine yayılması amacı güdülmüştür [26].

Şekil 5.1 *Atatürk Anıtı*, Heinrich Krippel (1926), İstanbul

Özellikle 1920'lerin sonunda kamusal alanlara yerleştirilen heykeller teknik yetersizlikler nedeniyle genellikle yabancı sanatçılara yaptırılmıştır [141]. Ancak ulusal sanat yaratma isteğindeki yerli sanatçılar bu duruma tepki göstermişler, ulusal savaş ve devrimlerin yabancı sanatçılar tarafından betimlenmesine karşı çıkmışlardır [26].

Yerli sanatçıların heykelleri 1930'lardan sonra kamusal alanlara yerleştirilmiştir. 1932'de Ratip Aşir Acudoğlu'nun *Menemen Şehit Kubilay Anıtı*, 1934'te Kenan Yontuçu'nun Silifke'deki *Atatürk Anıtı* yerli sanatçıların öncü eserlerindedir [141].

Kamusal alanlarda konumlandırılan Atatürk heykelleri bu dönemde halkın liderle kurduğu (kuracağı) yeni ilişkinin sembolü olarak görülmüştür [26]. Genellikle siparişe yaptırılan heykel ve anıtlar devrim ideolojisinin bir aracı olarak değerlendirilmiştir.

Bunun bir sonucu olarak kamusal sanat eserleri uzun süre estetik kaygılardan bağımsız, anıt heykel olarak algılanmıştır [142].

Atatürk'ün vefatı sonrası önemli kamusal sanat uygulamaları arasında Anıtkabir'e yapılan heykeller görülmektedir. Hüseyin Anka Özkan, Nusret Suman, Zühtü Müritoğlu, İlhan Koman, Kenan Yontunç ve Hakkı Atamulu'dan oluşan heykeltıraş grubunun, Rudolf Belling'in denetiminde yaptıkları heykel ve rölyefler Yasa Yaman'a göre [26] dönemin mimari-sanat ilişkisini yansıtmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada yaygınlaşan soyut heykel yaklaşımı Türkiye'de de karşılık görmüş, aynı dönemde Atatürk anıtlarının yapımına verilen önem ise büyük ölçüde azalmıştır. Demokrat parti döneminde yapımı artan oteli banka, iş hanı gibi mimari öğelerde sanat çalışmalarına rastlanmaktadır. 1950'lerin önemli uygulamaları arasında bulunan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı'nda ve her bloğunun cephelerinde dönemin önemli sanatçılarının heykel, pano, rölyef gibi kamusal sanat uygulamaları bulunmaktadır. Bu uygulama da ülkedeki mimar-sanatçı işbirliğinin başarılı uygulamaları arasında görülmektedir [26].

1973'te cumhuriyetin 50. yıl kutlamaları kapsamında İstanbul İl Kutlama Komitesi tarafından gerçekleştirilen "Cumhuriyet'in 50. Yılında 50 Heykel"²⁰ projesi, çağdaş Türk sanatını ve sanatçısını temsil edecek eserlerde tarihsel anlatım şartı içermemesiyle Türkiye'de heykel sanatı için dönüm noktası olarak görülmektedir. Anıt mantığının ilk defa dışına çıkılarak, sanatçıların özgün üsluplarını yansıtan ve önceden belirlenmiş mekânlar için yapıt üretmelerini sağlayan bu projeyle kamusal alanda modernist heykel yaklaşımına geçilmiştir [141]. Günümüzde bu proje kapsamında yapılan heykellerin çok azı yerinde durmaktadır. Halk tarafından büyük kısmı kabul görmeyen heykeller tahrip edilmiş ve/veya kaldırılmıştır [26].

1980'lerde Uluslararası İstanbul Festivali kapsamında başlayan, daha sonra Resim ve Heykel Müzeleri Derneği tarafından düzenlenen "Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri" gerçekleştirilmiştir. Sergilerin ilk üçü farklı uygulamaları içermesi adına açık hava sergileri olarak gerçekleşmiş, ancak eserlerin dış etkilere korunamaması üzerine bu uygulamadan vazgeçilmiştir [143].

²⁰ Proje kapsamında 20 heykel hayata geçirilmiştir [137].

1992-1993 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen “Açık Alanlara Üç Boyutlu Çağdaş Sanat Yapıtları Yerleştirme Etkinliği”nde, kültürel gelişimle paralel, çağdaş kent yaşamı anlayışı doğrultusunda İstanbul’un sanat eserleriyle donatması amacıyla teslim edilen 55 projeden 10’u uygulanmıştır [71]. Ece [141] bu etkinliğin adında heykel yerine “üç boyutlu çağdaş sanat yapıtları” kullanılmasının bakış açısındaki değişimi işaret ettiğini belirtmektedir. Yarışmayla seçilen 10 eserin tamamının mekânla arasında kavramsal bağları açıklayan rapor sunmuş olması dikkat çekici bulunmuştur.

1994 yılında yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kamusal alanlara heykel yerleştirilmesi için “Ulusal Kurtuluş Savaşımızdan Günümüze Laiklik ve Demokrasi Şehitleri Anıt Parkı Yontuları” heykel yarışması açılmıştır. Saraçhane Parkı’na yerleştirilen ve yarışma sonucu seçilen 8 eser de mekânla heykelin ideolojik bağının kopuşunu, Türkiye’de heykelin estetik dilinin değişimini göstermektedir [71].

Pelvanoğlu [71] Türkiye’de kamusal mekânın çağdaş sanatla bütünleşmesinde İstanbul bienallerinin önemli rol oynadığını söylemektedir. 5. İstanbul Bienali’nde Atatürk Havalimanı, Haydarpaşa ve Sirkeci Garları, Sultanahmet Meydanı, Kız Kulesi, Taksim Meydanı gibi kamusal mekânların sergi alanı olarak seçimi Türkiye için bir ilk olmuş, buralarda sergilenen çağdaş sanat eserleri kamusal sanatın görünürlüğüne ve eser çeşitliliğinin artmasına katkı sağlamıştır [71]. Sonraki bienallerde de kamusal mekân kullanımı kimi yıllarda artmış ve kamusal alanda sanatla izleyiciyi buluşturan çeşitli etkinlikler yapılmıştır.

2000 yılında İstiklal Caddesi üzerinde belirlenen noktalarda çağdaş sanat projelerinin yer aldığı “1870-2000 Beyoğlu, Bir Efsanenin Monografisi, Bugünkü Program-Gelecek Program” sergisi de kamusal alanda geçici yerleştirmeler için önemli bir örnektir [71].

Kamusal mekânda gerçekleştirilen çalışmaların en dikkat çekenleri arasında 2002 yılında yapılan “İstanbul Yaya Sergileri: 1 Nişantaşı, Kişisel Coğrafyalar, Küresel Haritalar” sergisi bulunmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği tektipleşmeye dikkat çekmek adına Nişantaşı’nın seçildiği açık hava sergisinde kamusal-özel alan ayrımının ve yayanın kent içindeki durumunun sorgulanması amaçlanmıştır. 9. İstanbul Bienali’nin paralel etkinliği olarak düzenlenen, bu serginin ikincisi “İstanbul Yaya Sergileri: 2 Tünel-Karaköy”de liman

ve ticaret merkezi olan Karaköy'deki ve eğlence merkezi olarak değişen Tünel'deki yaşanan dönüşüm sorgulanmıştır [71].

Dünyada kamusal sanatta yaşanan dönüşüm Türkiye'de de karşılık bulmuş, yeni tip kamusal sanat çalışmaları az sayıda da olsa yapılmıştır. 10. Uluslararası İstanbul Bienali'nin *Gezegenler Projesi*, 2006 yılında gerçekleştirilen ve grafiti uygulamalarıyla kent belleğini canlandırmayı amaçlayan *Exociti* hayalet projesi, 2000 yılından itibaren yürütülen *Oda Projesi* yeni tip kamusal sanat çalışmalarına örnek gösterilebilir [71].

Türkiye'de kültürel planlama yaklaşımı yakın zamanda tartışılmaya başlanmıştır. 2010'da kültür başkenti olan İstanbul için "Kültür Ekonomisi Envanteri" [144] ve 2013'te İzmir için "İzmir Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri" [145] raporları öncü girişimler olarak görülebilir. 2016 yılında İKSV tarafından yayınlanan "Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama" raporu da yurtdışı örneklerinin incelenerek yöntem ve eylem planı örneği sunması bakımından öncü çalışmalar arasında kabul edilebilir [146].

5.2 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı'nda Kamusal Sanat Yaklaşımları

5.2.1 Çalışma Alanının Seçimi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından itibaren 189 ülkeyi kapsayan İnsani Gelişme Raporları yayınlanmaktadır. Bu raporlar ülkelerin sağlık, eğitim ve gelir olmak üzere insani gelişmenin temel boyutlarında ilerlemelerini ölçmektedir [147]. İnsani Gelişme Vakfı (İNGEV), UNDP'nin raporundaki ölçüm kriterlerinin Türkiye'de ilçeler düzeyinde değerlendirilmesi adına 2016'dan itibaren "İnsani Gelişme Endeksi-İlçeler (İGE-İ)" araştırmasını yapmaktadır. 2018 yılında yayınlanan araştırma raporunda Türkiye'de büyükşehir sınırları içinde yer alan en yüksek nüfusa sahip 161 ilçeye ait değerlendirme verilerinin yerel yönetim faaliyet raporlarından, performans planlarına ve/veya bütçelerine ilişkin istatistiklerden ve belediyelerle yapılan "gizli müşteri" anketlerinden toplandığı belirtilmektedir [13].

Raporda "Yönetişim, Sosyal Kapsama, Ekonomik Durum, Eğitim, Sağlık, Sosyal Yaşam, Belediye Çevresel Performans ve Ulaşım" olarak yedi ana kategoride değişkenlerin gruplandırıldığı belirtilmektedir. Ana kategorilerin alt değişkenleri incelendiğinde ilçedeki sinema, tiyatro, müze varlığı gibi veriler ile belediyenin kültürel ve sosyal alanda

yaptığı faaliyetleri içermesi bakımından kamusal sanatla anlamlı ilişki kuracak endeksin “Sosyal Yaşam Endeksi” olduğu görülmüştür [13].

Kamusal sanatın geçmişi incelendiğinde 2010 Avrupa Kültür Başkenti olan İstanbul gerçekleşen etkinliklerin çeşitliliğiyle Türkiye’nin önde gelen kenti konumundadır. İGE-İ raporunda (ulusal sıralamada en yüksek grup olarak adlandırdığı ilk dokuz ilçeyi barındıran) yeşil grupta İstanbul’dan dört ilçe²¹ olduğu görülmüştür. Hem genel endekste hem de alt endeks olan Sosyal Yaşam Endeksi’nde ulusal sıralamada ikinci sırada ise Kadıköy bulunmaktadır [13].

Çalışma alanı seçilirken İGE-İ raporu verilerinin göz önünde bulundurmanın yanı sıra raporun (en üst grubunu oluşturan) yeşil grubunda bulunan belediyelerin yayınladığı strateji ve faaliyet raporları incelenmiş, kentte yapılan kamusal sanat etkinlikleri araştırılmıştır. 2012’den itibaren düzenli bir şekilde kamusal sanat etkinliği (Mural İstanbul -Kadıköy Mural- Festivali) yapılması, yerel yönetimin hem strateji planında hem de faaliyet raporlarında kültür ve sanata verdiği önem, kamusal sanat etkinliklerinin çeşitlendirilerek gerçekleştirilmesi ve yerleşim tarihi bakımından taşıdığı yüksek potansiyel dolayısıyla çalışma alanı Kadıköy olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada İGE-İ raporuna göre Türkiye’nin Sosyal Yaşam Endeksi’nde en gelişmiş ikinci ilçesinde kamusal sanatın kentle ilişkisinin belirlenmesi günceli ortaya koymak adına önemli görülmektedir. Bu doğrultuda Kadıköy Belediyesi’nin 2014-2019 Stratejik Planı ve bu döneme ait faaliyet raporları incelenmiş ve mekânsal karşılıkları belirlenerek haritalandırılmış, kamusal sanatla ilgilenen birimlerle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

5.2.2 Kadıköy İlçesi ve Tarihçesi

Kadıköy, İstanbul’un Anadolu yakasında bulunan bir ilçesidir. Kuzeyinde Üsküdar, kuzeydoğusunda Ataşehir ilçeleri, batı ve güneyinde Marmara Denizi, doğusunda ise Maltepe ilçesi bulunmaktadır. Nüfusu TÜİK 2017 verilerine göre 451,453’tür [149].

²¹Bu ilçeler sırasıyla Beşiktaş, Kadıköy, Şişli ve Bakırköy’dür [13].

Kadıköy ilçesi 21 mahalleden²² oluşmaktadır [148].

Kadıköy'ün kuruluşu İstanbul'un kuruluşundan çok eski yıllara dayanmaktadır. Fikirtepe'de 1942 ile 1952 yılları arasında yapılan kazılarda MÖ 3000 yıllarına ait aletler ve insan iskeletleri bulunmuştur. Fenikeliler tarafından kurulan (Fikirtepe'de) Karhadon ve (Moda Burnu'nda) Khalkedon kentleri, İonya'dan gelen Akalar tarafından işgal edilmiş, Khalkedon kenti genişletilmiştir [150].

Byzantium'un kuruluş mitlerinde *Körler Diyarı* olarak geçen Khalkedon çeşitli kuşatmalar geçirmiş ve 1352-1353'te büyük ölçüde Osmanlı denetimine girmiştir. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra bölgenin yönetimini ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey'e vermiş ve bölgenin adı Kadıköy olarak anılmaya başlanmıştır [151].

19. yüzyılın sonlarında Moda çevresine gayrimüslimler ve Levantenler yerleşmeye başlamışlar, II. Abdülhamid döneminin önde gelen devlet görevlileri Göztepe, Erenköy, Bostancı çevresine geniş araziler içinde köşkler yaptırmışlardır. Fenerbahçe tarafına ise varlıklı Levanten ve gayrimüslimler sayfiye amaçlı köşkler inşa ettirmişlerdir [151].

1950'lere kadar bahçeli köşkerin yaygın olduğu Kadıköy, 1960'larda artan nüfusun etkisiyle sayfiye özelliğini kaybederek kentleşmeye başlamıştır. 1965'te çıkan Kat Mülkiyeti Kanunu ve 1972'de yapılan imar planı ilçede yoğun bir çok katlı yapılaşma faaliyetine yol açmıştır [150].

5.2.3 Kadıköy Belediyesi

Kadıköy Belediyesi 1855 yılında şehremanet olarak kurulmuştur. İlk olarak 10. Bölge ve 18. Daire adını alan Kadıköy Belediyesi'nin ilk başkanı Osman Hamdi Bey'dir. 1869'dan 1930'a Üsküdar'a bağlı olan Kadıköy, 23 Mart 1930'da ilçe olmuş, 1984 yılında Büyükşehir'e bağlı bir ilçe belediyesi olarak yapılandırılmıştır [151].

5393 sayılı kanunu 14. maddesinde görev ve sorumlulukları belirlenen belediye, birçok kanun ve yönetmelik çerçevesinde görevlerini sürdürmektedir [151]. Bunlar arasında tüm kamu kuruluşları için stratejik planlamayı zorunlu kılan ve 2003 yılında yürürlüğe

²²Bu mahalleler Caferağa, Osmanağa, Rasimpaşa, Koşuyolu, Acıbadem, Hasanpaşa, Bostancı, Caddebostan, Dumlupınar, Eğitim, Erenköy, Fenerbahçe, Feneryolu, Fikirtepe, Göztepe, Kozyatağı, Merdivenköy, Sahrayıcedit, Suadiye, Zühtüpaşa, Ondokuzmayıs'tır [148].

giren 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” da bulunmaktadır [152]. Bu kanunda kamu kurumlarının *“kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve uygulamanın izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlama”* görevi bulunmaktadır [153].

Stratejik plan, aynı kanunda *“kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan”* olarak tanımlanmaktadır [153].

Kadıköy Belediyesi’nin kamusal sanat yaklaşımları ve bu yaklaşımlara dair amaç, hedef ve stratejiler belediyenin stratejik planında belirtilmektedir. Ayrıca yapılan bir kamusal sanat (kültürel strateji) planı olmamakla beraber, stratejik planda kültür ve sanat vizyonu sunulmuş ve bu vizyon doğrultusunda projeler önerilmiş, oluşturulan stratejik amaçlar kapsamında hedef ve faaliyetler belirlenmiştir.

5.2.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan’daki Kamusal Sanat Yaklaşımı

2015-2019 Stratejik Plan, Kadıköy Belediyesi’nin üçüncü strateji planıdır. Planın misyonu *“Katılımcı, yenilikçi, modern, güler yüzlü, eşitlikçi, özgürlükçü; çocuk ve gençler ön planda olmak üzere tüm bireyler için güçlü toplum ve çevre oluşturmak adına Belediyenin görev, yetki ve sorumluluğu çerçevesinde hizmet veren ve hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlayan belediye olmak”*, vizyonu ise *“Katılımcı yönetim anlayışını benimseyen, yenilikte öncü belediye olmak”* olarak belirtilmektedir [151].

Planın kültür ve sanat vizyonunu belirlemek adına sanatçılar, akademisyenler, kültür ve sanat atölye temsilcilerinin yer aldığı odak grup çalışması yapılmış ve kültür-sanat vizyonu *“Sokaklarından sanat fışkıran kültür ve sanat başkenti”* olarak belirlenmiştir. Bu vizyona ait misyonlar en fazla tiyatrosu olan ilçe olmak, sokak ve açık alan etkinliklerinin sürekliliğini sağlamak, yarışmalar düzenlemek, festivaller düzenlemek, sanatçıları çekmek için destek sağlamak, sanat ve kültür atölyeleri oluşturmak olarak belirlenmiştir [151]. Vizyon kapsamında geliştirilen projeler Çizelge 5.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 5.1 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Strateji Planı kültür ve sanat vizyonuna ait projeler [151]

Öneri Projeler	Etkinlikler
Kadıköy’de yıl boyunca kültür sanat festivalleri	•Kadıköy’ün kendine özgü rock mekânları ve müziksever kitlesine yönelik Uluslararası Rock Festivali düzenlenmesi, •En çok özel tiyatroya sahip ilçe olarak her yıl Uluslararası Tiyatro Festivali düzenlenmesi, •Belgesel, kısa film sunumu yapılan, alternatif sinemacıların katılımının hedeflendiği Sinema Festivali/Günleri düzenlenmesi, •Uluslararası farklı ülkelerden gelen profesyonel sanatçılarla birlikte çocukların da katıldığı Piyano ve Müzik Haftası düzenlenmesi, •Kadıköy sanat vizyonunun bir parçası olan sokak sanatlarını yaşatmak için Sokak Sanatları Festivali (müzik, resim, heykel, mozaik) düzenlenmesi, •Uluslararası Kadıköy Çağdaş Sanat Festivali’nin Marmara Üniversitesi Trienalini de destekleyecek şekilde düzenlenmesi, •Edebiyat Festivali düzenlenmesi.
Sanatçı destek programı	•Sanatçıları teşvik etmek için ücretsiz mekân temini veya sanatçılara mali destek gibi yöntemlerle sanat üretiminin desteklenmesi, •Sanatçıların işlerini yükleyebilecekleri, koordinasyon sağlayabilecek çevrimiçi bir platform oluşturulması, •Yeldeğirmeni’ndeki sanatçı nüfusun korunması.
Kültür sanat mekânlarının ilişkilendirilmesi	•Haydarpaşa-Bağdatyolu ve Yeldeğirmeni Kültür-Sanat Aksı gibi belediye mevcut kültür merkezleri ile Suadiye’deki sekiz tarihi dükkân ve sokak, Hasanpaşa Gazhanesi Kültür Sanat Merkezi vb. yeni kazandırılacak mekânların da bütünleşik mekânlar olarak yönetilmesi, •İBB’nin projelendirdiği Haydarpaşa’nın müze ve kültür merkezi olarak hayata geçmesi ile ilişkilendirilmesi.
Akademi Kadıköy	•Eski başkanlık köşkünün çocuk ve gençlere yönelik sanat ve eğitim merkezi olarak tasarlaması, •Etkileşimli, sanatçı yetiştirmeye dayalı, enstitüye dönüşecek bir proje oluşturulması, •Sadece okullarda müzik icra eden sanatçılarla çocuklar için okullarda sanat atölyeleri yapılması.

Çizelge 5.1 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Strateji Planı kültür ve sanat vizyonuna ait projeler [151] (devamı)

Öneri Projeler	Etkinlikler
Kadıköy sanat iletişimi	•Sanatın görünürlüğünün ve izleyici sayısının artırılması amacıyla bir yıllık etkinlik takvimi oluşturularak Kadıköy'deki sanat çalışmalarının aktif iletişiminin yapılması, •Mobil uygulamalar, sosyal medya, Youtube vb. alternatif iletişim yöntemlerinin kullanılması.
Sanat için alternatif mekân	•Yaratıcı sınıflar, alt yapı merkezleri ve alternatifin kalıcılığını sağlayacak üretim, gösteri ve sergileme mekânları oluşturmak, •Eski fabrika, tren istasyonları vb. mekânların değerlendirilmesi.
Serbest nokta müzisyen yaşam alanlarının artırılması	•Belediyeye ait mevcut sokakta müzik alanlarının artırılması ve korunması, •Eğitimden çok müzisyenlerin bir araya gelip müzik üretecekleri noktaların oluşturulması.

Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı beş alanda geliştirilen stratejik amaç, hedef ve faaliyetleri içermektedir. Kamusal sanatı da içeren “Kültürel ve Sanatsal Gelişim” stratejik amaç, *“Kadıköy’ün doğal, tarihi, kültürel, sanatsal ve turistik değerlerinin tespiti yapılarak tanıtılması ve paylaşılmasını sağlayarak Kadıköy’ü kültür, turizm ve sanat kenti yapmak”* olarak belirlenmiş, bu amaç dahilinde *“kültür ve sanat, tarihi dokunun korunması ve Kadıköy’ün tanıtılması”* çalışma alanları oluşturulmuştur.

Kültürel ve Sanatsal Gelişim stratejik amacı içinde oluşturulan ve bu çalışmanın önceki bölümlerde incelenen kamusal sanat planlarıyla ilişkili olduğu tespit edilen hedef ve faaliyetler Çizelge 5.2’de belirtilmiştir [151].

Çizelge 5.2 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı *Kültürel ve Sanatsal Gelişim* amacı kapsamında oluşturulan hedefler ve tasarlanan faaliyetler [151]

Hedefler	Faaliyetler
Stratejik Hedef 1 Kadıköy kültür ve tarih envanteri hazırlamak ve tanıtımını yapmak	•Kadıköy’de bulunan tarihi eserlerin envanterinin güncellenmesi ve dijital ortama aktarılması, •Tarihi ve turistik değer taşıyan alanlara yönelik haritalama çalışmalarının yapılması, •İlçede yer alan tüm heykeller ve yeni konulacak heykeller ile ilgili çalışmalar yapılması, •Kadıköy kültür varlık envanterinin oluşturulması, •Kadıköy’de bulunan tarihi ve kültürel eserler envanterinin tüm Kadıköylülerle paylaşılması.
Stratejik Hedef 4 Kentin ve kentlinin düşünsel, sanatsal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak eğitim, üretim ve araştırma temelli faaliyetlerin tümünü kapsayan Kadıköy Akademi’nin kurulması ile çalışmaları yürütmek	•Kadıköy Akademi’ye mekân oluşturulması için proje çalışmalarının yürütülmesi, •Kadıköy Akademi’ye proje çalışması doğrultusunda uygulama yapılması, •Eğitim, üretim ve araştırma temelli faaliyetlerin ve atölye çalışmalarının yürütülmesi.
Stratejik Hedef 5 Kentin tarihi, kültürel ve yaşamsal belleğinin kentin kimliğini ifade edecek biçimde bir araya getirmek ve gelecek kuşaklara taşınmasını amaçlayan Kent Belleği Merkezi kurmak	•Kent Belleği Merkezine mekân oluşturulması için proje çalışmalarının yürütülmesi, •Kent Belleği Merkezi proje çalışması doğrultusunda uygulama yapılması, •Kent Belleği Merkezi faaliyetlerinin yürütülmesi.
Stratejik Hedef 7 Kadıköy’deki kültür ve sanat birikimini açığa çıkartmak, geliştirmek ve sürekliliğini sağlamak	•Kentteki sanatçı ve aydınlarla bağlar kurularak sanatsal ve kültürel etkinlikler düzenlenmesi, •İlçede faaliyet gösteren kamusal yarar içeren kültür-sanat kurumlarının desteklenmesi, •Genç ve amatör sanatçılarla söyleşi, konser ve etkinlikler düzenlenerek destek verilmesi,

Çizelge 5.2 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı *Kültürel ve Sanatsal Gelişim* amacı kapsamında oluşturulan hedefler ve tasarlanan faaliyetler [151] (devamı)

Hedefler	Faaliyetler
Stratejik Hedef 7 Kadıköy'deki kültür ve sanat birikimini açığa çıkartmak, geliştirmek ve sürekliliğini sağlamak (devamı)	•Sanatın sokaklarda yapılmasını sağlamak için sokak sanatçılarının desteklenmesi ve her yıl Kadıköy'ün çeşitli mekanlarında "Sokak Sanatı" festivali yapılması, •Nitelikli sanat eğitimin verileceği atölye ve kurslar düzenlenmesi, •Güncel konularla ilgili panel, açık oturum, zirve, forum gibi etkinlikler düzenlenmesi, •Sanatın mevcut ve yeni yapılacak yapılarda uygulanmasının sağlanması ve festivaller yapılması, •Kadıköy kent kimliğiyle bütünleşmiş sanatçıların tanıtılması, sanatsal ve yaşamsal birikimlerinin değerlendirilmesi, anma, yarışma ve benzeri etkinliklerle kültürel hafızada yer almalarının sağlanması.

Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı'nın hazırlık aşamasında, yönetimin benimsediği katılımlı yerel yönetim modeli doğrultusunda, projelerin vatandaş katılımıyla şekillendirilmesi öncelikli görülmüştür. Planın paydaşları Kadıköy Belediyesi, Kadıköy halkı ve ziyaretçileri, kurumlar ve sivil toplum örgütleri olarak belirtilmiştir. Katılımı sağlamak adına geniş katılımlı arama konferansları, uzmanlarla çeşitli konulara odaklanan klinik toplantılar ve katılımlı toplantılar yapılmıştır [151].

2015-2019 Strateji Planı iki yıl uygulanmış, planda tespit edilen eksikliklerin giderilmesi amacı ve ilgili yönetmelikteki değişiklikler sebebiyle 2017 yılında strateji planı güncellenmiştir [154].

5.2.5 Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Stratejik Plan'daki Kamusal Sanat Yaklaşımı

2017-2019 Güncellenmiş Stratejik Plan önceki planın misyon ve vizyonunu sürdürmekle beraber, revizyon esnasında yaptırılan vatandaş ve dış paydaş anketleriyle önceki plandan ayrılmaktadır. Planda vatandaş anketi için katılımcılarının yaş aralığı ve cinsiyetine dair araştırma evreninin TÜİK verilerine göre belirlendiği, anketin Kadıköy Belediyesi hizmet sınırlarında bulunan 21 mahalleden 18 yaş üstü bireylerle

gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Anket sonucuna göre belediyenin öncelik verilmesi gereken alanlar arasında beşinci sırada kültür ve sanat alanına yönelik hizmetler olduğu sonucu çıktığı stratejik planda belirtilmiştir [154].

Güncellenmiş planda önceki planın amaç hedef ve stratejileri devam ettirildiği görülmektedir. Önceki planda uygulama esnasında görülen eksikliklerin giderilmeye çalışılarak, yeni projelerle geçmiş uygulamaların sürdürülmesi ve desteklenmesi hedeflenmektedir. 2014 yılında yapılan planın ilgili stratejik amacının “Kadıköy kültür ve tarih envanteri hazırlamak ve tanıtımını yapmak” olan ilk hedefi, 2017-2019 Güncellenmiş Strateji Planı’nda *Kültürel ve Sanatsal Gelişim* stratejik amacıyla birleştirilmiş, hedef ve faaliyetler bu amaç doğrultusunda oluşturulmuştur.

Güncellenen planda belirtilen ve bu çalışmanın önceki bölümlerde incelenen kamusal sanat planlarıyla ilişkili olduğu tespit edilen hedef ve faaliyetler Çizelge 5.3’te belirtilmiştir [154].

Çizelge 5.3 Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Güncellenmiş Stratejik Plan *Kültürel ve Sanatsal Gelişim* amacı kapsamında oluşturulan hedef ve faaliyetler [154]

Hedefler	Faaliyetler
Stratejik Hedef 4 Kent in ve kentlinin düşünsel, sanatsal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak eğitim, üretim ve araştırma temeli faaliyetlerin tümünü kapsayan Kadıköy Akademi’nin kurulması ile çalışmaları yürütmek	•Kent kitaplığının fiziksel ve teknik altyapısının oluşturularak, yayın kitap ve alımı yapılması, •Görsel-işitsel (<i>audiovisual</i>) odası ve arşivinin oluşturulması ve geliştirilmesi, •Kadıköy temalı araştırmaların ve projelerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, •Kent alanındaki akademik çalışmaların derlendiği 3 aylık derginin çıkarılması, •Kent çalışmaları, yerel yönetim ve yerel siyaset konulu eğitim programları düzenlenmesi, •Kent alanındaki araştırmaların, gelişmelerin, yeniliklerin sürekli takibinin sağlanması ve yayıncılık faaliyetinde bulunulması, •Araştırma süreçlerini destekleyecek saha araştırması ve veri toplama süreçlerinin kurgulanması.

Çizelge 5.3 Kadıköy Belediyesi 2017-2019 Güncellenmiş Stratejik Plan *Kültürel ve Sanatsal Gelişim* amacı kapsamında oluşturulan hedef ve faaliyetler [154] (devamı)

Hedefler	Faaliyetler
Stratejik Hedef 5 Kentin tarihi, kültürel ve yaşamsal belleğinin kentin kimliğini ifade edecek biçimde bir araya getirmek ve gelecek kuşaklara taşınmasını amaçlayan Kent Belleği Merkezi kurmak	•Kadıköy' de bulunan heykellerin bir katalog altında toplanması, •Kadıköy'ün tarihi, turistik, kültürel ve sosyal mekanlarının fotoğraflar ve ilgili metinlerle bir kitapta toplanması (Kadıköy Rehberi), •Kent Belleği Merkezi proje çalışmaları doğrultusunda Maliye Binası restorasyonun yapılması, •Kent kimliği ve kültürünü güçlendirecek arşiv ve envanter çalışmalarının yapılması.
Stratejik Hedef 7 Kadıköy'deki kültür ve sanat birikimini açığa çıkartmak, geliştirmek ve sürekliliğini sağlamak	•Ulusal ve uluslararası kültür ve sanat yönetimi yapan kurum/kuruluşların desteklenmesi ve iş birliği yapılarak etkinlikler düzenlenmesi, •Kadıköy'de yaşayan ve üretim yapan sanatçıların geniş kesimlere ulaşması için iletişim desteği verilmesi ve sanatçıların bir arada bulunacağı erişime uygun dijital platformun oluşturulması, •Kültür ve sanat alanında özgün yerli eser yaratıcılığını teşvik etmek ve desteklenmesi amacıyla yarışmalar düzenlenmesi, •Kültür ve sanat mekanlarının işlevselliğinin sağlanmasına yönelik mal ve hizmet alımının yapılması, •Kadıköy kent kimliğiyle bütünleşmiş sanatçıların tanıtılması, sanatsal ve yaşamsal birikimlerinin değerlendirilmesi, anma, yarışma ve benzeri etkinliklerle kültürel hafızada yer almalarının sağlanması.
Stratejik Hedef 9 Kadıköy'e ait kültürel ve tarihi değerlerin sahiplenilmesini ve kentlilik bilincinin gelişmesini sağlamak	•Kadıköy'ün kentlilik bilincini ve duygusunu oluşturan kent yayıncılığının gerçekleştirilmesi, •Kadıköylülerin kentlilik bilincinin toplumsal eşitlik perspektifi yönünde güçlenmesini sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesi ve arttırılması, •Kadıköy'de gerçekleştirilecek her türlü kültür ve sanat faaliyetlerinin içerik, söylem, dil ve anlayışlarının toplumsal eşitlik kapsamında ön değerlendirilmesinin yapılması.

Planlar incelendiğinde stratejik hedefler aynı kalmakla beraber faaliyetlerde değişiklikler görülmektedir. 2014'teki planın Stratejik Hedef 4'te belirtilen Kadıköy Akademisi'nin 2015 yılında açılmasıyla [155], 2017 planında akademiye ait faaliyetler ortaya konmuştur. Stratejik Hedef 5'te 2014 planında mekânın fiziksel özelliklerine ait faaliyetler oluşturulmuşken, 2017 planında merkeze ait faaliyetler tanımlanmıştır. Stratejik Hedef 7'de faaliyetlerde özü koruyarak değişiklikler ve geliştirmeler yapılmıştır. 2017 planında mevcut hedeflere ek olarak kentlilik bilincini yerleştirmek adına hedef konmuş (Stratejik Hedef 9) ve bu hedefle ilişkili faaliyetler tanımlanmıştır.

5018 sayılı kanunda *“Üst yöneticiler ve bütçeyle ödenek tahsis edilen harcama yetkililerince, hesap verme sorumluluğu çerçevesinde her yıl faaliyet raporu hazırlanır. Üst yönetici, harcama yetkilileri tarafından hazırlanan birim faaliyet raporlarını esas alarak, idaresinin faaliyet sonuçlarını gösteren idare faaliyet raporunu düzenleyerek kamuoyuna açıklar.”* maddesi bulunmaktadır [153]. Bu kanun doğrultusunda her yıl internet ortamında da faaliyet raporları yayınlanmaktadır.

Kadıköy Belediyesi'nde 2015-2019 Stratejik Plan doğrultusunda gerçekleştirilen kamusal sanat uygulamaları kamuya açık faaliyet raporlarından derlenmiş, 2018 raporunun bu çalışma esnasında yayınlanmaması sebebiyle 2018 yılı için erişilen etkinlikler çeşitli kaynaklardan bir araya getirilmiştir. Bu derleme esnasında Bölüm 2.2'de bahsedilen sonuç ürüne göre kamusal sanat türleri için bir çizelge oluşturulmuş (EK-A), bu tablo doğrultusunda kamusal sanat çalışmaları sınıflandırılmıştır (Çizelge 5.4).

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [156], [157], [158]

	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Heykel	2015	Ali İsmail Korkmaz	Ali İsmail Korkmaz Parkı, Rasimpaşa Mh.	Erişilemedi.
			Ağaç Heykel	Kadıköy Belediyesi, Hasanpaşa Mh.	Umut Argun
			İnsan Sırrı Arar, Sır İse Kendindedir	Caferağa Mh. Moda Cd.	Dilşad Yiğitcan Akçayöz
			Zincirlerini Kıran At	Kadıköy Belediyesi, Hasanpaşa Mh.	Sahbi Chtioui
			Ayrışma (Nuh Köklü) * ²³	Rasimpaşa Mh. Karakolhane Cd.	İskender Giray
		2016	Tombili (Kedi)	Eğitim Mh. Güleç Çıkmazı Sk.	Seval Şahin
			Bir İstanbul Beyefendisi Abdülcanbaz	Karikatür Evi, Hasanpaşa Mh.	Yunus Tonkuş
			Bezgin Bekir		
			Celal Esad Arseven	TESAK Bahçesi, Caferağa Mh.	Bihrat Mavitan
			Haldun Taner Büstü (Yenileme)	Caferağa Mh. Mühürdar Cd.	Ümit Öztürk
			Ahmet Taner Kışlalı Büstü (Yenileme)	Ahmet Taner Kışlalı Parkı, Kozyatağı Mh.	
			Afife Jale Büstü (Tamiratı)	Caferağa Mh. Sakız Gülü Sk.	Haluk Tezonar
		2017	Oğuz Aral ve Avanak Avni	Karikatür Evi, Hasanpaşa Mh.	Yunus Tonkuş

²³ * Sanatçı inisiyatifiyle yerleştirilmiştir.

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [156], [159], [158] (devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Heykel	2017	Fırat	Karikatür Evi, Hasanpaşa Mh.	Ayhan Tokmak
			Namık Kemal	19 Mayıs Parkı, 19 Mayıs Mh.	Ümit Öztürk
			Cem Karaca	Caferağa Mh. Cem Karaca Sk.	Dağhan Yürürler
			Dayanışma* ²⁴	Moda Parkı, Caferağa Mh.	İskender Giray
			Ağaca Sevinç*	Caferağa Mh. Moda Cd.	
		2018	Tarçın*	Caferağa Mh. Moda Cd.	İskender Giray
			Tommy	Fenerbahçe Mh.	Ümit Öztürk
			En Kahraman Rıdvan	Karikatür Evi, Hasanpaşa Mh.	Yunus Tonkuş
	Mural (Duvar Resmi)	2015	Mural İstanbul Festivali	Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Acıbadem Mh.	Canavar
				Caferağa Mh. Sarraf Ali Sk. N:6	Cins
				Caferağa Mh. Ağabey Sk. N:35	Rustam Qbic
				Caferağa Mh. Sarraf Ali Sk. N:21	Aryz
				Hasanpaşa Mh. Yeniduygu Sk. N:7	Deih

²⁴ * Sanatçı inisiyatifiyle yerleştirilmiştir.

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [157], [158], [159], [160] (devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Mural (Duvar Resmi)	2015	Mural İstanbul Festivali	Rasimpaşa Mh. Mühendis Sarı Ali Sk.	Levi Ponce ve Kristy Sandoval
				Kadıköy Belediyesi hizmet binası	Wicx
					Nuka
					Esk Reyn
		2016	Duvar Resmi	Karikatür Evi, Hasanpaşa Mh.	Erişilemedi.
			Mural İstanbul Festivali	Acıbadem Mh. Bedrettin Sk. N:5	Ares
				Acıbadem Mh. İsmail Hakkı Bey Sk. N: 39	Lakormis
				Rasimpaşa Mh. Halitağa Cd. N:57	Chu
				Osmanağa Mh. Tulumbacı Asım Sk. N:10	Tabone
		2017	Duvar Resmi	Kuşluk Parkı, Kozyatağı Mh.	Nuran Erden
			Mural İstanbul Festivali	Rasimpaşa Mh. Kırmızıkuşak Sk. N:3-5	Treze
				Osmanağa Mh. Reşitefendi Sk. N:45	The Writer Material
				Osmanağa Mh. Talimhane Sk. N:2	Alex Maksiov

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [159], [160], [161] (devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
	Mural (Duvar Resmi)				
Kalıcı	Mural (Duvar Resmi)	2017	Mural İstanbul Festivali	Osmanağa Mh. Kuşdili Cd. N:39	Mr. Hure
				Rasimpaşa Mh. Nakıl Sk. N:17	Fintan Magee
		2018	Mural İstanbul Festivali	Rasimpaşa Mh. Mühendis Sarı Ali Sk. N:24	Arlin
				Osmanağa Mh. Tulumbacı Asım Sk. N:6	Artez
				Rasimpaşa Mh. Kırmızıkuşak Sk. N:17	Lonac
				Rasimpaşa Mh. Ayrılıkçeşme Sk. N:56	Omeria
	Su Öğeleri	(?)	Su Terazisi	Hasanpaşa Mh. Acıbadem Cd.	Erişilemedi.
		(?)	Sahrayıcedit Çeşmesi	Sahrayıcedit Cami, Sahrayıcedit Mh. Fahrettin Kerim Gökay Cd.	
		(?)	Ayrılık Çeşmesi (Söğütlü Çeşme)	Rasimpaşa Mh., Org. Şahap Gürler Cd.	
		(?)	Osman Ağa Çeşmesi	Hasanpaşa Mh. Uzunçayır Cd.	
		(?)	Yoğurtçu Çeşmesi	Yoğurtçu Parkı, Osmanağa Mh.	
		1550	Çatal Çeşme	Bostancı Mahallesi, Bağdat Cd.	

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [161] (devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Su Öğeleri	16??	İbrahim Ağa Çeşmesi	Koşuyolu Mh. İbrahim Ağa Çeşmesi Sk.	Erişilemedi.
		1621	Mısırlı Osman Ağa Çeşmesi	Osmanağa Mh. Vahap Bey Sk.	
		1693	Sürmeli Ali Paşa Çeşmesi	Aya Eufemia Kilisesi, Osmanağa Mahallesi Yasa Cd.	
		1732	Ali Paşa Çeşmesi	Osmanağa Mh. Yağlıkçı İsmail Sk.	
		1766	Hüseyin Ağa Çeşmesi	Osmanağa Mh. Sarasker Cd.	
		1793	Çuhadar (Ladikli) Ahmet Ağa Çeşmesi	Rasimpaşa Mh. Rıhtım Cd.	
		1794	Halid Ağa Çeşmesi	Rasimpaşa Mh. Söğütlüçeşme Cd.	
		1800	Selami Çeşme	Fenerbahçe Mh. Bağdat Cd.	
		1831	II. Mahmud Çeşmesi	Bostancı Mh. Bağdat Cd.	
		1844	Baba Oğul Çeşmesi	Hasanpaşa Mh. Acıbadem Cd.	
		1845	Hasan Rıza Paşa Çeşmesi	Caferağa Mh. Gürbüztürk ve Mühürdar Sk.	
		1852	Hasan Rıza Paşa Çeşmesi	Caferağa Mh. Gürbüztürk ve Mühürdar Sk.	
		1856 ?	Emine Hanım Çeşmesi	Merdivenköy Mh. Üstçeşme Sk.	

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [156], [157], [161](devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama		Mekân	Sanatçı
	Su Öge-leri	1920	Erenköy İstasyon Çeşmesi		Erenköy Mh. Hatboyu Cd.	Erişilemedi.
Kalıcı	Kent Mobilyaları	2015	Geri Dönüşüm Malzemelerinden Kent Mobilyası Tasarımı		Rasimpaşa Mh.	TAK- Çeşitli Katılımcılar
			Kadıköylü Sanatçılar Projesi	Fazıl Hüsnü Dağlarca Bilgilendirme Tabelası	Caferağa Mh. Fazıl Hüsnü Dağlarca Sk.	Kadıköy Belediyesi İlgili Birimleri
				Özdemir Asaf Evi Önü Tretuvar Düzenlemesi	Acıbadem Mh. Mustafa Bey Çıkmazı	
				Cemal Süreya Evi Önü Tretuvar Düzenlemesi	Caferağa Mh. Cemal Süreya Sk.	
		2016	Rıhtım Park Yönlendirme Tabelaları		Caferağa Mh. Rıhtım Park	
			Kadıköylü Sanatçılar Projesi	Duvar Yerleştirme (İstiklal Marşı Notaları)	Caferağa Mh. Osman Zeki Üngör Sk.	

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [159] (devamı)

	Tür	Yıl	Uygulama		Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Kent Mobilyaları	2016	Kadıköylü Sanatçılar Projesi	Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun eserlerini işaret eden pano, bank, korkuluklara eserlerinin yerleştirmesi ve tretuvar düzenlenmesi	Fenerbahçe Mh. Bedri Rahmi Eyüboğlu Sk.	Kadıköy Belediyesi İlgili Birimleri
				Yazar Yusuf Atılgan anısına kimlik için duvar panosu ve zemin kaplama (proje aşamasında)	Caferağa Mh. Ferit Tek Sk.	
				Selahattin Pınar'ın bestelerini çalan gramofon sokak yerleştirmesi	Fenerbahçe Mh. Selahattin Pınar Sk.	
		2017	"Nazım Hikmet Her Yerde"		Caferağa Mh. Moda Cd.	
					Nazım Hikmet Kültür Merkezi, Osmanağa Mh. Ali Suavi Sk.	
				Bedia Muvahhit Açık Hava Sahnesi Yerleştirmesi	Osmanağa Mh. Bedia Muvahhit Sk.	
				Ekrem Bora Plakası	Caddebostan Mh. Kemal Sunal Sk.	

Çizelge 5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planlar döneminde yapılan kamusal sanat uygulamaları [159] (devamı)

Kılcı	Tür	Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
	Kent Mobilyaları	2017	Karikatür Evi Farkındalık Çalışması Refüj ve Döşeme Tasarımı	Karikatür Evi	Kadıköy Belediyesi İlgili Birimleri
Geçici	Medya, Işık ve Ses Yerleştirme	2017	Aktif ET- Işık Enstalasyonu	Caferağa Spor Kompleksi, Caferağa Mh. Sakız Sk.	TAK- Slash Architects
Sonuç ürünsüz/ Yeni Tip Kamusal Sanat		2017	Çocuklarla Seramik Etkinliği	Çocuk Koruyucu Ruh Sağlığı Merkezi, Göztepe Mh.	Tuba Önder Demircioğlu

Çizelge 5.4'teki çalışmaların mekânsal karşılıkları EK-B'de hazırlanmış haritada görülmektedir. Çizelge ve mekânsal karşılıklar incelendiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır:

- 2012 yılından itibaren yapılan Mural İstanbul Festivali'nde yapılan eserlerin katkısıyla incelenen stratejik planların uygulanma sürecinde en çok gerçekleşen kamusal sanat çalışmasının 24 adetle duvar resmi (mural) olduğu belirlenmiştir. Muraller ağırlıklı Caferağa, Osmanağa ve Rasimpaşa Mahalle'lerinde bulunmaktadır.
- Kadıköy Belediyesi'ne [158] göre ilçede 81 adet heykel bulunmaktadır. Bu heykellerin 18 tanesi incelenen stratejik planların uygulanma sürecinde yapılmıştır. Bu heykellerin 4 tanesi (belediyeden bağımsız olarak) sanatçı inisiyatifiyle yerleştirilmiş, sonrasında sanatçılar belediyeyle temasa geçilmiştir [158].
- Sanatsal kent mobilyalarıyla kentte yaşamış sanatçılara dair bellek hatırlatıcılığı ve mekâna kimlik kazandırmak adına "Kadıköylü Sanatçılar Projesi" oluşturulmuş ve bu proje kapsamındaki 15 çalışmada kamusal sanat öğelerinden faydalanılmıştır.

- Mekândaki su öğeleri, tarihi eser niteliğinde olup, döneminin estetiğini yansıtmaya ve animatörlük değerlerinin yanı sıra stratejik planda bahsedilmesi sebebiyle belirlenmiş ve 20 tane olarak Çizelge 5.4'e dâhil edilmiştir.
- Stratejik Plana göre geçici kamusal sanat uygulamalarının ilgili plan süresince bir kere, yeni tip kamusal sanat özelliğine sahip etkinliğin de yine bir kere yapıldığı belirlenmiştir.

2015-2019 Stratejik Plan doğrultusunda gerçekleştirilen kamusal sanat uygulamalarının mekânsal karşılıkları incelendiğinde Rasimpaşa, Caferağa, Osmanağa Mahallelerinde yoğunluk görülmektedir. Bu mahallelerdeki kamusal sanat yoğunluğunun arazi kullanımı ilişkisini görmek adına harita oluşturulmuştur. EK-C'deki harita incelendiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır:

- Bu mahallelerde heykeller için seçilen yerlerin bir kısmının yeşil alanlar ve mahalle için toplanma alanları olduğu görülmektedir. Kadıköy Belediye binası bahçesi ve Karikatür Evi bahçesi de heykeller için seçilen yerler arasındadır.
- Duvar resimleri (murallar) için bu mahallelerde seçilen yerler incelendiğinde ticaret-konut ağırlıklı Rasimpaşa Mahallesi'nde ve özellikle Yeldeğirmeni Sırtı²⁵'nde yoğunluk görülmektedir. Osmanağa ve Caferağa Mahallelerinde seçilen yerlerin ise konut ağırlıklı olduğu görülmektedir.
- Özellikle Kadıköylü Sanatçılar Projesi kapsamında gerçekleştirilen, sanatsal içerikli kent mobilyaları üretimini içeren uygulamaların bulunduğu Caferağa Mahallesi'nde konut içerikli yapıların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum projenin içeriği olan Kadıköylü sanatçıların (belirli bir dönem de olsa) yaşadıkları yerle ilişkili kurgulanmasıyla ilişkilidir.
- Osmanağa Mahallesi günümüzde Kadıköy'ün ticaret ve konut yoğunluklu mahallesidir. Kadıköy'ün kara ve deniz yoluyla kolay ulaşılabilir, tarihi ve ticari merkezi olan mahallede bir kısmı restore edilen su yapılarının ticaret yapıları arasında kaldığı ve fonksiyonlarının azaldığı tespit edilmiştir.

²⁵ Kadıköy Belediyesi tarafından yürütülen Rasimpaşa Mahallesi Yenileme Projesi kapsamında, 2012 yılı sonrasında binaların sağır duvarlarına sanatçılar tarafından kullanılmasını kapsayan Mural İstanbul Festivali Yeldeğirmeni semtinde başlamıştır [163].

5.3 Kadıköy Belediyesi’nin Kamusal Sanat Yaklaşımının Mülakat Sonuçları Üzerinden İncelenmesi

Çalışma kapsamında Kadıköy Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’nden, Kentsel Tasarım Müdürlüğü’nden yetkilerle ve belediye sanat danışmanı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır (EK-D). Bu görüşmelerde, literatür ve örnek incelemelerinde belirlenen kamusal sanat strateji planları için önemli anahtar kavram ve konular çerçevesinde yerel yönetimin kültürel planlama ve kamusal sanat-planlama ilişkisine dair yaklaşımı, kurumsal olarak kamusal sanat algısı, kamusal sanat uygulamalarının arazi kullanım planıyla ilişkisi, uygulamalarda katılım ve etki ölçüm mekanizmalarının ortaya konması amaçlanmıştır.

Görüşmelerde kamusal sanatın bu çalışma kapsamında incelenen etkinliklerinin Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’nden Kentsel Tasarım Müdürlüğü’ne geçtiği bilgisi alınmıştır. 2014 yılında kurulan Kentsel Tasarım Müdürlüğü’nün görevleri arasında sokak, cadde, meydan, yaya bölgeleri, yeşil alanlar, rekreasyon alanları vb. kamusal alanlara yönelik kentsel tasarım proje çalışmaları, cephe tasarımları, cephe ıslah proje çalışmaları yapmak, kent kimliğini belirleyici kentsel tasarım ilkeleri oluşturmak, Kadıköy’ün özellikli ve sorunlu alanlarında kentsel yenileme, sağlıklılaştırma ve iyileştirme çalışmaları yapmak, bu ilkelerin uygulanmasını sağlamak ve kentsel tasarım rehberleri oluşturmak bulunmaktadır [162].

• Kültürel planlama yaklaşımı

Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ile Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkililerinden Kadıköy Belediyesi’nin oluşturulmuş veya uygulanan bir kültürel planının olmadığı öğrenilmiştir. Kültürel etkinliklerin stratejik plarlarda geliştirilen hedefler ve bu hedeflere uygun faaliyetler olarak geliştirildiği, gerektiğinde farklı birimlerle çalışılarak uygulandığı ifade edilmiştir. Sanat danışmanı ise yönetimin yaklaşımı ile ilişkili olarak *“Bir strateji planında sanat faaliyetlerinin türünün, yapılış yöntemlerinin ve paydaşların tanımlanması gereklidir”* diyerek, kamu yönetiminin teşvikler sağlaması ve yönlendirmeden kaçınarak sanat yaklaşımı adına politika oluşturmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Yerel yönetimin sanatla ilgili konumunun kapalı ve açık kamusal mekânlar oluşturmak, etkinliklerin yapılacağı yerlere gerekli alt ve üst yapıları kurmak, fiziksel kapasiteyi arttırmak olması gerektiğini; kentin estetik olarak donatılmasının da kamu yönetiminin önemli bir görevi

olduğunu belirtmiştir. Kamusal alanın estetik objelerle (anıtsal heykellerden kent mobilyalarına kadar) donatılarak görsel algının geliştirilmesinin de kamusal bir görev olduğunu eklemiştir.

Yapılan kurum içi görüşmelerde belediye himayesinde gerçekleştirilecek kültürel etkinlikler için açık çağrı, kurum içinde proje oluşturma, gelen talepleri değerlendirme gibi uygulama türü ve zamanına göre değişen yaklaşımlar bulunduğu bilgisi alınmıştır. Belediye sanat danışmanı kültürel etkinlik yapmak talebiyle kuruma gelen sanatçı/topluluklar için, yapacakları sanat etkinliğine göre (tiyatro, konser, sergi vb.), mekân organizasyonunda, uygun tarihlerin belirlenmesinde ve gerekliyse altyapı için destek sağlandığını belirtmektedir. Bu duruma örnek olarak da amatör ve profesyonel tiyatroların oyunları için belediyenin kültür merkezlerini tahsis etmesi verilmiştir.

- **Kamusal sanat strateji planı yaklaşımı**

Kadıköy Belediyesi'nde hazırlanan bir kamusal sanat kültürel strateji planı bulunmadığı öğrenilmiştir. Kamusal sanat işlerine stratejik planda konulan hedefler çerçevesinde ve kurum içi geliştirilen projelerle karar verildiği Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından ifade edilmiştir. Etkinliğin türüne göre seçici kurul, ilgili kurumlarla protokoller yapma, açık çağrı ve ihale gibi uygulamalarla sanat işleri ve sanatçıların belirlendiği, paydaşlar açık çağrıyla davet edildiği, gereken finansmanın müdürlük bütçesinden sağlandığı belirtilmiştir. Örneğin Mural İstanbul Festivali için her yıl Kentsel Tasarım Müdürlüğü tarafından yapılan saha çalışmasında belirlenen duvarlar, bina sahiplerinin (gönüllülük esasıyla) onayıyla belirlendiği, gerekli görülen tadilatlarınsa belediye tarafından yaptırıldığı bilgisi alınmıştır.

- **Kamusal sanat algısı**

Görüşmede kamusal sanata dair kurumsal algının ölçülmesi adına kamusal sanatın tanımı tartışılmıştır. Kamusal sanat Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından *“kamusal alanda sanat vatandaşın doğrudan ulaşabildiği, etkileşimli ve paylaşımlı tüm sanatsal uygulamalar”* olarak tanımlanmıştır ve halkın sanata ulaşması bakımından önemli görülmektedir. Sanat danışmanı da *“kamusal alanlarda yapılan sanat faaliyetleri”*ni kamusal sanat olarak tanımlamıştır.

Bu çalışmanın (3. bölümde incelenen) kamusal sanatın kentle ilişkisini tartışan ifadeler yetkilerle paylaşılmış ve kurumsal yaklaşımları öğrenilmiştir. Bu kapsamda *“Kamusal sanat mekâna aidiyet duygusunu güçlendiren bir araçtır.”* ifadesine Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri ve sanat danışmanı katılmışlar, sanat danışmanı ek olarak kamusal sanatın yalnız aidiyeti güçlendirmediğini, mekânın çekiciliğini de arttırdığını söylemiştir.

“Kamusal sanat kent ekonomisini canlandıran bir araçtır.” ifadesi için Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından bu ifadeyi destekleyecek bir veri veya araştırmanın olmadığı belirtilmiştir. Aynı ifadeye sanat danışmanı ise sanatın tüketicisinin dünyanın her yerinde azınlık olduğunu belirterek katılmadığını belirtmiştir.

“Kamusal sanat kent kimliğini ve imgesini güçlendiren bir araçtır.” ifadesine Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri yerel kimlik dışında da katkılar sağlanabileceği, sanat danışmanı da sanatla mekâna prestij katıldığı eklemeleriyle katılmışlardır.

“Kamusal sanat katılım ve iletişimi geliştirici bir araçtır” ifadesine hem Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri hem de sanat danışmanı ek yorum belirtmeden *“Katılıyorum”* cevabını vermişlerdir.

“Kamusal sanat dönüşüm uygulamalarına özgünlük katan, mekânın geçmişiyle geleceği arasında ilişki kurmaya yardımcı bir araçtır.” ifadesine Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından *“uygulamalar arası değişiklik gösterir”* eklemesiyle *“Katılıyorum”* cevabı alınırken, sanat danışmanı ise uygulamada bir bağ göremediğini belirterek *“Kesinlikle Katılmıyorum”* cevabını vermiştir.

- **Kamusal sanat uygulamalarının arazi kullanım planları ve mekânla ilişkisi**

Kamusal sanat uygulamalarının arazi kullanım planı/imar planıyla ilişkisinin Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından kentsel tasarım rehberleri, 1/1000 arazi kullanım ve mekânsal strateji planlarıyla kurulmaya başlandığı belirtilmektedir. Ayrıca çevrimiçi kent rehberinde kamusal sanat türü olan heykellerin mekânsal karşılıklarına ulaşılabildiği ifade edilmiştir.

Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkililerinden, belediye sınırları içinde yapılan kamusal sanat uygulamalarından bazılarının mekâna özgü yapılırken (Yaşayan Sokaklar, Mural İstanbul Festivali), bazılarının da mekânla dolaylı ilişki çerçevesinde gerçekleştirildiği bilgisi alınmıştır. Sanat danışmanı Kadıköy’ün kamusal sanat için avantajlı bir altyapısının

olduğunu belirterek, sanatın içeriğine göre de mekânsal ilişkinin kurulduğunu vurgulamış, temaların da yine mekânla ilişkili olarak oluşturulduğunu belirtmiştir.

- **Kamusal sanat uygulamalarında katılım ve etki ölçümü**

Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkililerinden kamusal sanat işlerinin mekânla ilişkisinin ölçülmesi adına etki analizleri yapılmamakla beraber şikâyet hattı üzerinden etki değerlendirilmesi yapıldığı, bu kanalın da etkin kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Sanat danışmanı da sanatın mekânla ilişkisinin sayısal olarak ölçülmemekle birlikte katılımcı ilgisi üzerinden değerlendirildiğini ifade etmiştir.

Hem Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri hem de sanat danışmanı kamusal sanat sürecinde yerel yönetimin farklı grupların sanat uygulamalarına katılımına önem verdiğini, katılımcıların (uygulama türüne göre değişkenlik göstermekle beraber) aktif katılımcı, tasarım ve gerçekleştirme sürecine dahil olmalarının desteklendiğini ifade etmişlerdir. Yapılan etkinliklerden Mural İstanbul Festivali'nde uygulama esnasında aktif katılımcılar ve izleyicilerin olduğu, TAK'ın etkinliklerinde aktif ve interaktif katılımcılar bulunduğu belirtilmiştir.

Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri, Kadıköy Belediyesi'nin kamusal sanat uygulamasından önce karar geliştirmek maksadıyla odak grup görüşmeleri, masa başı ve katılım toplantıları gibi paydaş ve aktörleri bir araya getirecek uygulamalar gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir. Sanat danışmanı karar alma sürecinin önemli aktörünün sanatçı olması gerekliliğini vurgulamış, kitleye hitap etme adına kaliteden taviz verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kamusal sanatın uygulanması sonrasında etki ve sonuçlarını ölçmek adına memnuniyet anketi, şikâyet analizi, odak grup toplantıları gibi yöntemlerden faydalandığı Kentsel Tasarım Müdürlüğü yetkilileri tarafından ifade edilmiştir.

5.4 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Dönemi Stratejik Planlarındaki Kamusal Sanat Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Kadıköy Belediyesi'ne ait kamusal sanat strateji planının bulunmadığı ancak stratejik planda gösterilen hedefler doğrultusunda kamusal sanat uygulamaları gerçekleştirildiği araştırmalardan ve yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden belirlenmiştir. Kadıköy

Belediyesi 2015-2019 dönemi için hazırlanan stratejik planları ile Çizelge 4.27’de belirtilen, literatürden derlenmiş kamusal sanat strateji planlarına ait kriterlerle karşılaştırılması doğrudan yapılamamakla birlikte, stratejik planların ilgili kısımlarda bulunan hedef ve faaliyetler ile uygulamalar incelendiğinde incelenen kamusal sanat (kültürel strateji) planlarla benzerlikler tespit edilmiştir (Çizelge 5.5).

Çizelge 5.5 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Dönemine Ait Stratejik Planların ilgili kısımlarının kamusal sanat (strateji) planları kriterleri çerçevesinde incelenmesi

(Anahtar: XX: Detaylı bahsedilmiş, X: Bahsedilmiş, /: Bahsedilmiş ancak detay içermiyor, -: Bahsedilmemiş)

Kent		Kadıköy
(Stratejik) Plan Yılı		2015-2017
Nüfus		451,453
Vizyon		X
Tema		-
Hedef ve Stratejiler	(Tarihsel) Hatırlatıcılık	X
	Kültürel Miras	/
	Sürdürülebilirlik	-
	Ekonomi-Turizm	/
	Toplumsal Katılım	/
	Mekânsal Dönüşüm	/
	Toplumsal Kaynaşma	/
	Estetik	X
	Kimlik	X
	Eğitim	X
	Yaratıcılığı Destekleme	/

Çizelge 5.5 Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Dönemine Ait Stratejik Planların ilgili kısımlarının kamusal sanat (strateji) planları kriterleri çerçevesinde incelenmesi (devamı)

(Anahtar: XX: Detaylı bahsedilmiş, X: Bahsedilmiş, /: Bahsedilmiş ancak detay içermiyor, -: Bahsedilmemiş)

Alan Araştırması		/
Anket		/
Mekân Karşılıkları	Mevcut	X
	Yeni	/
	Öncelikli Mekanlar	X
Bakım ve Yönetim		/
Paydaşlar		X
Bütçe		X
	Sanat İçin Pay	-
	Diğer Kaynaklar	-

Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan'ın ve 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Stratejik Plan'ın kamusal sanatı da içeren hedeflerinin (özelleşmiş planlar gibi) bir tema çerçevesinde hazırlanmadığı görülmektedir. Ancak raporun kamusal sanat içerikli hedefleri, hedeflere ait faaliyetleri ve uygulamalar incelendiğinde yurtdışı örnekleriyle karşılaştırılacak verilere ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda (*tarihsel*) *hatırlatıcılık*, *estetik*, *kimlik* ve *eğitim* içerikli hedef ve stratejilerin oluşturulduğu ve uygulamaların gerçekleştirildiği; *kültürel miras*, *ekonomi-turizm*, *toplumsal katılım*, *mekânsal dönüşüm*, *toplumsal kaynaşma* ve *yaratıcılığı destekleme* konularından doğrudan ve/veya dolaylı bahsedildiği (veya uygulamalar yapıldığı) ancak detaylandırılmadığı belirlenmiştir.

İlgili birimlerle yapılan görüşmelerde ve incelenen raporlarda alan araştırmasının etkinlik türü ve uygulamaya göre yapıldığı belirlenmiştir. Anket çalışmasının 2017-2019 Dönemi İçin Güncellenmiş Stratejik Plan'ın hazırlanması esnasında yapıldığı, ancak bu çalışmanın doğrudan kamusal sanatla ilişkili olmadığı; sonuçlar arasında kamusal sanatı da içeren

kültürel ve sanatsal içerikli etkinliklerin geliştirilmesi gereken konular arasında olduğu planda belirtilmektedir.

Stratejik planlarda kamusal sanat uygulamaları için mekânsal karşılık verilmemiştir. Ancak faaliyet raporlarında gerçekleştirilen kamusal sanat uygulamaları için (proje aşamasındakiler dâhil) mekânsal karşılıklardan bahsedilmektedir. Belediye bünyesinde kurulan Tasarım Atölyesi Kadıköy'ün ilçedeki kamusal sanat uygulamalarının bir kısmı için çeşitli zamanlarda hazırladığı çevrimiçi ortamdan incelenebilen haritalar; heykeller ve çeşmeler için belediyenin hazırlattığı kitaplar gibi plandan bağımsız çevrimiçi veya basılı yayınlarda mevcut mekânsal karşılıkların ortaya koyulduğu görülmektedir. Stratejik planda belirtilen hedefler doğrultusunda mekâna özgü oluşturulan projeler ise öncelikli projeler olarak tespit edilmektedir.

Kamusal sanat uygulamalarının bakım ve yönetiminin belediye himayesinde olduğu, planlarda paydaşların açıkça belirtildiği ve gerekli bütçenin belediye kaynaklarından karşılandığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanlığın en hızlı ürettiği (ve tükettiği) son 200 yıl, üretim biçimlerinin farklılaşması ve gelişen teknolojiyle yazılı tarih boyunca kaydedilmemiş değişimlere sahne olmuştur. Sanayi Devrimi'yle yaşanan düşünsel değişimin etkileri insan aklının başlıca ürünleri arasında olan sanat ve kent üzerinde somut biçimde görülmektedir. Bu etkiler incelendiğinde tüm alanlarda gelenekselden kopuşla karşılaşılmaktadır. Sanatta bu süreç ifade biçimlerinin, anlatım türlerinin değişimi ve mekânsal arayışken, kentlerde ise yer seçim kriterlerinin farklılaşması sonucunda fiziksel, sosyal, ekonomik ve mekânsal ihtiyaçlara dair farklılaşmalar olarak görülmektedir.

- **Sanatsal ifadenin kent mekânıyla kesişimi; kamusal sanat**

İnsana ait bir ifade biçimi olan sanatla yaşam alanlarının buluşması Antik Çağ'a kadar gitmekle beraber, sanatın beyaz kutudan çıkarak kent mekânıyla buluşması hem kentlerin değişmesi hem de sanattaki anlamsal dönüşümler sonucu gerçekleşmiştir. Kamusal sanatın kentlerdeki olumlu yöndeki değişimleri hızlandırdığı görüşü ise yerel ve merkezi yönetimlerin doğrudan veya dolaylı olarak kamusal sanatı desteklemesini sağlamıştır.

Yaşam biçimlerinin değişmesi mekânsal ihtiyaçları ortaya çıkardıkça kentlerin planlanması gerekliliği artmıştır. Yaşam ve düşünce biçimlerinin değişimi ile teknolojik gelişmeler kent planlamada yaklaşımsal farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm bu sürecin yaklaşık tarihleri ve dinamikleri incelendiğinde ise kamusal sanatın yaşadığı değişimle kesişimi tespit edilmiştir. İlk etapta kent mekânlarına estetik katkı olarak görülen kamusal sanat, süreçte planlamayla ilişkisini arttırarak devam ettirmektedir. Yalnız sanatçıya ait değil, toplumun tamamının paylaşabileceği ortak bir

alan oluşturmakta ve kente dair ihtiyaçların belirlenmesinde, sorunların çözümünde bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada kamusal sanatın kent mekânla ilişkisi, planlama pratiğinin yaşadığı yaklaşımsal değişimler üzerinden incelenmiş, kamusal sanatın karar aşamalarına dâhil edilme süreci irdelenmiştir. Kamusal sanatın kent mekânıyla etkileşimine ait bulgular ve yaklaşımlar beş maddede toplanmış ve ilgili bölümde tartışılmıştır. Bu maddelerde tartışılan konular değerlendirildiğinde kamusal sanatın kent ve kentliler için aidiyet duygusu oluşturma, ekonomik katkı sağlama, mekâna kimlik katma, kent belleğine katkı sağlama, (tarihi) hatırlatıcılık, iletişim ortamı sağlama ve bu ortamı güçlendirme, sosyal ve mekânsal değişimi teşvik etme gibi olumlu etkileri bulunduğu sonucuna varılmıştır. Ancak uygulamalarda yerel dinamiklerin göz ardı edilmesi pek çok kent için başta kimlik olmak üzere yerele has özelliklerin yitirilmesi, yerinden edilme, soylulaşma, sanatın metalaşması, sanat finansmanını hegemonik seğiciliğin yönlendirmesi gibi sorunları da ortaya çıkarabilmektedir. Olumsuz durumların önüne geçmek adına kamusal sanatın da bütüncül planlaması gereklidir.

Kamusal sanatın kent planlamayla ilişkisi kültürün bir plan unsuru olarak görülmesiyle ivme kazanmıştır. Yerel yönetimler küresel lkte özgünlüklerini (farklı amaçlarla da olsa) ortaya çıkarmak ve toplumda homojenlik yaratmak adına kültürü (ve bir bileşeni olarak sanatı) bir araç görmekte ve kullanmaktadırlar.

- **Türkiye’de kamusal sanat**

Türkiye’de kökenleri çok eskiye dayanmakla beraber, sanatın modernleşme hareketleri çerçevesinde kamusal alanlarda kullanıldığı, bu süreçte de yalnızca anıtsal yapılar için estetik bir öğe olarak algılandığı ve uygulandığı görülmektedir. Tanzimat Dönemi ile projelendirilmeye başlanan kamusal sanat rnekleri, II. Meşrutiyet sonrası ilk uygulanma şansını tarihsel hatırlatıcılık özelliğiyle anıtlarda yakalamıştır. Osmanlı’da kamusal kullanıma açık, işlevsel mimari eserlerin (eşme, saat kulesi vb.) süslemelerinde de kamusal sanata dair erken izler görülmektedir.

Geleneksel dogmaların yıkıldığı Cumhuriyet Dönemi’nde kentlerde kamusal alanların yeniden tanımlanması, işlevlendirilmesi ve halkın devrim bilincine ulaşması adına rejim tarafında simge olarak kullanılan anıt ve heykeller, bu simgesel anlatımın yerleşik hale

gelme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Uzun süre devam eden anıt heykel yaklaşımından ayrılan çalışmalar ilk olarak sanatçı-mimar iş birliklerinde görülmüştür. 1970 sonrasında ise soyut heykeller yaygınlaşmıştır. 1990'lardan sonra yapılan etkinlikler çoğaldıkça sanatçıların kamusal alanda kendilerini farklı türlerle ifade etme olanakları da artmıştır. Kamusal sanatın görünür kılınmasını destekleyen etkinlikler, sanatçıların kendi kurdukları topluluklar ve girişimlerle bu pratiği yaygınlaştırma çabası günümüzde de sürmektedir.

Yeni sanatsal ifade biçimleriyle çeşitlenen kamusal sanat uygulamalarını sergilemek ve gerçekleştirmek isteyen sanatçılar, buldukları kısıtlı fırsatlarda yeni yaklaşımları denemelerine rağmen, bu çabalar çeşitli nedenlerden (ilgi ve destek yoksunluğu vb.) ötürü yaygınlaşmamaktadır. Merkezi ve yerel yönetimlerin, sanat kuruluşlarının ve girişimlerin gerekli adımları sanatçılarla beraber atması, kamusal sanatın görünürlüğünün ve çeşitliliğini artırılması adına önemli ve değerlidir.

Kamusal sanatın güncel uygulama pratikleri incelendiğinde küresel olarak tanınırlığı ve sahip olduğu imkanlar (vakıflar, bienaller vb.) ve girişimlerle İstanbul'un güncel kamusal sanat uygulamalarında Türkiye'nin öncü kentlerindendir.

- **Örnek incelemelerinden elde edilen sonuçlar ve değerlendirme**

Bu çalışmada üç ayrı ülkeye ait, farklı ölçeklerde beş kentin kamusal sanat planları literatürden belirlenen ortak kriterler doğrultusunda incelenmiştir. Sonuçta incelenen planların kentin strateji planlarıyla ilişkili ve bir tema doğrultusunda hazırlandığı, hedef ve stratejilerde kamusal sanatın kente ekonomik, sosyal, estetik ve toplumsal etkilerinin göz önünde bulundurulduğu, tamamı için bütçe çalışmaları ve paydaş analizi yapıldığı görülmektedir.

Yurtdışı örnekleri incelendiğinde hedefler ve stratejilerin çoğunlukla kültür ile kamusal sanatın sosyal ve toplumsal fayda sağlama özelliklerinin üzerinde durulduğu, eser veya uygulamadan öte fikir ve kavram olma özelliğinin ön plana alındığı görülmüştür. Kentlerin uluslararası tanınırlığının artması ve markalaşması adına başlayan kamusal sanatın plan ögesi olarak görülmesi yaklaşımı süreçte değişimler yaşamıştır. Topluluklar arası diyalog ortamı sağlamak ve sanatın birleştirici gücünden faydalanmak için oluşturulan bu planlarda, sanatçı üzerinde tahakkümden kaçınıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın alan araştırması (ilgili bölümde bahsedildiği sebepler ışığında seçilen) Kadıköy Belediyesi'nin 2015-2019 Stratejik Plan ve 2017-2019 Güncellenmiş Stratejik Planda bahsedilen hedef ve stratejilerin incelenmesi, ilgili birimlerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlarla kamusal sanat yaklaşımının incelenmesi, ilgili stratejik plandaki hedeflere ait uygulamaların faaliyet raporları üzerinden belirlenmesi, hazırlanan haritalarla uygulamaların mekânsal karşılıklarının aranması ve değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Kadıköy Belediyesi stratejik planları incelendiğinde, kamusal sanat yaklaşımının kent estetiğinin geliştirilmesine ek olarak (tarihsel) hatırlatıcılık, estetik, eğitim ve kimlik özelliklerinin kullanılması adına bu alanlarda stratejik hedefler ve faaliyetlerin geliştirildiği görülmektedir.

Stratejik planda oluşturulan amaç ve hedeflere ait uygulamalar ise çoğunlukla²⁶ yayınlanan faaliyet raporlarından tespit edilmiştir. Kurumsal yaklaşımın belirlenmesi adına yapılan tüm değerlendirmelerin sonuçları aşağıda belirtilmektedir:

- Kadıköy Belediyesi Stratejik Planlarının hazırlanma aşamasında yerel yönetim, uzmanlar, Kadıköy halkı, kurumlar ve sivil toplum kuruluşları bir araya gelerek stratejik hedefleri belirlemektedirler. Planların hazırlık aşamasında katılımcılığın ve çok sesliliğin desteklenmesi olumlu bir özellik olarak tespit edilmiş olup, sürdürülebilir olması sağlanmalıdır.
- Kadıköy Belediyesi'nde hazırlanan bir kültür planı ve kamusal sanat planı bulunmamaktadır. Kültürel plan veya kamusal sanat planı içeriği ile en yakın ilişki stratejik planda bulunan "*kültürel ve sanatsal gelişim*" amacıyla tespit edilmiştir. Bu amaç geniş bir içeriği kapsamaktadır. Kamusal sanatın bu alandan ayrılarak bir plan ögesi olarak görülmesi, tüm etkinliklerin yönetsel açıdan sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.
- İncelenen kentlerin kamusal sanat planlarının, bir konuda özelleşmiş planlar olmaları sebebiyle, hedef ve stratejilerinin bir tema çerçevesinde hazırlanmasının, bu planların en güçlü yönü ve bütüncüllüğü desteklemede önemli olduğu

²⁶ 2018 Faaliyet Raporu bu çalışma süresinde yayınlanmadığı için 2018 uygulamalarına farklı kaynaklardan ([158], [160]) erişilmiştir.

belirlenmiştir. Kadıköy Belediyesi Stratejik Planlarındaki *“kültürel ve sanatsal gelişim”* amacı doğrultusunda geliştirilen hedef ve stratejilerde tematik eksiklik dikkat çekmektedir. Belediyenin ilgili birimlerinin, kamusal sanat yaklaşımında tematik bir yaklaşım geliştirmeleri bütüncüllük adına önemli görülmektedir.

- Görüşmelerde yerel yönetimin kamusal sanat etkinlikleri için mekân oluşturmak, altyapı ve kaynak sağlamak üzerinden hareket ettiği ve kamusal sanat etkinliklerinin belirlenmesi için seçici kurullar kurulması, açık çağrı yapılması, ihale açılması, protokol imzalanması, kurum içi proje oluşturulması gibi farklı yöntemler izlendiği bilgisi alınmıştır. Yerel yönetimin gelecek tüm projelere açık olduğu söylenmiştir. Bu söylem farklı kamusal sanat türlerinin gerçekleştirilmesinde değerlendirilmelidir.
- Görüşmelerde kurumun kamusal sanat tanımı *“kamusal alanda sanat, vatandaşın doğrudan ulaşabildiği, etkileşimli ve paylaşımlı tüm sanatsal uygulamalar”* şeklinde belirtilmiştir. Bu tanım 1990’lardan sonra kamusal sanatta etkin yaklaşım olan yeni tip kamusal sanatı işaret etmekle beraber, incelenen faaliyet raporlarında bu yaklaşımı destekleyecek sayıda örneğe rastlanmamıştır.
- Çalışmanın kamusal sanatın kentle ilişkisinin kurulduğu bölüme dair verilen cevapları irdelendiğinde, kamusal sanat uygulamalarının kentte aidiyeti geliştiren bir araç olduğu, kamusal mekânın çekiciliğini arttırdığı, kent kimliği ve imgesine katkı sağladığı, kente prestij kattığı, katılımı ve iletişimi güçlendiren bir araç olma özelliğini içeren görüşlerin benimsendiği görülmektedir. Mekânsal uygulamalar incelendiğinde de (Çizelge 5.4 ve EK-B) bu ifadeleri destekleyen uygulamalar tespit edilmiştir (Kadıköylü Sanatçılar Projesi vb.).
- Kamusal sanatın literatürde genellikle kabul edilen *“kent ekonomisini destekleyen bir araç olarak görülmesi”* ve *“dönüşüm uygulamalarına özgünlük katma”* ifadeleri ise kurum nezdinde kabul gören ifadeler olmamıştır. Bu durumun nedenleri irdelendiğinde bu ifadeleri destekleyecek veri eksikliği ve Kadıköy’de devam eden kentsel dönüşüm uygulamaları gösterilmiştir.
- Kamusal sanatın mekânsal planlarla ilişkisinin, hazırlanması planlanan kentsel tasarım rehberleriyle kurulacağı bilgisi alınmıştır. Kentsel tasarım rehberi hazırlanması olumlu bir yaklaşım olarak tespit edilmiştir. Ancak kamusal sanat

(strateji) planları ile kentsel tasarım rehberleri ortak ögeler barındırmakla beraber, farklı içerikte uygulamalardır. Kamusal sanat kavramının kentin stratejik planıyla ilişkili olarak planlanması, bütüncüllüğü sağlamak bakımından uluslararası yaklaşıma daha uygun olacaktır.

- Kadıköy Belediyesi stratejik planlarında hedef olarak belirtilen faaliyetlerin büyük bölümünün hayata geçirildiği faaliyet raporlarından görülmektedir. 2017 yılından önce gerçekleştirilen hedeflere ait projeler için plan güncellemesinde yeni faaliyetler tanımlanması, bu durumun önemli göstergeleri arasındadır. Benzer şekilde 2015-2016 faaliyet raporlarında kentsel tasarım faaliyeti olarak gösterilen çeşitli faaliyetler [156],[157], 2017 planında kamusal sanat başlığına taşınmıştır [159]. Bu yaklaşımsal değişim kurum nezdinde kamusal sanatın önemine işaret ettiği biçiminde yorumlanmıştır.
- Kadıköy’de kamusal sanat çalışmalarının mekânla ilişkisi incelendiğinde hem mekâna özgü hem de mekândan bağımsız uygulamaları görmek mümkündür. 2015-2019 plan döneminde özellikle kimliği ve tarihi vurgulamak adına mekâna özgü projeler hazırlandığı ve uygulandığı tespit edilmiştir. Geleneksel sanat türleri için sanatçılardan destek alınmakla birlikte, kent mobilyaları kapsamında değerlendirilebilecek uygulamalar genellikle kurum içi çalışmalarda gerçekleştirilmektedir. Kamusal sanatın da bir türü olan kent mobilyalarının bu şekilde gerçekleştirilmesi kamusal sanat tanımı çerçevesinde sorunlu bir alan olarak tespit edilmiştir. İlgili birimlerin bu üretim sürecinde sanatçılarla beraber çalışması, üretilen/üretilecek işlerin hem estetik hem de kavramsal boyutunu destekleyecektir.
- Kamusal sanat uygulamalarının mekânla ve kullanıcılarla ilişkisinin ölçümünün katılımcı ilgisi ve şikayetler üzerinden yapıldığı, uygulama sonrasında etki ve sonuçları ölçmek ve değerlendirmek adına memnuniyet anketi, şikâyet analizi, odak grup toplantıları gibi yöntemlerden faydalandığı bilgisi alınmıştır. Kamusal sanatın üretiminden sergilenmesine tüm aşamalarında halkın katılımını belirlemek adına ölçüm teknikleri geliştirilmeli, düzenli olarak uygulanmalıdır.

- Kamusal sanat, bu çalışmada da bahsedildiği üzere, çok fazla türden sanatsal ifade biçimini barındıran bir kavram olması nedeniyle, toplumun farklı kesimleriyle ilişki geliştirebilmektedir. Literatürde bireyler arası olduğu kadar, mekân-birey arası ilişkinin kurulması ve güçlendirilmesi bakımından da önemli görülmektedir. Etkinliklerde toplumun tüm kesimlerini içerecek katılım olanağının sağlanması ve farklı mahallelerde de etkinlikler yapılması, sanatın bütünleştirici gücünün fark edilirliliğinin artmasında etkili olacaktır. Katılımcıların kamusal sanat uygulamalarıyla mekânla kurulan aidiyet ilişkisi güçlenirken, gereken bakım-onarım masrafları da azalacaktır.
- Görüşmelerde kamusal sanat işlerinde katılımcılığa önem verildiği, izleyicinin aktif olacağı etkinlikler gerçekleştirildiği ve ileriki dönemlerdeki projelerde de devam ettirilmesi planlandığı belirtilmiştir. Bu alanda da çalışmalar devam ettirilmeli, yeni türlere ait çalışmalar desteklenmelidir.

Kadıköy Belediyesi'nin kamusal sanat yaklaşımı bütüncül olarak değerlendirildiğinde etkinliklerin bir kısmının planlı, bir kısmının da istek ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Kamusal sanatın hatırlatıcılık, estetik, eğitim ve kimliğe katkıları ön planda tutularak gerçekleştirilen uygulamalarla, dokümantasyon çalışmalarına önem verildiği görülmektedir. Ayrıca kurulan Kadıköy Belediyesi Akademisi'nde yapılan çeşitli etkinlikler ve seminerler de kentlileri yeni kentleşme dinamikleri hakkında ve farklı örnekler hakkında bilgilendirmek için önemli görülmektedir [155].

2015-2019 Stratejik Plan dönemindeki kamusal sanat işlerinin mekânsal karşılıkları incelendiğinde tarihinin yanı sıra karayolu, deniz ve toplu taşımayla kolay ulaşılabilir yerler olarak ticaret ve konut fonksiyonlarının ağırlıklı olduğu merkezi konumdaki Rasimpaşa, Caferağa, Osmanağa Mahallelerinde kamusal sanat uygulamalarında yoğunluk tespit edilmiştir.

Rasimpaşa Mahallesi ticaret-konut ağırlıklı fonksiyonları içermektedir. Yeldeğirmeni Semt'i'nde bulunan binaların sağır duvarlarının duvar resimleri için kullanılması adına 2012 yılında başlatılan Mural İstanbul Festivali gördüğü ilgi üzerine diğer mahallelere de yayılmıştır. Bu etkinlik Kadıköy'deki kamusal sanat uygulamalarının çeşitlenmesi bakımından başlangıç olarak görülmektedir [163].

Osmanağa Mahallesi'nin batısı ticaret ağırlıklı fonksiyonlar içermektedir, tarihi merkez olması sebebiyle su yapıları ağırlıklı olarak burada bulunmaktadır. Caferağa Mahallesi ise konut ağırlıklı fonksiyonları içermektedir, tarihi hatırlatıcılık ve kimlik özellikli kamusal sanat uygulamaları bu mahallede bulunmaktadır. Ayrıca Caferağa Spor Kompleksi çevresinde stratejik plan döneminde gerçekleştirilen Aktif Et (geçici kamusal sanat uygulaması), kamusal sanat ile kentsel dönüşüm uygulamaları ilişkisine dair başarılı örneklerdendir, devamlılığının desteklenmesi önemli görülmektedir.

Kamusal sanat uygulamaları için yapılan mekânsal tercihlerin su ve kıyıyla ilişkisinin düşük olduğu belirlenmiştir. Yeşil alan ve park fonksiyonun yoğunluklu olduğu Marmara Denizi kıyılarının halkın su ile buluşmasını sağlamak adına (özellikle geçici ve yeni tip) kamusal sanat etkinlikleri için mekân olarak değerlendirilebileceği tespit edilmiştir.

Yapılan tüm tespitler ışığında Kadıköy'deki kamusal sanat çalışmaları bahsi geçen mahalleler dışında diğer mahalleleri de kapsayacak şekilde çeşitlendirilmeli, geçici uygulamalar ve yeni tip kamusal sanat uygulamaları desteklenmelidir. Farklı toplumsal grupları bir araya getirmek için kamusal sanatın birleştirici gücünden faydalanılmalıdır. Bunun için sahip olunan sanatçı potansiyeli belirlenerek, diğer mahallelerde yaşayanlarla sanatçıların yapacağı ortak çalışmalar stratejik hedefler içinde tarif edilmeli ve desteklenmelidir. Bu sürecin tüm paydaşlarla birlikteliğini sağlamak adına da plan araçlarının kullanılması önemlidir.

Bu çalışmada kamusal sanatın kent mekânıyla ilişkisi ortaya konmuş, örnek planlardan ve projelerden bahsedilmiştir. İhtiyaçlar ve yerel özellikler çerçevesinde kültürel öğelerin kullanılarak kamusal sanatı stratejik olarak planlama yaklaşımının küresel ölçekte birçok kentin benimsediği bir uygulama olduğu, kentlerin strateji planıyla ilişkili, bütüncül özellikte hazırlandığı bu çalışma kapsamında belirlenmiştir. Bahsi geçen planların yakın tarihli planlar olması sebebiyle uygulama, izleme ve geri besleme süreçleri hakkında çevrimiçi bilgiler bulunmamaktadır. İncelenen örnekler çerçevesinde çalışmanın hipotezinin doğrulandığı, ancak planların izleme ve geri besleme süreçlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği, uygulama süreçlerinde planlarda bahsedilen katılımcılık ve çok paydaşlılık özelliklerinin geri planda kalmaması gerekliliğinin altının çizilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de ise henüz kamusal sanatın bir plan ara yüzü olarak değerlendirme yaklaşımı yaygınlık kazanmamıştır. Bu kapsamda kamusal sanat strateji planının sağlayacağı süreçlerden faydalanılamamaktadır. Ülkemizde de kentlerin yerel özellikleri ve ihtiyaçlarının ön planda tutularak, salt estetik kaygılar dışında sanatın birleştirici gücünü ön plana alan kültürel planlama ve kamusal sanat planı hazırlama yaklaşımının yaygınlaşması kentlerin sürdürülebilir ve bütüncül gelişimi için önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Aksoy, A., (2007). "Giriş", Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere güncel sanatta kamusal alan tartışmaları, 11-13, Derleyen: Tan, P., Boynik, S., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [2] Miles, M., (1997). Art, Space and the City: Public Art and Urban Features, Routledge Publishing, London.
- [3] Remesar, A., (2005). Public Art: Towards a theoretical framework, 128-140, Urban Regeneration A Challenge for Public Art, Derleyen: Remesar, A., Publicacions De La Unviersitat De Barcelona, Barcelona.
- [4] Lippard, L. R., (1995). "Looking Around: Where We Are, Where We Could Be", 114-126, Mapping the Terrain: New Genre Public Art, Derleyen: Lacy, S., Bay Press, Seattle.
- [5] Lacy, S., (1995). "Cultural Pilgrimages and Metaphoric Journeys", 19-30, Mapping the Terrain: New Genre Public Art, Derleyen: Lacy, S., Bay Press, Seattle.
- [6] Kwon, M., (2002). One Place After Another, Site-Specific Art and Locational Identity. MIT Press, Cambridge.
- [7] Selwood, S., (1995). "The Benefits of Public Art", Cultural. Trends, 6(23):37-55.
- [8] Hall, T. ve Robertson, I., (2001). "Public art and urban regeneration: advocacy, claims and critical debates", Landscape. Research., 26(1):5-26.
- [9] Hall, T. ve Smith, C., (2005). "Public art in the city: Meanings, values, attitudes and roles", Advances in Art and Urban Futures , 4:175-180, Derleyen: Miles, M and Hall, T., Intellect Books, Bristol.
- [10] Mercer, C., (2006). Cultural planning for urban development and creative cities, http://www.kulturplan-oresund.dk/pdf/Shanghai_cultural_planning_paper.pdf, 25 Ocak 2018.
- [11] Bianchini, F., (1999). "Cultural planning for urban sustainability", City and culture: Cultural processes urban sustainability, 1:34-51, Derleyen: Nyström, L., Swedish Urban Environment Council, Karlskrona.
- [12] Evans, G., (2001). Cultural Planning An urban renaissance?, Routledge Publishing, London.
- [13] Şeker, M., Bakış, Ç. ve Dizeci, B. (2018). İnsani Gelişme Endeksi – İlçeler (İGE-İ)

2017, http://ingev.org/raporlar/IGE_RAPOR_2017.pdf, 15 Kasım 2018.

- [14] Hunting, D., (2005). "Public art policy: Examining an emerging discipline", *Perspectives in Public Affairs*, 2:1-7.
- [15] Seçkin, Y. Ç., (2005). "Kentsel Peyzaj İçinde Sanat", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 55(1): 225-236.
- [16] Akkar Ercan, M., (2013). "Kamusal Sanatın 'Kamusalılığı': Erişim, Aktör, Fayda Yaklaşımı", *İdealkent*, 4(10): 220-255.
- [17] Erdoğan, G., (2010). "Kentsel Bir Tasarım Ürünü: Sokak Sanatı", *Tasarımda Genç Bakışlar Ulusal Sempozyumu*, 27 Ekim 2010, İstanbul, 7-19.
- [18] Sharp, J., Pollock, V. ve Paddison, R., (2005). "Just Art For a Just City: Public Art and Social Inclusion in Urban Regeneration", *Urban Studies*, 42(5-6): 1001-1023.
- [19] Buchholz, B., Bühler, G., Hille, K., Kaeppele, S. ve Stotland, I., (2012). *Sanat-Başvuru Kitapları*, Çev: Derya Nüket Özer, NTV Yayınları, İstanbul.
- [20] Turani, A., (2010). *Dünya Sanat Tarihi, Remzi Kitabevi*, İstanbul.
- [21] Antmen, A., (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- [22] Türkel, E. (2013). "Mağara Resminden Sanat Fuarına: Sanat ve Endüstrinin Yarattığı Kültürel Nesnelerin Metaya Dönüşümü", *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4:79-94.
- [23] Bulat, M., (2010). "Modern Heykelin Doğuşu", *Sanat Dergisi*, (11): 83-89.
- [24] Sürmeli, K.,(2012). "Dada Hareketinden Kavramsal Sanata" İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(6):337-345.
- [25] Girgin, F., (2014). "Çağdaş Sanatta Sanatın Malzemesi Olarak Mekân", *Akdeniz Sanat Dergisi*, 7(13):214-234.
- [26] Yasa Yaman, Z., (2011). "'Siyasi/Estetik Gösterge' Olarak Kamusal Alanda Anıt ve Heykel," *METU JFA*, (28:1): 69-98.
- [27] Katrancı Kasalı, B., (2011). "ABD'de Büyük Buhran Sanatı", *Sanat Tarihi Dergisi*, 10:101-118.
- [28] About the NEA, Initial Public Art Project Becomes a Landmark, <https://www.arts.gov/about/40th-anniversary-highlights/initial-public-art-project-becomes-landmark>, 22 Nisan 2017.
- [29] Public Table, <https://artmuseum.princeton.edu/campus-art/objects/32524?lat=40.3483&lon=-74.6581>, 4 Ocak 2019.
- [30] Sheikh, S., (2007). "Kamusal Alanın Yerine Ne mi? Ya da Parçalardan Oluşan Dünya", *Olasılıklar, Duruşlar, Müzakere güncel sanatta kamusal alan tartışmaları*, 23-29, Derleyen: Tan, P., Boynik, S., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [31] Boynudelik, Z., (2005). "'Kamu' ile Birlikte 'Sanat' Üretimi", *Afife Batur'a Armağan Mimarlık ve Sanat*, 319-325, Derleyen: Mazlum, D., Ağar, A., Cephaneçigil, G., Literatür Yayınları, İstanbul.

- [32] Boynudelik, Z., (2005). "Yeni Tip Kamusal Sanat", Çağdaş Sanat Konuşmaları 1: 160-185, Derleyen: Çalıkoğlu, L., YKY Yayınları, İstanbul.
- [33] TDK Güncel Sözlük, Heykel, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5bd62d677429d5.01861531, 25 Temmuz 2017.
- [34] TDK Güncel Sözlük, Anıt, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5c7430cd6d24a5.36129025, 25 Temmuz 2017.
- [35] Kuban, D., (1973). "Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler", Mimarlık Dergisi, 11 (7):5-6.
- [36] Uysal, G., (2011). "Cave Art (Mağara Sanatı)", V. Ulusal Speleoloji Sempozyumu, 18-20 Mart 2011, İstanbul, 34-47.
- [37] Sptunik Türkiye, 'Korkusuz Kız' heykeli taşınıyor., <https://tr.sputniknews.com/kultur/201811301036408315-korkusuz-kiz-heykeli-tasiniliyor/>, 20 Aralık 2018
- [38] Lynch, K., (2015). Kent İmgesi, Çev: Başaran, İ., İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- [39] TDK Güncel Sözlük, Rölyef (Kabartma), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5bd634e58fea24.36404556, 8 Ağustos 2017.
- [40] Göğebakan, C., (2007). İç Mekânda Özgün Rölyef Arayışları, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- [41] Rona, Z., (1997). Kabartma (Rölyef), Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2: 925, YEM Yayınları, İstanbul.
- [42] Arslan, N., (1996). Çağdaş Sanatta Biçim ve Kavram Olarak İç ve Dış Yapı İlişkileri, Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [43] Çakır Atıl, A., (2015), "Rölyef Heykel," Yedi Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Yaz 2014(14):1-14.
- [44] Enzen, J., (1997). Duvar Resmi, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1: 488-490, YEM Yayınları, İstanbul.
- [45] Zerzan, J., (2000). Gelecekteki İlkel, Çev: Atilla, C., Kaos Yayınları, İstanbul.
- [46] Gombrich, E. H., (1997). Sanatın Öyküsü, Çev: Erduran, Ö., Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [47] Uygur, E., (2005). Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl 9(1-2): 23-30.
- [48] Yaylalı, S., (1998). Kent Mobilyaları Tasarımında Kullanılabilecek Kavramsal Bir Model, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [49] Abdurrahmanoğlu, A., (2014). Kent Mobilyaları Tasarımında Sürdürülebilirlik Açısından Enerji Kaynakları, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- [50] Brix, M., (2003). Fransız Bahçeleri, Bahçelerin ve Parkların Tarihi, Derleyen: Sarkowicz, H., Çeviri: Kayaoğlu, E., H., Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [51] Özyayten, N., (1997). Gösteri Sanatı (Performans), Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2: 700-701, YEM Yayınları, İstanbul.
- [52] Hakan Verdu Martinez, E. ve Demiral, A., (2014). "20. ve 21.yy.'da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı", Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Dergisi, 6(6):180-201.
- [53] Avşar Karabaş, P. ve İşleyen, F., (2016). "Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları", Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2(2):340-350.
- [54] Aksoy, O. A., (2014). Performans Sanatında Beden – Mekân ilişkisi, <http://www.artfulliving.com.tr/sanat/performans-sanatinda-beden-mekan-iliskisi-i-1133>, 13 Temmuz 2017.
- [55] Lacy, S. ve Labowitz, L., (1997). In Mourning and In Rage, <http://www.suzannelacy.com/in-mourning-and-in-rage-1977/>, 18 Mayıs 2017.
- [56] Güner, E. ve Ataman, G., (2016). "Bir Ritüel Olarak Sanat: Richard Long", Akdeniz Sanat Dergisi, 9(19):62-73.
- [57] Swenson, K., (2010). "Land Use in Contemporary Art", Art Journal, 69(4):14-15.
- [58] Manco, T., (2002). Stencil Graffiti, Thames Hudson, London.
- [59] Erdoğan, G., (2010). Kamusal Mekanda Sokak Sanatı: Grafiti İstanbul, Beyoğlu, Yüksek Kaldırım Sokak İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- [60] Güneş, S., (2007). "Graffiti: Kentsel Suç mu, Sanat mı?", dosya 06 TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 55:39-44.
- [61] Sözen, T. ve Candemir, T., (2012). "Ontolojinin Değişimi, Sanatın Dönüşümü ve Görsel Sanatlarda Yol Haritasının Yitimi", Mantık, Matematik ve Felsefe Sempozyumu 10. Yıl Derleme Kitabı:289-309, Derleyen: Kolektif, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- [62] Lewin, J., The Pool, <http://jenlewinstudio.com/the-pool>, 1 Eylül 2017.
- [63] Lewin, J., Chandelier Harp, <https://jenlewinstudio.com/chandelier-harp>, 1 Eylül 2017.
- [64] Sketchfab, New American Public Art, Blue Hour Light City Baltimore, <http://www.newamericanpublicart.com/blue-hour-lc/>, 1 Eylül 2017.
- [65] Sivaslıoğlu Özaltın, G., (2015). Kentsel Tasarım Sürecinde Kamusal Sanatın Yeri: İstanbul'daki Mahalle ve Semt Parkı Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [66] Toronto Outdoor Art Fair, 2017. <http://www.torontooutdoorart.org.>, 6 Eylül 2017.
- [67] Varol, E. B., (2004). İnsan-Çevre Etkileşimi Açısından Kamusal Mekânda Sanatın Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,

İstanbul.

- [68] Boynudelik, Z. ve Eğrikavuk, I., (2006). "Kamusal Sanat Pratikleri ve Temporary Service", Arredamento Mimarlık Dergisi, (100):116–120.
- [69] Mess Hall, <http://www.messhall.org/about>, 4 Mart 2018.
- [70] Gürdere, S., (2012). Kamusal Sanatta Farklı Kamusalıklar: İstanbul'daki Kamusal Sanat Çalışmaları Üzerinden Bir Okuma, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [71] Pelvanoğlu, B., (2009). 1980 Sonrası Türkiye'de Sanat: Dönüşümler, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [72] Funding Sources for Public Art, (2008). <https://www.pps.org/article/artfunding#public>, 20 Nisan 2017.
- [73] Woronkowicz, J., Nichols, B. ve Iyengar, S., (2012). How the United States Funds the Arts, <https://www.arts.gov/sites/default/files/how-the-us-funds-the-arts.pdf>, 18 Nisan 2017.
- [74] Harvey, A., (2016). Funding Arts and Culture in a Time of Austerity, <https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Funding%20Arts%20and%20Culture%20in%20a%20time%20of%20Austerity%20%28Adrian%20Harvey%29.pdf>, 22 Nisan 2017.
- [75] Klammer, A., Petrova, L. ve Mignosa, A., (2006). Financing The Arts And Culture In The European Union, https://www.culturalpolicies.net/web/files/134/en/Financing_the_Arts_and_Culture_in_the_EU.pdf, 22 Nisan 2017.
- [76] Public Art and Design Funding, <http://arts.sa.gov.au/grants/public-art-and-design>, 20 Ağustos 2018.
- [77] Martinez, N., (2016). "Percent-for-Art Programs are Creating Opportunities for Artists Across the Country," Art Law Journal, <https://alj.artpreneur.com/percent-for-art-can-reach-millions>, 22 Nisan 2017.
- [78] Public Art: Percent For Art Scheme, <https://sites.teignbridge.gov.uk/CHttpHandler.ashx?id=592&p=0>, 22 Nisan 2017
- [79] Percent for Art Scheme, https://www.finance.wa.gov.au/cms/Building_Management_and_Works/New_Buildings/Percent_for_Art.aspx, 20 Ağustos 2018.
- [80] Harvey, D., (2007). Postmodernliğin Durumu, 7. Baskı, Çev: Savran, S., Metis Yayınları, İstanbul.
- [81] Taylor, N., (1998). Urban Planning Theory Since 1945, Sage Publications, London.
- [82] Goodchild, B., (1990). "Planning and the modern/postmodern debate", Town Planning Review, 61(2):119-137.
- [83] Şengül, T., (2008). "Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir

- Değerlendirme”, Kentsel Planlama Kuramları, 59-113, Derleyen: Ersoy, M., İmge Kitabevi, Ankara.
- [84] Ersoy, M., (2016). “Kapsamlı Akılcı Planlama Kuramı”, Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, 2. Baskı, 180-181, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayınları, İstanbul.
- [85] Ersoy, M., (2008). “Kapsamlı Planlama Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Bugünü”, Kentsel Planlama Kuramları, 115-170, Derleyen: Ersoy, M., İmge Kitabevi, Ankara.
- [86] Ersoy, M., (2008). “Kapsamlı Planlama Yaklaşımına Karşı Sağdan Bir Eleştiri: Adım Adım (Aşamalı) Planlama”, Kentsel Planlama Kuramları, 171-195, Derleyen: Ersoy, M., İmge Kitabevi, Ankara.
- [87] Gedikli, B., (2016). “Stratejik Mekansal Planlama”, Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, 2. Baskı, 403-404, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayınları, İstanbul.
- [88] Gedikli, B., (2008). “Stratejik Mekânsal Planlama: Planlamada Yeni Anlayışlar, Yöntemler ve Teknikler”, Kentsel Planlama Kuramları, 237-289, Derleyen: Ersoy, M., İmge Kitabevi, Ankara.
- [89] Çiçek, Z., (2005). Postmodern Dönemde Sanat, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- [90] Stern M. ve Seifert, S. C., (2017). “The Social Wellbeing of New York City’s Neighborhoods: The Contribution of Culture and the Arts”, https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=siap_culture_nyc, 25 Mayıs 2018.
- [91] Aytaç, Ö., (2007). “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2):199-226.
- [92] Alptekin, D., (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- [93] Türgen, N., (2007). “40 Gün 40 Gece” Sulukule Platformu, <http://www.arkitera.com/soylesi/364/40-gun-40-gece-sulukule-platformu>, 10 Mart 2018.
- [94] Sulukule Günlüğü, <http://40gun40gece-sulukule.blogspot.com.tr/>, 10 Mart 2018.
- [95] Mundy, J., (2012). Lost Art: Richard Serra, <https://www.tate.org.uk/context-comment/articles/gallery-lost-art-richard-serra>, 11 Ekim 2017.
- [96] The Economic, Social and Cultural Impact of the City Arts and Culture Cluster, (2013). <https://www.cityoflondon.gov.uk/business/economic-research-andinformation/>, 15 Şubat 2018.
- [97] How Art Economically Benefits Cities, (2008). <https://www.pps.org/article/how-art-economically-benefits-cities>, 14 Aralık 2017.

- [98] NYC Cultural Affairs, (2017). Create NYC A Cultural Plan For All New Yorkers, http://createnyc.org/wp-content/uploads/2017/07/CreateNYC_Report_FIN.pdf, 17 Mayıs 2018.
- [99] Roberts, M., (1995). "For art's sake: Public art, planning policies and the benefits for commercial property", Planning Practice Research, 10(2):189-198.
- [100] Moughtin, J. C., Oc, T. ve Tiesdell, S., (1999). Urban Design: Ornament And Decoration, Second Edition, Architectural Press, Oxford.
- [101] Ocağı, M. ve Aydın Türk, Y., (2016). "Kentsel Kimlik", Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük, 226–228, Derleyen: Ersoy, M., Ninova Yayınları, İstanbul.
- [102] Kaypak, Ş., (2010). "Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14):373-392.
- [103] Cameron S. ve Coaffee, J., (2005). "Art, Gentrification and Regeneration-from artist as pioneer to public arts", International Journal of Housing Policy, 5(1):39-58.
- [104] Matarasso, F., (1997). Use or Ornament? The social impact of participation in the arts, Comedia Publishing, Stroud.
- [105] Bishop, C., (2017). Üretici Olarak Seyirci, <http://www.e-skop.com/skopbulten/uretici-olarak-seyirci/3342>, 22 Mart 2018.
- [106] Landry, C., Greene, L., Matarasso, F. ve Bianchini, F., (1996). The Art of Regeneration Urban Renewal through Cultural Activity, Comedia Publishing, London.
- [107] Akkar Ercan, M., (2016). "Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekanları", Planlama 2016, 26(3):193-203.
- [108] Kingston, A., (2006). Barking Town Centre Artscape, <http://www.publicartonline.org.uk/casestudies/regeneration/barking/description.php.html#Involvement>, 10 Mart 2018.
- [109] Nart, D., (2015). İstanbul'da Endüstri Yapılarında Gerçekleşen Dönüşümlerin Mekânsal Açidan İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [110] Taner, S., (2011). İstanbul Endüstri Yapılarının 'Loft' Kavramı Çerçevesinde Yeniden İşlevlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [111] TDK Güncel Sözlük, Kültür, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=K%C3%9CLT%C3%9CR, 2 Ağustos 2018.
- [112] The 2009 UNESCO Framework For Cultural Statistics, http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf, 20 Ekim 2018.
- [113] Adorno, T. W., (2011). Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, Çev: Ülner, N., Tüzel, M., Gen, E., İletişim Yayınları, İstanbul.

- [114] Bianchini, F., (2005). "Cultural planning in post-industrial societies", Cultural Planning Center for Urbanism, 13-24, Derleyen: Østergaard, K., The Royal Danish Academy of Fine Arts School of Architecture, København.
- [115] Kovacs, J. F., (2010). "Cultural Plan Implementation and Outcomes in Ontario, Canada", Cultural Trends, 19(3):209-224.
- [116] Mercer, C., (2010). "A Global View: The cultural turn in urban planning", Rediscovering the wealth of places: A municipal cultural planning handbook for canadian communities, 13-21, Derleyen: Baeker, G., Canada by Municipal World, Inc., Ontario.
- [117] Bianchini, F., (2004). "A crisis in urban creativity? Reflections on the cultural impacts of globalisation, and on the potential of urban cultural policies", International Symposium The Age of the City: the Challenges for Creative Cites, http://www.artfactories.net/IMG/pdf/crisis_urban_creatvity.pdf, 22 Ocak 2018.
- [118] Zerlang, M., (2005). "The Cultural Turn in Contemporary Urban Planning", Cultural Planning Center for Urbanism, 7-10, Derleyen: Østergaard, K., The Royal Danish Academy of Fine Arts School of Architecture, København.
- [119] Bianchini, F., (2012). Cultural Planning så in i norden 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=iOpwmJo3p7Q>, 27 Ocak 2018.
- [120] Grodach, C. ve Loukaitou-Sideris, A., (2007). "Cultural development strategies and urban revitalization: A survey of US cities", International Journal of Cultural Policy, 13(4):349-370.
- [121] Evans, G. ve Foord, J., (2008). "Cultural mapping and sustainable communities: planning for the arts revisited", Cultural Trends, 17(2):65-96.
- [122] Florida, R., (2005). Cities and Creative Class, Routledge, New York.
- [123] New York City 2017 Population Estimates, <https://www.census.gov/search-results.html?q=New+York+city%2C+NY&page=1&stateGeo=none&searchtype=web&cssp=Typeahead& charset =UTF-8>, 22 Eylül 2018.
- [124] Lankevich, G., (2018). "New York City" Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/New-York-City>, 22 Eylül 2018.
- [125] McNamee, G. L., (2018). "Seattle" Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/Seattle-Washington>, 20 Eylül 2018.
- [126] Dion, M., Fredericksen, E. ve Corner, J., (2012). "Seattle Waterfront Art Plan", Central Waterfront Committee, The Seattle Department of Transportation, Department of Planning and Developmentand Department of Parks and Recreation, https://waterfrontseattle.org/Media/Default/Library/Other/07122012_ArtPlan.pdf, 10 Mayıs 2018.
- [127] Rodgers, H. B., (2016). "Manchester," Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/Manchester-England>, 17 Eylül 2018.
- [128] Manchester City Council, (2010). Reframing Manchester's Cultural Strategy, https://www.manchester.gov.uk/download/downloads/id/21337/cultural_a

mbition.pdf, 12 Mayıs 2018.

- [129] Manchester City Council, (2016). Manchester's Cultural Ambition 2016-2026, http://www.manchester.gov.uk/download/downloads/id/25262/manchester_cultural_ambition.pdf , 14 Mayıs 2018.
- [130] Encyclopædia Britannica, (2016). "Milton Keynes", <https://www.britannica.com/place/Milton-Keynes>, 10 Eylül 2018.
- [131] Kirbyshaw, M., (2006). Public Art A Strategy for Milton Keynes 2006-2012, <http://publicartonline.org.uk/resources/practicaladvice/policiesguidance/strategies/documents/mkpublicartstrategy-october06.pdf>, 27 Nisan 2018.
- [132] Milton Keynes City Council, (2017). Arts & Public Art Strategy 2014-2023 (Refresh Spring 2017), <https://www.milton-keynes.gov.uk/assets/attach/45375/Arts%20%26%20Public%20Art%20Strategy%202017%20Spring%20Refresh.pdf>, 24 Nisan 2018.
- [133] Pringle, J. D., (2017). "Sydney," Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/place/Sydney-New-South-Wales>, 18 Eylül 2018.
- [134] Australian Bureau of Statistics, (2016). Sydney Population Data, [http://www.censusdata.abs.gov.au/CensusOutput/copsub2016.nsf/All_docs_by_catNo/Data-in-pictures/\\$FILE/sydER.html](http://www.censusdata.abs.gov.au/CensusOutput/copsub2016.nsf/All_docs_by_catNo/Data-in-pictures/$FILE/sydER.html), 18 Eylül 2018.
- [135] The City of Sydney Council City Design and Public Art Units, (2011). The City of Sydney City Art Public Art Strategy, https://www.cityofsydney.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/139810/Final-Version-City-Art-Public-Art-Strategy.pdf, 15 Mayıs 2018.
- [136] Germaner, A. T. (1999). Cumhuriyetimizin 75. Yılında, Ülkemizde 'Heykel' Olgusuna Genel Bir Bakış, <http://www.sanalmuze.org/paneller/mtskm/33c75.htm>, 10 Şubat 2019.
- [137] Parten, A. ve Yavuz, S., (2005). "Kültür Politikaları Bağlamında Türk Heykel Sanatı", Kocaeli Üniversitesi II. Heykel Sempozyum Kitabı: Günümüz Türk Heykel Sanatı Sorunları, 146-154, Kocaeli Üniversitesi GSF Yayını, Kocaeli.
- [138] Avcı, Y. ve Avcı, S., (2017). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasi Meşruiyet ve Propaganda Aracı Olarak Anıtın İcadı (1840-1917)", Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, (43):23-45.
- [139] Renda, G., Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=352709&/Yenileşme-Döneminde-Kültür-ve-Sanat-/Prof.-Dr.-Günsel-Renda->, 11 Şubat 2019.
- [140] Osmalı, K., (1995). "Cumhuriyet Dönemi (1923-1946) Anıt Heykellerinin Heykel Sanatımızın Gelişimine Katkısı", Ulusal Heykel Sempozyumu, 24-26 Eylül 1995, Bursa, 129-138.
- [141] Ece, Ö., (2011). İstanbul'da Kamusal Alanda Sanat Uygulamaları İçin Öneriler, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul.
- [142] Kurt, E. K., (2007). Kamusal Alanda Sanat ve Kentsel Mekana Etkileri İstanbul'da Heykel Uygulamaları İrdelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- [143] Pelvanoğlu, B., Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri, http://www.sanalmuze.org/Paneller/Ssd/Burcu_Pelvanoglu_2.Htm, 11 Şubat 2019.
- [144] Aksoy, A. Ve Enlil, Z., (2011). Kültür Ekonomisi Envanteri İstanbul 2010, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [145] İZKA ve Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, (2013). İzmir 2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri, http://www.izka.org.tr/upload/Node/30925/xfiles/izmir_kultur_ekonomisi_envanteri_ve_kultur_ekonomisi_stratejisi_projesi.pdf, 12 Eylül 2017.
- [146] Ece, Ö., Sanul, R. G., Yartan, C. ve Ünlü Yücesoy, E., (2016). Yerel Yönetimler İçin Kültürel Planlama, İKSV Yayınları, İstanbul.
- [147] UNDP, (2018). İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/nsani-geli-me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html, 14 Kasım 2018.
- [148] Kadıköy Coğrafi Konum, <http://www.kadikoy.bel.tr/Kadikoy/Cografik-Konum>, 26 Ocak 2019.
- [149] TÜİK Kadıköy İlçesi Nüfusu, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 25 Ocak 2019.
- [150] Korcun, S., Kadıköy'ün Tarihi, https://www.academia.edu/23669613/Kad%C4%B1k%C3%B6y%C3%BCn_Tarihi, 25 Ocak 2019.
- [151] T.C. Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan, <http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/GeneralContent/Stratejikplan-f54d06ff-ed36-482c-8e9f-b137af23c336.pdf>, 12 Kasım 2018.
- [152] Kamuda Stratejik Yönetim, <http://www.sp.gov.tr/tr/html/16/Hakkimizda/#.XExC-Ger9U4.google>, 26 Ocak 2019.
- [153] T.C. Resmi Gazete, 5018 Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu (25326), 24.12.2003, 8660.
- [154] T.C. Kadıköy Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan 2017-2019 Dönemi için Güncellenmiş Plan, <http://www.kadikoy.bel.tr/Documents/file/dosya/2017-2019%20D%C3%96NEM%C4%B0%20%C4%B0%C3%87%C4%B0N%20G%C3%9CNCELLENM%C4%B0%C5%9E%20PLAN.pdf>, 12 Kasım 2018.
- [155] Kadıköy Belediyesi, “Kadıköy Akademi Açıldı”, <http://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/kadikoy-akademi-acildi>, 10 Şubat 2019.
- [156] Kadıköy Belediyesi 2015 Faaliyet Raporu, <http://www.kadikoy.bel.tr/Kurumsal/Kurumsal-Raporlar>, 12 Kasım 2018.
- [157] Kadıköy Belediyesi 2016 Faaliyet Raporu, <http://www.kadikoy.bel.tr/Kurumsal/Kurumsal-Raporlar>, 12 Kasım 2018.

- [158] Kollektif, (2018). Kadıköy Heykelleri, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- [159] Kadıköy Belediyesi 2017 Faaliyet Raporu, <http://www.kadikoy.bel.tr/Kurumsal/Kurumsal-Raporlar>, 14 Kasım 2018.
- [160] Kadıköy Belediyesi, “Kadıköy’ün Duvarları Mural Festivali’yle Renkleniyor”, <http://www.kadikoy.bel.tr/Haberler/kadikoyun-duvarlari-mural-festivaliyle-renkleniyor>., 18 Kasım 2018
- [161] Özgen, H. ve Kızılkaya, G., (2011). Kadıköy Çeşmeleri-Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat, Kadıköy Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- [162] Kadıköy Belediyesi Kentsel Tasarım Müdürlüğü, <http://www.kadikoy.bel.tr/Kurumsal/Mudurlukler/kentsel-tasarim-mudurlugu>, 2 Şubat 2019.
- [163] Toy, E. ve Görgülü, E., (2018). “Kamusal Alanda Sanat Uygulamalarına Bir Örnek: Mural İstanbul”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(56):1150-1160.
- [164] İslam, T., (2009). Devlet Eksenli Soylulaşma ve Yerel Halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Örneği, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [165] The Rebirth of Lowell, (2015). <https://www.nps.gov/lowe/learn/photosmultimedia/rebirth.htm>, 11 Ağustos 2018.
- [166] About Materials For The Arts, <http://www.nyc.gov/html/dcla/mfta/html/about/about.shtml>, 17 Eylül 2018.
- [167] Cornerhouse, <https://homemcr.org/about/history/cornerhouse/>, 13 Ocak 2019.
- [168] Exbury Egg, <http://www.spudgroup.org.uk/exbury-egg>, 28 Aralık 2018.
- [169] Eora Journey, <https://www.cityofsydney.nsw.gov.au/vision/towards-2030/communities-and-culture/eora-journey>, 19 Eylül 2018.

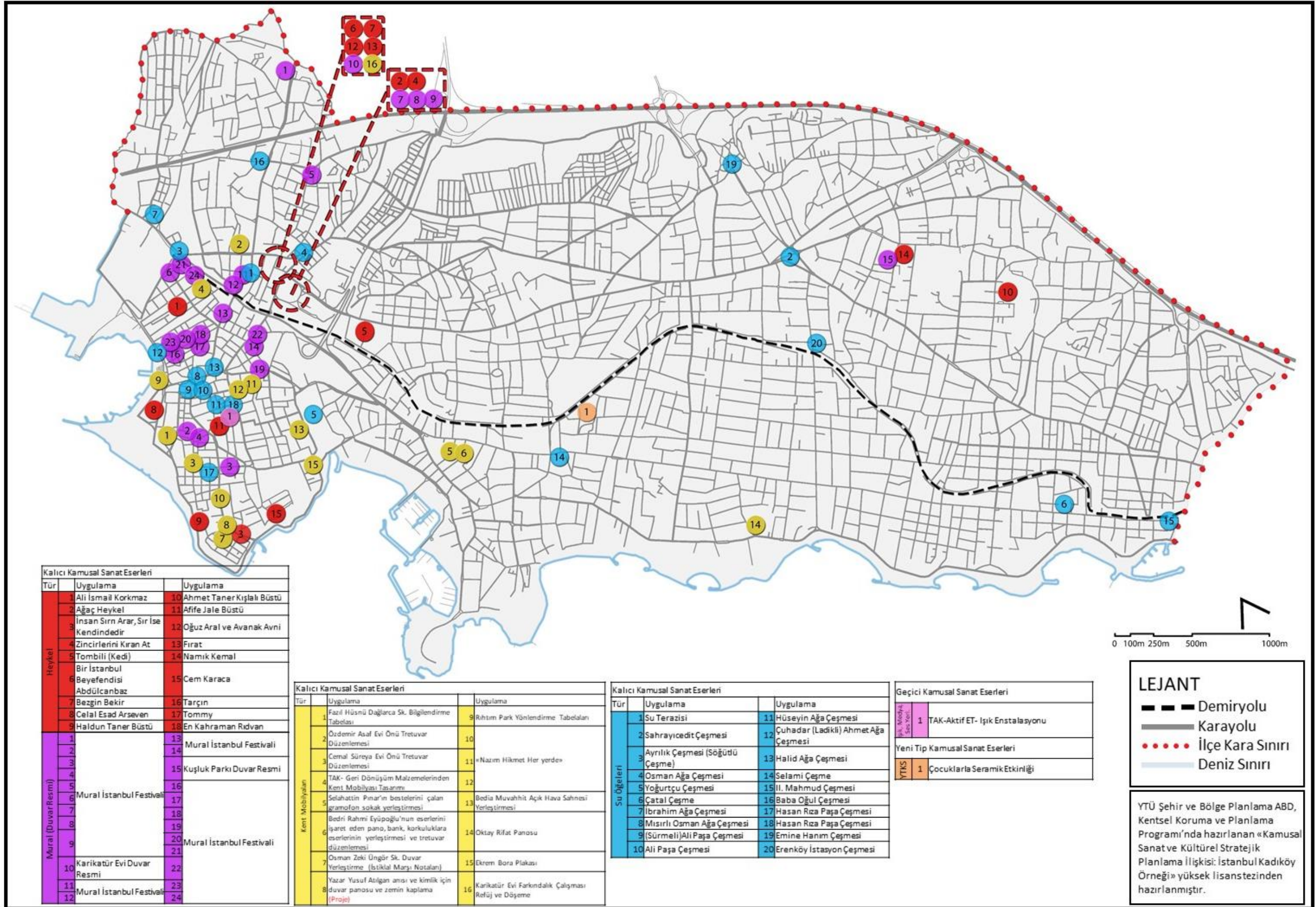
**KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 DÖNEMİNE AİT STRATEJİK PLANLARDA
BAHSEDİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ SONUÇ ÜRÜN VE
TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRMA ÇİZELGESİ**

Tür		Yıl	Uygulama	Mekân	Sanatçı
Kalıcı	Heykel, Anıt				
	Kabartma (Rölyef)				
	Mural (Yüzey Boyama)				
	Su Öğeleri				
	Kent mobilyaları				
Geçici	Performans sanatı				
	Arazi sanatı				
	Grafiti				
	Medya, ışık, ses yerleştirme				
	Açık alan sergileri				
Sonuç ürünsüz / Yeni Tip Kamusal Sanat					

**KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 DÖNEMİNE AİT STRATEJİK PLANLARA
GÖRE GERÇEKLEŞTİRİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ
MEKÂNSAL KARŞILIKLARI**

KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 STRATEJİK PLAN DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ MEKÂNSAL KARŞILIKLARI

**KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 STRATEJİK PLAN DÖNEMİNDE
RASİMPAŞA-OSMANAĞA VE CAFERAĞA MAHALLELERİNDE
GERÇEKLEŞTİRİLEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ ARAZİ
KULLANIMI İLE İLİŞKİSİ**

KADIKÖY BELEDİYESİ 2015-2019 STRATEJİK PLAN DÖNEMİNDE RASİMPAŞA-OSMANAĞA VE CAFERAĞA MAHALLELERİNDE GERÇEKLEŞEN KAMUSAL SANAT UYGULAMALARININ ARAZİ KULLANIMI İLE İLİŞKİSİ

YTÜ Şehir ve Bölge Planlama ABD, Kentsel Koruma ve Planlama Programı'nda hazırlanan «Kamusal Sanat ve Kültürel Stratejik Planlama İlişkisi: İstanbul Kadıköy Örneği» yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır.

**KADIKÖY BELEDİYESİ'NDE İLGİLİ BİRİMLERLE YAPILAN YARI
YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT FORMU**

YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT SORULARI

Bu form Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Koruma ve Planlama Yüksek Lisans Programında, Işlay Beste BAYRAK tarafından yapılmakta olan “Kamusal Sanat ve Kültürel Stratejik Planlama İlişkisi: İstanbul Kadıköy Örneği” isimli yüksek lisans tezi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

Kadıköy Belediyesi Müdürlüğü

...../...../2019

Kültürel Planlama Soru Grubu

1 Belediyeniz Stratejik Planı çerçevesinde geliştirdiğiniz ve uyguladığınız bir kültürel planınız var mı? Eğer yoksa belediye himayesinde gerçekleştirilecek kültürel etkinliklere nasıl karar verilmektedir? Açıklar mısınız?

.....
.....
.....

Kamusal Sanat Strateji Planı Soru Grubu

2 Belediyenizin bir Kamusal Sanat (Strateji) Planı var mı? Eğer yoksa belediye himayesinde gerçekleştirilecek kamusal sanat işlerine nasıl karar verilmektedir? Sanat işi ve sanatçı seçimi için karar mekanizması ve uygulama süreçlerini süreçlerini açıklar mısınız?

.....
.....
.....

Kamusal Sanata İlişkin Yönetsel Algıyı Ölçmeye Yönelik Soru Grubu

3 Kamusal Sanatı nasıl tanımlarsınız?

.....
.....
.....

4 Kamusal Sanata ilişkin aşağıda belirtilen ifadelere ne ölçüde katılıyorsunuz?

“Kamusal sanat mekâna aidiyet duygusunu güçlendiren bir araçtır.” Açıklayınız.

.....
.....

“Kamusal sanat kent ekonomisini canlandıran bir araçtır.” Açıklayınız.

.....
.....

“Kamusal sanat kent kimliğini ve imgesini güçlendiren bir araçtır.” Açıklayınız.

.....

.....

“Kamusal sanat katılım ve iletişimi geliştirici bir araçtır.” Açıklayınız.

.....

.....

“Kamusal sanat dönüşüm uygulamalarına özgünlük katan, mekânın geçmişiyle geleceği arasında ilişki kurmaya yardımcı bir araçtır.” Açıklayınız.

.....

.....

Kamusal Sanat Uygulamalarının Arazi Kullanım Planı/İmar Planıyla İlişkisini Ölçmeye Yönelik Soru Grubu

5 Belediyeniz sınırlarındaki Kamusal Sanat uygulamalarının arazi kullanım planlarıyla ilişkisi kurulmakta mıdır?

.....

.....

.....

6 Belediyeniz sınırlarındaki Kamusal Sanat uygulamaları mekâna özgü uygulamalar mıdır?

.....

.....

.....

7 Belediyeniz sınırlarındaki Kamusal Sanat uygulamaları bir fiziksel proje veya konsept çalışması dahilinde mi yönlendirilmektedir?

.....

.....

.....

8 Kamusal sanat işlerinin mekanla ilişkisini ölçen uygulamalar var mı? Varsa nelerdir?

.....

.....

.....

Kamusal Sanat Uygulamalarında Katılımı ve Etkilerini Ölçmeye Yönelik Soru Grubu

9 Kamusal sanat sürecinde katılımçılık yaklaşımınızı nasıl özetlersiniz?

.....

.....

.....

10 Uygulamalarınızda katılımcılar, yerel aktörler ve/veya izleyiciler sanat işine ne zaman ve nasıl dâhil olmaktadır?

.....

.....

.....

11 Bir kamusal sanat uygulamasından önce karar geliştirmek maksadıyla hangi teknikler (anket, yuvarlak masa toplantısı, odak grup görüşmeleri vb.) uygulanmaktadır?

.....

.....

.....

12 Bir kamusal sanat uygulaması sonrasında etki ve sonuçları ölçmek için hangi teknikler uygulanmaktadır?

.....

.....

.....

Katılım gösterdiğiniz için teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Işıl Beste BAYRAK
Doğum Tarihi ve Yeri : 29.02.1988-Samsun
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : besteken@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Kentsel Koruma ve Planlama Prg.	Yıldız Teknik Üniversitesi	2019
Lisans	Peyzaj Mimarlığı	Ankara Üniversitesi	2011
Lise	Fen Bilimleri	Samsun Anadolu Lisesi	2006

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2014-2014	Tunalı Peyzaj, Bahçe Bitkileri Dış Tic.	Peyzaj Mimarı

YAYINLARI

Bildiri

1. Bayrak, İ. B. ve Özügül M. D., (2018). “Kamusal Sanat, Kamusal Mekân ve Planlama İlişkisi Üzerine Çözümleyici Bir İnceleme”, 26. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu: Kentsel Tasarımda Yeni Uygulamalar, Yaklaşımlar, 24-25 Mayıs 2018, İstanbul.

